

www.azyb.az
www.ayb.az

- Aqşın Evrən:
özüylə söhbəti və şeirləri
- Bu da Cavid Zeynallı:
"25 il sonra"
- Qulu Ağsəs
"Nəsrin ... mərtəbəsi"ni sayır
- Mirmehdi Ağaoğlu soruşur:
"Ayda həyat var?"
- Çingiz Abdullayevin
"Yazı masası"nda nə var, nə yox...
- Dərgidə kitab

*"Bizlər ki başları eyni kitablara əyilmiş kimsələrlik.
Bizdən də daha yaxın əqrəbə ola bilərmiz?"*

Camil Meriç

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ
№ 04 (663) aprel 2025

BU SAYIMIZDA

ULDUZ № 04 (663) aprel 2025

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar
Birliyi və "Ulduz"
jurnalının kollektivi

Baş redaktor:

QULU AĞSƏS

Redaksiya heyəti:

Təranə Vahid (Baş redaktor
müavini), Hicran Hüseynova
(şöbə redaktoru), Dayandur
Sevgin (şöbə redaktoru),
Taleh Mansur (şöbə
redaktoru), Anar Amin,
Allahşükür Ağa, Baloğlu
Cəlil (Başqırdistan), Cavid
Zeynalli, Elxan Yurdoğlu,
Elmar Vüqarlı, Elşən Əzim,
Elxan Elatlı, Ələmdar
Cabbarlı, Əyyub Qiyas,
Furqan, Fuad Cəfərli, Gülnar
Ümid, Günay Səma
(Voronej), Həyat Şəmi, Hafız
Hacxanlı, Xəyal Rza,
Xaqani Qayıblı (Estoniya),
Qılman İman, Nuranə Nur,
Nərgis, Nilufər Şıxlı
(Moskva), Məshəti Musa,
Orxan Cuvanlı, Rəsmiyyə
Sabir, Səhər Əhməd,
Seyfəddin Altaylı (Türkiyə),
Saodat Muxammadova
(Özbəkistan), Nazim
Muradov (Şimali Kipr Türk
Respublikası), Şəfa Vəli,
Ulucay Akif.

Bədii redaktor:

Ədalət Həsən

Ünvanı:

AZ1000, Bakı, Xaqani küçəsi,
25 ulduz_dergisi@mail.ru;
www.ayb.az
Telefon: (+99412)498-72-43
Çapa imzalanıb: 09.04.2025.
"Ulduz" jurnalı
redaksiyasında yığılıb,
səhifələnib.
"ASPOLİQRAF LTD"
MMC-də çap olunub.
Sifariş №65, Tiraj: 300.
Qiyməti: 2 man.
1967-ci ildən çıxır.
Şəhadətnamə №238

Aqşin EVRƏN

3

özüylə söhbəti və şeirləri

Cavid ZEYNALLI

5

25 il sonra

Qulu AĞSƏS

13

Nəsrin ... mərtəbəsi

Sahibə YUSİF

15

Qanadı qırıq mələk

Mirmehdi

AĞAOĞLU

17

Ayda həyat var?

Yazı masası

24

Təranə DƏMİR

30

Bu külək
nə yaman
dəli olubdu...

Əli ÇAĞLA

34

Şahmat

Azər FƏRAQİ

40

Ürfan ədəbiyyatı

Namiq DƏLİDAĞLI

42

İkinci etiraf

Vaqif YUSİFLİ

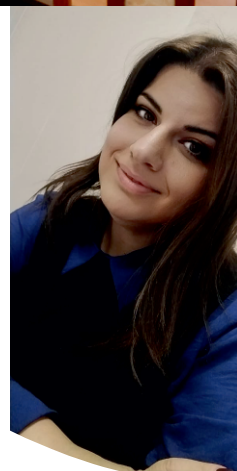
47

tənqid

Aysel FİKRƏT

50

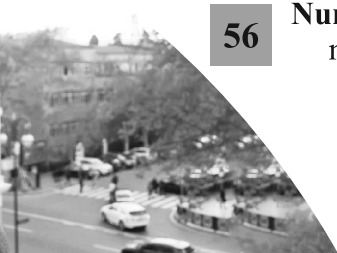
şeir vaxtı

53

Nəvai METİN
sənət

56

Nuray NƏZƏROVA
nəsr

60

Havar ŞƏFİYEVA
Günəşin söndüyü yer

62

Məhliqə EYVAZQIZI
Alça ağacı

64

Cabir HƏSƏN
Bir ömür hekayəsi

67

Oğuz AYVAZ
Soyuducuya aşiq olan...

71

Tərcümə saati

77

Adil HƏSƏNOĞLU
Sənə və Şopenə

79

Turqut NƏHMƏTLİ
debüt

82

Şəhriyar HEYDƏR
Gəl, ay yerində olmayan!

83

Maya İMRAN
Qara xal

89

Dərgidə kitab

"AZƏRMƏTBUATYAYIMI" AÇIQ SƏHMDAR CƏMİYYƏTİ

**"Ulduz" jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
"Mətbuatyayımı" şöbələrinə
müraciət etməyiniz kifayətdir.**

"QAYA" MƏTBUAT YAYIMI

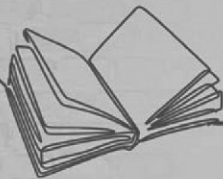
**"Ulduz" jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
"QAYA" mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.**

**Jurnalın
satış qiyməti – 2.00 man.
abunə qiyməti – 2.00 man.**

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

**441-19-91
440-16-26**

566 – 77 – 80

Özüylə söhbəti...

Bu mənim ikinci “Özüylə söhbət”imdir.
Birinci neçə il əvvəl olub – 9, ya 10 – xatırlamıram.
O vaxt özümə nələri danışdığım da, açığı, sözün düzü, doğrusu, vallahi, billahi, yadımda deyil.
Olsun. Məncə, beləsi daha düzgün: bəzi şeylər yaddaşıımızda boz-bulanıq qalmalı. Fraqmental. Bir neçə hissəsi itmiş pəzl kimi.
Elə bil sözü sətirdən sətərə keçirərkən defis (-) işarəsi qoyursan, növbəti sətirdən yazacağın hecanı xatırlamırsan. Amma bir şeyi deyim: bu defis ki var, gərək olmayaydı. Sözlər niyə belə yad cisimlərə məruz qaldı? Bu defis sözlərin arasında əməliyyat zamanı xəstənin qarnında unudulmuş cərrah bıçağı kimi görünür.
Biz qədim daş kitabələrin soyuq səthinə də bu sözləri cərrah bıçağı kimi itiüclü alətlərlə yazmışıq.
Əsrlərdir sözü bıçaqlayıırıq, lakin o hələ də canlı, qüdrətli və əbədidir.
Burada reklam fasiləsinə ayrılıb tarixin, ədəbiyyatın, fəlsəfənin müxtəlif aspektlərdən çözməyə çalışdığı “daş, silah, söz” fenomeninə nəzər salmaq istəyirəm.
Niyə “daş” sözünün ağılımızdakı ilkin təəssüratı silahdır? Hansı səbəbdən “daş” deyəndə ağılımıza

Aqşın **EVİRƏN**

ev tikmək, saray ucaltmaq yox, baş yarmaq gəlir? Cavab çoxşaxəlidir, ancaq bir o qədər də sadə: çünki daş bizim dini-mifoloji yaddaşıımızda Qabilin qardaşı Habili öldürdüyü silah olaraq qalıb.
Əlahəzrət sözün, mətnin gücü burada növbəti dəfə ortaya çıxır. Sən milyonlarla ehram tik, xeyri yoxdur! Sənə sözlə göndərilmiş mətn deyirsə ki daş silah olub, vəssalam! O ehramlar, sərdabələr mətnin, sözün diktəsinin yanında firon mumiyası kimi gücsüz görünəcək.
Bir də onu deyim ki...
Ya da qalsın. Bayaq dedik: bəzi şeylər yarımçıq qalmalı. Fraqmental. Onu nələrsə tamamlamalı.

...və şeirləri

HERBARI

Herbari dəftərinə yarpaq tikir məktəbli,
Bir az ümidli, bir az həvəsli.
Yarpaqlar səhifələrə yapışırlar:
gəldikləri yerə qovuşurlar.

ANTİK İSTEHA

Tarix yalan danışır,
Muzeylərdə gizlədir qədim, qanlı keçmişi,
Yer kürəsi gülür bizə – torpaq altıdan
ağarır mamont dişi.

GÖLMƏÇƏ

Asfaltdakı çuxurun yanına balıq şəkli
çəkir uşaq,
Qoca ümitsizcə baxır səmaya:
“Bir azdan yağış yağacaq”.
Uşaq xoşbəxtdir amma.
Qəribə bir təzad,
Qəribə bir müəmma!

QAR KÜRƏSİ

Qarışdı axşamla səhərin yeri,
Mənim gecəm itdi, gündüzüm itdi.
Ayrıldıq, qayıtdı hər şey əvvələ:
Yer üzü dağıldı, göy üzü itdi.
Sükutdur... bu ömrü lal sürəsiyəm,
Oxunu tərk etmiş boş Yer kürəsiyəm,
Bəlkə də, suvenir bir qar kürəsiyəm,
İçim tufan, boran, üstüm sakitdi.
Üşümək gözəldir – qucaqlaramsa.
Sən mənim müqəddəs uzaqlarımsan...
İndi mən boş qalmış otaqlaramsa,
Başım yağış döyən gil kirəmitdi.

REİNKARNASİYON ŞEİR

Qitənin ortasından dəvə karvanı keçir:
kəhrəbə boyunbağısı ilə zikir edir səhra.
Dəvələr daşıyır gətirdikləri kölgə izini,
Tuluqlarındakı suyun yaddaşında balıqlar
var.
– Dəvələr birtəhər üzüb keçəcəklər bu
qum dənizini.
Sənin getdiyin yerdən başlayır Mədain
xarabaları,
Bu viranədə Kufə qurmaq istəyirəm, fəqət
gələ bilmirəm:

Könlünün şikəstəliyi ayaqlarıma yoluxub,
Sürülmədən qəzaya uğrayıb əlil arabaları.
Ən ağırılı pəhrizdir insanın sevdiyini
itirməsi,
Doğrayır bədəni ayrılığın cəlladı.
Sarayı-hümayundasən bu edam vaxtı
Gözləyirəm, gəlmirsən,
Çünki yarananda kişini qabırğa şəklində
tərk etmişdi qadın.

Cavid ZEYNALLI

25 il SONRA

*Tapşırma məni xatirata,
eyləmə miskin.*

Saib Təbrizi

Camaatın canından bayram əhvalı hələ çıxmayıb, camaat təbrik üçün təzə-təzə dualar axtarır, mənim də arvadım axşam gördüyü yuxunun qorxusunu adamlar nədir, pal-paltara, daş-divara da yoluxdurur. Üç gündür... Üç gündür üz-gözümdə ölüm nişanələri dolaşır. Vallah, hə! Əlləri soyuyub. İri, parlaq gözlərinin işığı öləziyir. On il əvvəl mən elə o iri gözlərin işığında tapmışdım rahatlığımı. On il əvvəl o əllərin istisində xumarlanmışdı kişi dincliyim. Zarafata salıb fikrini dağıtmaq istəyirəm, olmur. Qızıma göz vururam, lağlağı edirik, acığı tutur.

– İsa, bəsdir. Bəsdir! Məni ələ salma. Səsini qaldırır. Heyrət, ey büt!

– Qurbağa gölün qırağında darıxırdı. Birdən eşidir ki, uzaqlarda kimsə bərkdən öskürür. Yola çıxır, səs onu gətirir balaca kəndə. Görür, öskürən bir eybəcər qarıdır. Gedir meşəyə, bir qucaq odunu gətirib tökür qarının daxmasına. Sobanı qalayır, evi təmizləyir, quyudan su gətirir. Qarı bu yaxşılıq üçün qurbağanın gözlərindən öpür. Görür, a-a, qurbağanın əyni nimsədir. Yazığı gəlir. Əvvəlcə sandığını açır, onun başına anasından qalma tac qoyur. Sonra pul verib göndərir dərziyə. Dərzi yerində olmur. Qurbağa bazardan özünə çətir almaq istəyir ki, yağışda tacı islanmasın.

Bazara girəndə halı qarışır. Piştaxtanın üstündə ora-bura vurnuxan balığa deyir:

– Quyuğunu söykə alnıma, gör istiliyim var?

Və birdən qurbağa bərkdən asqırır. Bu vaxt yun xaralında gizlənən qızıl ilan başını çıxarıb öskürəndə ağzındakı yarasa uçub qaranquş yuvasında gizlənir. Sonra bazardakı adamlar ölür. Vəssalam?

– Hə, vəssalam.

– Hi-hi... He-he-he... Öhö... Öhö... İlanın öskürəyi mənə də keçdi. Bəlkə, bu uşaq vaxtı nənənin sənə danışdığı nağıldır? Vallah, məndə də belə şeylər olur. Tibb buna...

– Yaxşı, yaxşı, sən Allah! Mən bu yuxunu birinci sinifdə də görmüşdüm. Səhəri gün xalam quyuya düşüb boğuldu. Qardaşımın da atı özünü qayadan atmışdı. Onu sənə demişdim.

– Hə. Deyəsən, bir əhvalat da danışmışdın.

– Cinlər peyğəmbərə yalvardılar ki, bizi xəstənin bədənindən çıxarsan, donuz sürüsünə göndər. Peyğəmbər onlara “Gedin!” deyir. Bir də görürlər, donuz sürüsü uçurumdan aşağı dənizə atılıb sulara boğuldu.

Pencəyi çiynimə atıb güzgünün qabağına keçirəm. Qızım qol saatımı gətirir.

– Belə şeylərdən xəbərdar olan adam avam ola bilməz. – Avam özünsən!

– Niyə bir səfeh qurbağaya görə özünü incidirsən?

Üzünü çiynimə söykəyir. Sükut.

– İsa, sən Allah, özünü qoru. Nigaranam. Çox nigaranam.

– Qorxu it kimidir, gərək qabağından qaçmayasan.

Onu öpüb əlindəki zibil torbasını bəxşiş kimi götürürəm.

– Qulaq as, o balıq quyuğunu qurbağanın alnına söykədi, ya yox?

Qızımla bir-birimizə göz vurub bic-bic gülürük. Blokda su sayğacını yoxlayıb pilləkənləri düşürəm. İkinci mərtəbədəki

nənənin qapısında yenə pişik yatıb. Həmişəki pişik. Boz pişik. Nənə bir azdan qapını açıb ona broyler toyuğunun ciyəri-ni yedizdirəcək. Sonra rusca əzizləyəcək. Oxşayacaq. Əllərinin hənirini sığal edib çəkəcək ipək tüklərinə. Hə, nənənin qapısında da həmişəki zibil torbası. Asılıb cəftədən. Bilir ki, İsa yenə götürüb atacaq.

Hər şey bir göz qırpımında oldu. Hər şey bir göz qırpımında! Amma mən yenə arvadımın hansısa səfeh ilan-qurbağa yuxusuna inanmaram. İnansam, həkim olmazdım ki...

Küçələr bomboş. Bomboş küçələrin hüznü havasını atmaq olmur başdan. Göyərçinlər uçuşur damlarda. Bu da tənbəl şəhər pişikləridir, zibil yeşiklərinin yanında vurnuxurlar. Dəniz səmtdən qopub gələn gilavar küçələrin uzun-uzun boyunu, binaların uca-uca qamətini oxşayır. Hələ mart günəşi... Uzaqda var-gəl edən polis ulduzlarında xumarlanır mart günəşi. Süpürgəçi nənə də deyirmir Allahtərəfi. Söykənib süpürgəsinin şax duruşuna matməəttəl. Nə vaxtsa küyündən qulaq tutulan, indi adamı sovrulan şəhərin fikrini çəkir. Bəs mən neyinirəm? Həkimə yaraşmayan pərişanlığı ata bilmirəm canımdan. Keçirəm adamları ölümdən gizlədən binaların arasından, gedirəm xəstəxanaya.

– Salam, İsa.

– Salam, salam...

– Əynini dəyiş, gəl iclas zalına. Bir az tələs.

Hər gün gördüyüm adamlardır. Ağ xaltdakı, üzləri tərtəmiz qırılan, təcrübəyə gələn tələbə qızlara xəlvəti təbəssüm göstərən həmin adamlar. Bircə gözlərdəki qorxu bambaşqadır. Bir də vurnuxan, ora-bura qaçısan tibb bacıları vahimənin şəklini çoxaldırlar.

İclas uzun çəkmədi. Həmişəki sicilləmələrə dözməmək nə gözəlmiş. Bezməmək nə gözəlmiş. Sadəcə, hərə öz payını

götürdü: Heraklin on iki qəhrəmanlığını göstərməliydik. Bu, taleyin boyumuza biçdiyi ilahi lütf idi: xəstəxanalarda can çəkən adamların dadına yetməliydik. Yaşamaqdan doymayan, dostdan-doğmadan uzaq düşən o çarəsiz adamların. İndi onların doğması da biz olacaqdıq, yadı da. Bircə on iki qəhrəmanlıq üçün yola çıxan ağ xalatl, xəlvəti təbəssümlü bu adamları yoxsul daxmasında boyat çörəklə turş şəraba qonaq edən o qədim əhvalatdakı vəfalı qoca çatmırdı. Və bu uzun yolçuluğun ithürən tərəfindən arvadımın qüssəli səsinin min pərişan sədanın içindən seçirdim:

– Gördün, İsa? Mənə inanmırdın, gördün? İsa...

Yola çıxanları yoxsul daxmasında boyat çörəklə turş şəraba qonaq edən vəfalı qoca gəlib çıxdı. Tale uşaqlığının qəhrəmanı olmuş bu qərib adamı ölümün əlindən almağı mənim boyuma biçmişdi. Eybəcər çıxır, amma: 25 il sonra uşaqlıq borclarımı qaytarmağı mənə nəsib elədiyinə görə taleyə minnətdar olmaqdan gözəl nə var?

Səməndər əmi, bu ağıçı arvad xasiyyətimə bağışla mənə; qoy soruşum: o uca boyun nə vaxt alçaq düşdü, hanı o güclü qolların arxayın söykənəcək yeri? Sən ey bütün uşaqların dostu adam, sən ey qüssəli günlərimin gülən üzü, sevinən ürəyi, tox qarnı; indi qarşımda məğlub düşmək sənə yaraşarmı heç? Geri qayıtsın mənim atasız-arxasız çağlarım, geri qayıtsın söyüd kölgəsi, iyun axşamlarının gözəl nağılları; geri qayıtsın mənə, Pünhana, İsmayla, Səkinəyə yerkökü şirəsi içirdiyin səhərlərin gur işığı. Sonralar səni çox axtardım. Axtardım deyəm ki, hər şey sən istəyən kimi oldu, Səməndər əmi: mən indi həkimliyi oxuyuram, Bakıdan məhəlləmizə qayıdanda anamın ağrılarına özüm dərman oluram. Amma sən yox oldun. Birdən-

birə. Göz qırpımında. Sentyabrın axşamçağı vaxtında uçub göylərdə itkin düşən göyərçinlərin xiffətini çəkdiyini bildirdim, amma kim ağına gətirərdi ki, onları axtarmaq üçün nə vaxtsa özün də göylərə qarışıb qeybə çəkiləcəksən? Onda hamı səni axtarırdı. Hamı. İndi 25 il keçib və bu palatada məni sənə sarılmağa qoymayan çox qorxular var. Açı gözünü!

– Həkim, mən ölürəm. Ölürəm...

– Səməndər əmi...

– Kimsən?

– Sağalıb ayağa duranda tanıyacaqsan.

– Səsin doğma səsidir.

– Səni nə qədər axtarmışam...

– Mən ölürəm, həkim. Sən... kimsən?

Məni intizarda qoyma.

– Sən ölməyəcəksən!

– Çıxar əynindəki bu geyimi. Çıxar üzündəkini... tanıya bilim səni.

Səməndər əmi ölümündən qorxurdu. Bunu təkcə gözlərində titrəşən xof demirdi, bu həm də onun üzündəki qırıqların dərinliyindən bilinirdi.

– Nəfəs ala bilmirəm, həkim. Elə bil, sinəmdən daş asılıb.

...Onun məhəlləmizə gəldiyi günü yaxşı xatırlayıram. 91-in yayında gəldi. Bəlkə iyul, bəlkə avqustda. Anam dedi, İsa, Solmaz xalagilin qazları itib. Solmaz xala Səkinənin anasıdır. Bizdən üç qapı o tərəfdə taxta darvazalı palçıq daxmada gecələyirdilər. Həmişə həyətlərindən qaz səsi gəlirdi. Həmin yay bir dəstə qazın səsi kəsildi Solmaz xalagilin həyətidən. Mən Solmaz xalanı heç vaxt o qədər yazıq görməmişdim. Mən Səkinəni də heç vaxt o qədər yazıq görməmişdim. Xırdaca gözləri ilə, xırdaca əlləri ilə hamıya yalvarırdı. Əlacı olsaydı, qaza dönüb anasını sevin-dirərdi. Həmin axşamüstü çinar boylu tanımadığımız adam bir dəstə ağ qazı qabağına qatıb gətirdi məhəlləmizə.

Ona dikilən sual dolu baxışları görüb özünü itirmişdi.

– Gördüm qazlar yolu tanıyır, mən də onlara qoşulub gəldim.

Gözümün qabağındadır: Solmaz xalagilin həyatına özlərini necə təpdilər. Sevinə-sevinə. Yastı ayaqları ilə yeri basa-basa. Qazlar Səkinəni qüssə çəkməkdən xilas eləmişdilər. Gərək gözdən qoymayaydı Səkinə onları. Sonra o bir dəstə ağ qaz taxta darvazalı palçıq daxmanın arxasında boğaz-boğaza verib qaqqıladaşdı. Mənim hərdən qaqqıldamağım da o vaxtdan qalıb. Ağır xəstəm yaxşılaşanda özümü xəstəxananın tualetinə verib sevinə-sevinə qaqqıldayıram. Amma əvvəlcə tualetin suyunu buraxıram ki, səs səsə qarışsın, səs səsdə ərisin.

Sonra öyrəndik ki, adı Səməndərdir. Özü haqqında danışmağı sevmirdi. Biz də soruşmazdıq. Deyirdilər, bir dəfə içib ağzından nələrsə qaçıdır. Ki, anası onu ilxı otaran yaraşıqlı kişidən doğub. Moruq yığmağa gedəndə. Sonra ata zalımlıq eləyib. Nə zalımlığı? Hansı zalımlığı? Bilmirəm. Hə, yadımda qalan bir də odur ki, Səməndər əminin nişanlısı başqasına qoşulub qaçmışdı. Vəssalam!

Onun məhəlləmizə gəldiyi gündən sonra uşaq həyatımızın nağılı-nəğməsi başladı. Küknarlığın arxasındakı evi aldı. Bizi nə vaxt itirseydilər, yayı sərin, qışı isti o kərpic evdə tapardılar. Səməndər əmi külləmə kartof bişirərdi, yerkökü şirəsi çəkərdi bizə. Hansı gün ki yerköküyə çuğundur qatardı, hansı gün ki itburnu çayı dəmləyərdi, hamımız üz-gözümüzü turşudardıq.

– Kim içməsə, böyüyəndə tez-tez xəstələnəcək.

Mənim gözümün qabağına anam gəlirdi. Qorxardım.

– Mən içirəm.

– Aha... Deməli, İsayə marojna da ala-cam.

– Mən də...

– Mən də...

– Mən də...

İri ovcundan xırda pulları qapıb qaçardıq mağazaya. Sonra kərpic evin sərinində dizimizi qucaqlayıb onun danışdığı nağıllarda yaşayardıq.

Səməndər əmi təkcə maraqlı nağıllar danışmazdı bizə, həm də dərslərimizdə kömək edərdi. Bəs məktəbdə beş alanda mükafatımız nə olardı? Bahoo... Onun belinə minməyin, boynunda gəzməyin ayrı ləzzəti vardı. Hər səhər bizi görən kimi də gözlərini qıyıb soruşardı:

– Axşamı necə yatdınız?

Onun bu sualı həmişə mənə qərribə gəlirdi. Bu nə deməkdir: necə yatdıq? Heç özümüzədən xəbərimiz olurdu?

– Səməndər əmi, niyə həmişə bizdən bunu soruşursan?

– İstəyirəm, axşam rahat yatasınız. Şirin yuxular görəsiniz.

Bizə şirin yuxular gətirən gecələrin birində anamın ağrıları dözülməz oldu. Balışı ağzına sıxıb zarıyırdı:

– İsa, qaç Solmazı çağır.

Qaçdım. Səkinə yuxulu gözlərini ovuşdura-ovuşdura:

– Anam evdə yoxdu, – dedi, – Biləsuvara yasa gedib. Səməndər əmini çağıraq?

– Hə.

Əl-ələ tutub küknarlığı keçdik. Cırcıramalar susmuşdu. Hardasa uzaqlarda hürən it də ərinib səsini kəsdi. Səməndər əminin darvazası açıq idi. Özü də həyətdə oturmuşdu. Siqaret çəkirdi. Bizi görüb qa-bağımıza yüyürdü.

– Nölub, İsa?

– Səməndər əmi, anamın ağrıları yenə başlayıb, – Bilmirəm niyə, məni ağlamaq tutdu.

– Gedək. Xəstəxanaya aparırıq. – Səməndər əmi saçımı öpdü, – Siz gedin evə, mən qaçıb maşın çağırıram.

– Anam ölsə, mən... tək qalacam.

– Qorxma, ölsə gəlib bizdə qalarsan. – Hələ bu qaz Səkinənin dediyinə bax!

– Ölməyəcək, ölməyəcək... – Məni qucağına götürüb bağrına basdı; nəfəsi boyun-boğazımı yaladı, saqqalı üzgözümü daladı. – Ölməyəcək, gözümün işığı!

– Həkim, boğuluram. Ölürəm mən... ölürəm.

– Ölməyəcəksən, gözümün işığı!

– Sən kimsən oğul... kimsən?

– Sənə yerkökü şirəsi çəkmişəm. İç bunu...

– Yerkökü?

– Hə. İstəsən, çuğundurla qarışdıraram.

Dikəlmək istədi. Bacarmadı. Anam o gecə necə zarıyırdısa, Səməndər əminin də sinəsindən eynən həmin səs qopdu. Dörd tərəfimizdə nə ki xəstələr yatırdı, elə bil, hamısı ağrı-acısını unudub bizim tamaşamıza dayandılar. Tibb bacılarının da əli işdən soyumuşdu, pıçıldaşib matməttəl baxırdılar. Birdən dəhlizdə səsküy qopdu. Deyəsən, hansısa xəstə həkimlərə hədə-qorxu gəlirdi. Olur belə şeylər. Budəfəki tamaşa daha maraqlı çıxdı. Tibb bacıları bizi unudub baş-başa buraxdılar. Və nə yaxşı, belə oldu.

Səməndər əmi başını yastığa söykəyib udqundu. Bir də qəddini dikəltməyə çalışdı. Deyəsən, qollarının qüvvəti qayıdırdı.

– Allah, mənə güc ver. Mənə güc ver...

Əvvəlcə dirsəkləndi sağ böyrü üstə. Sonra ayaqlarını yığdı, dizlərinin taqətini toparlayıb oturdu.

– Axşamüstü itburnu çayı da dəmləyəcəm.

– İsa... – Səsi titrədi, – İsa... Sənsən, bilirəm.

– Mənəm, Səməndər əmi.

– Bilirdim ki, həkim olacaqsan.

– Sənə söz vermişdim. Yadındadır?

– Hə...

– Söz vermişdim ki, həkim olub anamın ağrılarına özüm dərman olacam.

– Hə. Sözüünü tutdun.

– Amma sən gedib bir də qayıtmadın.

– Eh... Nə bilim, ay İsa. Hər şey yadımdadır. Hər şey! Gözümün qabağına gəlir, elə bil rahatlaşıram. Anan sağdır?

– Ölüb.

– Çoxdan?

– Hə, səkkiz ildir.

– Allah rəhmət eləsin. Nə qədər əziyyət çəkdi.

– Anamdan sonra rayona az-az gedirəm.

– O biri uşaqlar necə oldu? Qızın adı Səkinə idi.

– Səkinə də oxumaq istəyirdi. Qəbul ola bilmədi. Dədəsi Biləsuvara ərə verdi. İsmayıl Ankarada yaşayır. Yaxşı iş-güc qurub özünə. Hərdən danışırıq. Pünhan da rayonda taksi sürür.

– Evlənmişən?

– Evlənmişəm. Bir qızım da var.

– Nə yaxşı. Bilirsən nə yemək istəyirəm, İsa?

– Nə?

– Desəm, gülərsən mənə.

– De, de...

– Qaz ətinin soyutmasını. Evdə bişirtirib gətirə bilərsən?

“Qa-aaa...”. İlahi! Bu nə idi? Özümdən asılı olmadan, qeyri-ixtiyari qaqqıldadım. Səməndər əmi şaqqaqaq çəkib güldü. Güləndə üzünün dərin qırıqları qarmon körüyü kimi açılıb-yığıldı. Xəstələr heyrətlə, təəcüblə yer-yerdən mənə sarı boylandılar. Əynimə geyindiyim skafandrın içində bədənimi soyuq tər basdı. İndi xəstələr ağıllarına nə gətirəcəklər? Gətirəcəklər ki,

bunun özü xəstədir, ağıldan kəmdir, bizə nə çarə eləyəcək?

– Evdən yemək gətirməyə icazə yoxdur, – guya özümü o yerə qoymadım. – Sağal, səni də götürüb gedəcəm rayona. Qaz yeməyə.

– Gedərəm. Məni apararsan, ananın məzarını da görərəm. Təki bu namərd xəstəlikdən salamat qurtarım. Amma heç ağlım kəsmir.

– Sağalacaqsan. İnan mənə! Necə oldu, harda yoluxmusan?

– Bilmirəm.

– Yaxşı, Səməndər əmi, harda yaşayırsan, nə işlə məşğulsan?

– Gəl başqa şeydən danışaq.

– Axı öyrənmək istəyirəm ki, sən o vaxt niyə birdən getdin, sonrakı həyatın necə oldu?

– Nəyinə lazımdır? Bilməsən, yaxşıdır. Sənə bir şey demək istəyirəm.

– Aha...

– Ondansa soruş ki, niyə ananın məzarını görmək istəyirsən?

– Niyə?

– Kaş sənin ananı o vaxt razı salmağı bacarardım.

– ...

– Evlənməyə. Kaş onu evlənməyə razı sala bilərdim. Eh...

– ...

– Sən uşaq idin, belə şeyləri ağlın kəsməzdi. Çox çalışdım, çox dil tökdüm. Elə dedi ki, yazıqsan, mən yarımcan adamam, mənə sənə arvad olmaz.

– ...

– Mənimki qadın sarıdan gətirmədi.

– ...

– Eşdirsən məni?

– Hə-hə...

– Amma nə yaxşı belə oldu. Mən gəzərgi adamam. Yaralıyam. Onu da atıb gedərdim, səni də.

– Onsuz da atıb getdin.

– Dost kimi atdım. Qonşu kimi atdım. Amma ata kimi atıb getmədim. Bunun acısını ömrün boyu yaşayardın. Necə ki, mən yaşadım. Nə isə... Məni çox danışdırma, başına dönüm. Elə bilirsən, getmək mənə rahat oldu? Başa düşdüm ki, qonşu olsaq da, anana heç vaxt əlim çatmaya-
caq. Ona görə də ilim-ilim itmək lazım idi. Birdəfəlik. Ağır idi, amma bacardım. Sizdən ötrü çox darıxırdım. Gizlənqaç oynayırdıq, həmişə də mən yummalı idim. Düzdü? – Səməndər əmi kədərlə gülümsədi.

– Hə. Həmişə də bizi görərdin, amma özünü elə aparardın ki, guya yerimizi bilmirsən.

– Hə-hə... Siz qaçıb yorulanda saçınızdan tər qoxusu gələrdi. Ölərdim o qoxunu içimə çəkməkdən ötəri. O vaxt üzüyola uşaq idin. Qonşuların hər işinə yarayardın.

– İndi də çalışıram. Məsələn, qonşuların qapılarında zibil görəndə atıram. Bir də köhnə çörəkləri yığıb maşında saxlayıram, günaşırı bir yaşlı kişi götürüb toyuq-cücəyə aparır.

– Köhnə vaxtlarım olsaydı, mən də donuzlarıma aparardım.

– Donuz?

– Hə, Binədə donuz ferması var idi, bir az orda işlədim. Sonra gördüm özüm də donuza çevrilirəm, ayrıldım ordan. Xeyli vaxt donuz çuşqaları tez-tez yuxuma girdi. Görürdüm ki, özlərini dənizə atırlar.

– Nə?

– Sənə noldu? Niyə diksindin?

– Heç... Heç nə...

– İsa, axır vaxtlar yuxularımı da qarışdırıram.

– Nə görürsən?

– Belə qəribə yuxu idi. Qəribə də yox e, axmaq yuxu. Görürəm, bir yekə qurbağadır, kürəyini söykəyib dizimə, fıstırıq çalıb qabağında ilan oynadır. Hərdən də

əlini əlinə vurur, ilan birdən yoxa çıxır. Qayıdanda ağzında qaranquş balalarını gətirib qurbağaya yedizdirir. Sonra...

– Ardını danışma, Səməndər əmi. Danışma...

İki həftədir bizi oteldə saxlayırlar. Evə, ailəyə yaxın düşmək qadağandır. Ancaq axşamlar görüntülü danışırıq. Ən çox qızımın qüssəsi mənə əzab verir. Axşama qədər elədiyi hər şeyi həvəslə, eşqlə mənə danışır:

– Ata, darıxıram sənin üçün. O qədər darıxıram ki, hər gün şəklini çəkirəm. Bax, bu bir, bu iki, bu üç... Plastilindən sənə oxşayan çoxlu adamlar düzəltdim.

Tbilisi prospektinin qəzəbli-deyingən sürücülərinin səhər-axşam siqnallarını indi ölüm sükutu əvəz edib. Səhər xəstəxanaya, axşam otelə... Əl-üzümü yuyub yemək üçün otel bələdçisinə zəng etmək istəyirdim. Növbətçi tibb bacısından zəng gəlirdi:

– Doktor, salam, axşamınız xeyir.

Səsi tanış gəlmədi. Deyəsən, növbə təzələyəndə əvvəlki tibb bacılarından hansısa biri ilə əvəz eləmişdilər.

– Hər vaxtınız xeyir.

– Doktor, xəstə Atayev Səməndər Mahmud oğlu sizinlə danışmaq istəyir.

– Nəse olmayıb? Necədir vəziyyəti?

– Ciddi narahatlıq yoxdur.

– Telefonu ona verin.

– İsa... İsa...

– Səməndər əmi, necəsən?

– İsa, mən burda qala bilmirəm. Gəl, məni çıxar. Onsuz da öləcəm. Gəl, gəl məni apar burdan.

– Hər şey yaxşı olacaq. İnan mənə! Sağalmağına bir şey qalmayıb.

– Mən hər şeyi hiss edirəm. Axşam yatacam, səhər durmayacam. Bilirəm... Gəl, səni görüm.

– Gəlirəm. Gəlirəm... Çıxıram bu dəqiqə.

Palatalardan gələn xəstə iniltiləri bir az da çoxalmışdı. Xərəkdə halsız, heysiz uzanıb ümidi hər şeydən üzlən adamların ardı-arası kəsilmirdi. Tanıdım-tanımadım hamı ilə dilucu, başımı tərpətməklə salamlışdım. Palatanın qapısını açıb özümü içəri atdım. Xəstələrdən yatanı da var idi, yerində qurcuxanı da. Bircə inildəyən Səməndər əmi idi. Məni görəndə gücü ancaq əlini qaldırmağa çatdı:

– Çağırdım ki, yanımda olasan. Səni görmək istədim.

– Mən də gəldim.

– Burda qalmaq istəmirəm.

– Qalıb-qalmamaq heç birimizin əlində deyil. Heç nə bizim ixtiyarımızda deyil.

– Darıxıram.

– Lap az qalıb, vəziyyətin də yaxşılaşır.

– Darıxıram. Vallah, darıxıram.

Səməndər əmi başladı uşaq kimi ağlamağa.

Xəstəxana pəncərələri... Həyatla ölüm, sağlam canla xəstə bədən arasında uzandıqca uzanan intizarlı yol. Işıq gətirən, işıq aparən yol. Qaranlığı gizlədən, qaranlığı gətirən yol. Həmişə narahat-nigaran o yola boylanarsan, o yolda baxışarsan ölümün-həyatın ağ-qara siması ilə. 21 gün Səməndər əmi işıq gətirən o pəncərələrin sevincini çəkdi içinə. Boylandı ölümə sarı ki, görsün hələ gəlməyib, hələ qapını kəsdirməyib?

Dilində: – Ölüürəm, – çarəsizliyi; Qəlbində: – Yaşamaq istəyirəm, – təmənnası.

Divarın o üzündə – Allahın göyünün altında yel dəydikcə titrəşən qovaq yarpaqları bircə Səməndər əminin soluxan ümidlərini göyərtmirdi, hər pəncərədən neçə göz baxırdısa, hər pəncərədən neçə göz zillənirdisə, hamısının könlündə yaşılanırdı. Göz vururdu, əl edirdi, əsib-titrədikcə divar dalına çəkilib içində ölüm xofunu gəzdirən bu zavallı adamlarla

gizlənpəç oynayırdı. Qovaq yarpaqları başını aldadırdı, qəlbini oynadırdı onların. Ayağa durub ev üçün yır-yığış edəndə təkcə palata yoldaşları, tibb bacıları ilə görüşmədi Səməndər əmi. Qovaq ağacının yaşıl budaqları ilə də sağollaşdı. O qovaq budaqları, o qovaq yarpaqları da dəcəl uşaqlar kimi atılıb-düşüb sevindi.

Və bu da ayrılıq vədəsi. Bir-birimizə sarılıb lal-dinməz dayanırıq. Onun qolunun gücünü, əllərinin hənirini kürəyimdə hiss etmək necə gözəl hissidir.

– Gözlərimə inanmıram. Mən ayaq üstəyəm. Mən ölmədim. Canım it canıdır.

Ləzzətlə gülür. Gözlərini qıyıb gülür. Dərin qırıqlar titrəşir üzündə.

– Sənin zəngini gözləyəcəm.

– Bilmək istəyirəm ki, necə yaşayırsan, harda yaşayırsan. Mən də səninlə gedirəm.

– Başqa vaxt. İstəmirəm görəsən harda yaşayıram, necə yaşayıram.

– Səməndər əmi...

– Mənə tez-tez zəng elə. Vaxtın olan kimi mənə apar rayona. Evimi görmək istəyirəm. Apararsan ananın məzarını görərəm. Bir də gedib doyunca qaz əti yeyərik. Yaxşı? Salamat qal, İsa.

Cibinə pul qoydum. Utandı. Amma gərək utanmazdı. Mən Səməndər əminin haqqını hələ çox qaytaracaqdım. O, taksiyə əl edib gözdən itdi. Özümü nə qədər güclü, nə qədər əzəmətli, nə qədər yenilməz hiss edirdim, İlahi! Sevincin bu qədərinə insan dözməzdi, mən dözürdüm! “Qa-aaaa...”

Həmin günün axşamı özümü bazarda halı qarışan qurbağa kimi hiss edirdim.

– İsa...

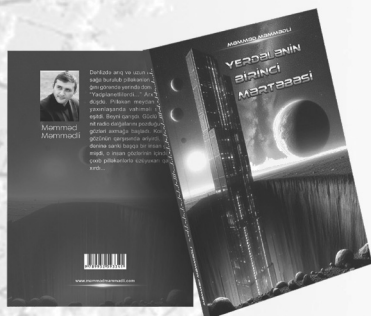
– Həə...

– Evə balıq almışam. Kaş sən də evdə olardın.

Deyəsən, o balıq quyruğunu alnıma söykəmək üçün bizə gəlmişdi.

NƏSRİN ... MƏRTƏBƏSİ

(Məmməd Məmmədlinin “Yerdələnin
birinci mərtəbəsi” kitabına ön söz əvəzi)

“Diqqət, diqqət! Yupiterin atmosferinə daxil oluruq. Toqquşmaya hazır olun...” – Məmməd Məmmədli povestinin (qabaq uzun hekayəyə elə deyirdilər) əlyazmasını mənə çatdıranda gözüm ilk bu cümlələrə aldı, ardınca müəllif bərk-bərk tapşırdı ki, əsəri başdan-ayağa deyil, ayaqdan-başa (!) nəzərdən keçirim. “Qarabasma” janrında qələmə alınmış “Yerdələnin birinci mərtəbəsi” mənə elmi-fantastik-bədii nümunədən daha çox pandemiya günlərini xatırlatdı və özümü yenidən dörd divar arasına məhkum elədim:

“Bu dəmdə,
Quşlar səkidə gəzir,
Adamlar damda...”

Məmmədin yaratdığı əsas obraz torpağın altından üstünə can atır, günəşi, səmanı, yeri görmək istəyir.

Eynilə karantində:
doğmalarını,
həyət-bacanı,
çayxanını,
hətta sevmədiklərini belə,

bağrına basmağa təşnə olan COVID-19 məhbusları kimi!

Qulu AĞSƏS

Təsadüfdü, ya nəydisə, mərhum alimimiz Arif Əmrahoğlunu xatırladım. Daha doğrusu, onun dilimizdə “hördüyü” “Yeddinci mərtəbə”ni:

adi bir mərzədən ötrü (yaxşı tanımadığı) şəhər xəstəxanasının yeddinci mərtəbəsində yüngülcə müalicə alan,

hər dəfə bir bəhanəylə aşağı endirilən,
hər qatda sağlıq durumu daha da pisləşən,

birinci mərtəbədə həyatla vidalaşan qəhrəmanın

(bəlkə, qorxağın?!)
hekayəti başdan-ayağa
(bu dəfə ayaqdan-başa yox!)

rəməzlərlə nağıl olunduğundan uzun müddət onun təsirindən çıxıb bilməmişdim.

Söhbət Dino Butsatidən gədir. İtalyan yazıçısından.

Məmməd Məmmədli bu hekayənin asatırını yazıb.

Amma Məmməd italyan deyil. İspandı. Ciddi deyirəm.

Onun gözəl tərcümələri var. “Ulduz” jurnalında da dərc eləmişik, ayrıca kitab kimi də! “Ulduzlu nəşrlər” seriyasında

gənc tərcüməçi-yazıçı Məmməd Məmmədlinin ispanill
ədiblərin yaradıcılığından çevirdiyi əsərləri “Ay işığı” adı
altında çapa vermişdik. 2019-cu ildə “Ay işığı” kimlərin
üzünə düşməmişdi:

X.Serkas,

Q.Bekker,

V.İbanyes,

X.Rulfo...

Gördünüz mü, Məmməd, həqiqətən, ispanı.

Tərcüməçi-yazıçı indi defisin yerini
dəyişib: yazıçı-tərcüməçi olur.

Olsun.

Yeni kitabını oxumağa dəyər.

Mən bir əsərindən danışdım, siz hamısına
baxarsınız.

Kitaba dikiləndə nəzər nöqtəsi dəyişir.

Məmmədə bircə iradım var. Adı soyadın-
dandı. Növbəti kitabda, nəhayət ki, özünə təxəllüs
götürsün.

Vəssalam.

Nəsrin ... mərtəbəsinə xoş gəldin!

Heç incinmiş ruh gördünmü?
Kırpiyində dərdin dəni...
Qismətinin dənizində
Ləngər vuran tənha gəmi?
Susqun baxıb fikrə dalan,
Dindirəndə gözü dolan,
Ümidləri alt-üst olan,
Saçları tapdanmış zəmi?
Gördünmü heç təbəssümü,
Dodağında qısa dönən?
Gözlərinin qarşısında
Xoşbəxtliyi daşa dönən?..
Ağ yalana bürünərək
Həqiqətə gülüb keçən,
Leysan kimi göz yaşını
Gizli-gizli silib keçən?..
Görmədirsə, dön bir də bax
Parça-parça qırıldığına.
Bu illərin sınağından
Qova-qova yorduğuna.

Sahibə YUSİF

QANADI QIRIQ MƏLƏK

Bahar ümidlərində
Açdı neçə gül, çiçək.
Arzuları qəlbindən
Boylandı ləçək-ləçək.
İlk eşqin alovları
Gözlərində alışdı.
Rəngli xəyallarını
Axar suya danışdı.
Sonra yol ayrıcında
Uçdu yaşıl dünyaya.
Düşüb ulduz axnına
İstədi çatsın aya.
Sevincindən az qala
Buludlarla öpüşdü.
Daha da yüksəklərə
Uçmaq eşqinə düşdü.
Göyün yeddi qatında
Birdən-birə yoruldu.
Çırpdı qanadlarını,
Qanadları qırıldı.
Çox çalışdı, tapmadı
Müsibətə təsəlli.
Gəldi üzəşəği,
Yapışsa da üçəlli.
Gərəksiz ümidləri
Ürəyini dağladı.
Qırıq qanadlarına
Hönlük-hönlük ağladı.

MƏNƏ YÜKSƏKDƏN BAXMA!

Mənə yüksəkdən baxma!
En, yanıma gəl hərdən.
Təklidin rəsmi çəkən
İkicəcik rəssam var,
Biri sənsən, biri mən.
Mənə yüksəkdən baxma!
Səni görə bilməkçün
Mən də azıram orda,
Bədənim yerdə qalır,
Ruhumsa buludlarda.
Mənə yüksəkdən baxma!
Səni yaxşı görmürəm.
Gözlərim bulanıqdı,
Düş, otur ürəyimdə,
Qəlbim sənə qayıqdı.
Mənə yüksəkdən baxma!
Gəl toxun saçlarıma.
Titrət könül varımı,
Sənə etiqad edirəm,
Silim yazdıqlarımı.
Mənə yüksəkdən baxma!
Görüm ki, yanımdasan.
Gəlib çatıb gümanım,
Bu günə xoşbəxt olub
Keçən dünəni danım.
Mənə yüksəkdən baxma!
Axı kimlər biləcək
Guya ki məndə olsan?
Dünyamı dağılacaq,
Bircə gün bəndə olsan?

MƏNİM ÜRƏYİMDƏ BİR ÇİÇƏK FƏSLİ

Mənim ürəyimdə bir çiçək fəslə,
Sənin ürəyində boranlı qışdı.
Mənim saçlarımda baharın ətri,
Sənin ürəyində daş asılmışdı.
Nədir bu sitəmlər, edirsən mənə,
Bu vida nəğməsi nəyimə gərək?
Ya mənə izn ver gəlirəm ömrünə,

Ya da bu inaddan biryolluq əl çək.
Gözümdən yox etmə baxışlarını,
Həsrəti qəlbimin layiqi bilmə.
Tanrı da eşidir bu çağırışımı,
Sən mənim bu haray səsimə gülmə.
Hər gün misra-misra oxuyub səni,
Hər gün varaq-varaq kəşf eləyirəm.
Hər gecə sübhədək düşünüb səni,
Hər səhər qəlbimdə dəfn eləyirəm.
Səni itirməksə ölümtək ağır,
Əcəl xalçasını önümə sərmə.
Nə olar, bir dəfə məni də çağır,
Gəlirəm mənim olan o mənsiz ömrə.

MÜQƏDDƏSİM

Sən mənim göylərdən enən ayəmsən,
Göylərə borcumu qaytarım necə?
Hər gün mələk donu geyinib gəlsən,
İbadət eylərəm sənə gizlicə.
Sevginə sığınsam, al ağuşuna,
Qucaqla ruhumun əzalarını.
Toxunsun baxışım baxışlarına,
Unudum çəkdiyim əzablarımı.
Taleyin hökmünə buraxma məni,
Arzum ürəyimdə xəzan olmasın.
Qov həsrət nəğməsi oxuyan qəmi,
Eşqim uzaqlarda havalanmasın.
Geyinim əynimə xoşbəxtlik donun,
Nəmli gözlərimdə ulduzlar yansın.
Tapım səadətə ən qısa yolun,
Vüsəl küləkləri min hava çalsın.
Görüm gözlərimdə əksimi, görüm,
Yaşayım eşqimin həqiqətini.
Xəzəl dodağına baharı sərim,
Duyum köksündəki hərarətini.

AYDA HƏYAT VAR?

Onun indi ən çox axtardığı təklif idi. Son vaxtlar təklif mübtəlası olmuşdu. Hətta o dərəcədə ki, təkadamlıq kamerada ömürlük həbs yaşayan məhbuslara qibtə edəcək həddə çatmışdı.

Deyəsən, neçə vaxtdır axtardığını da dünən tapmışdı. Şəhər bir saat tez gəlidiyi üçün axşam da işdən erkən çıxmış, həmişə pay-piyada evə getdiyi marşrutdan burularaq kimdənsə qaçırılmış kimi təlaşla Montinin tanımadığı məhəllələrinə dönmüşdü. Şəhər qəzaya uğramış layner ləngliyilə qaranlıqda batdıqca o da bu hüznü qərqoluşa baxa-baxa uzun ayaqlarını xizək kimi ataraq suyun üzərində gəzişən böcək rahatlığı ilə məhəllələrin arası ilə dolaşmışdı.

Axşamın avtomobil təlaşından uzaq bu sakit məhəllələr Çin səddi dəyanəti ilə şəhərin səs-küyünü ondan kənarlaşdırmış, onu ovsunlu bir dünyaya salmışdı. Səsdən

əlavə şəhərin sürətlə dəyişən, qəfil varlansa da, öz yoxsul zövqü sayəsində marka geyimləri heç bir moda qaydasına uymadan əyninə təpişdirmiş varlı adam idimsizliyi ilə seçilən azman, beton siması da hələlik buralara ayaq açmamışdı. Odur ki, çay dibindən çıxardığı qumlu palçığı əzmlə ələyərək içindən tapdığı mədən qırıntısını qənimət bilən qızılaxataran səbrilə naməlum məhəllələr arasında dolaşdıqca arasına qabağına çıxan inqilabdan əvvəlki və sovetlərin ilkin dövrünün memarlıq nümunələrini görüb doğmasına qovuşan adam kimi sevinir, gündəlik qayğılarla döyünməkdən usanmış ürəyi qəfəsdən buraxılmış quş kimi nəvazişlə çırpınır, çırpınır, onu ötən əsrin ənginliklərinə uçururdu.

Sakinləri işdənmi, ya hardansa başqa yerdənmi (çox güman ki, elə işdən) qayıtdıqca suyun altında gizlədiyi nişangah gözlərini ov görən saat qəfil açan timsah sayıqlığı ilə işıqları yanmağa başlayan evlərə, sanki boynunda ağır dəmir zəncirlərlə

soyuq Sibir meşələrində dəmir yolu çək-məkdən düşərgəyə döənən katorqaçı bez-ginliyi ilə əllərində dolu zənbilləri ölüvay addımlarla mənzillərə döənənlərə tamaşa etdikcə bədənini kəfəntək bürüyüb onu sıxan yorğunluq tədricən su torpağa hopan kimi canına hopub hardasa dərin qatlarda özünə yer eləmiş, mənzərənin seyrindən ruhlanaraq bu adamlar kimi evinə dönmək yerinə bir az da dolaşmış və bu adamlara, işıqlı pəncərələrə baxdıqca həyat qaynamağa başlayan mənzillər, talelər barədə müəyyən süjetlər qurmuşdu. Ona elə gəlmişdi ki, canlı insanların yox, obrazlarla dolu xəyali romanın içində gəzinir. Nəhayət, xeyli dolaşıb yorulandan sonra qərara gəlmişdi ki, sabah da işdən çıxandan sonra Montinin əsrarəngiz məhəllələrində gəzib özünün ədəbi-coğrafi kəşflərinə davam etsin.

Anasının halı pisləşmişdi. Telefonda danışanda bu gün qızdırmasının olmadığını, səhhətinin bir qədər düzəldiyini söyləsə də, səsi onu ələ verir, öskürəyi kəsilmirdi. Neçə gündü bu hal davam edirdi. Əvvəl fikirləşdilər ki, yəqin, xəstəliyinə görədir. Anası uzun illər revmatoid-artrid-dən əziyyət çəkirdi. Lakin atasının da ona qoşulmağı şübhələri artırırdı. Omikron ola bilərdilər, kovidin yeni ştamı. Dünən telefonla danışanda təcili yardım çağırmağı təklif etsə də atası “yox” demişdi. Anası üzüyöləydi, üstünə getsən razılaşırdı, amma atasına söz demək çətindi, öz bildiyini heç kəsə verən deyildi. Atasının, ümumiyyətlə, əvvəldən həkim-məkimdən zəhləsi gedib, özü-özünün təbibi olub. Xəstələnilb yatağa düşsə də, həkimdi, dava-dərmandı, yaxın buraxmayıb. Elə öz-özünə, ac qalaraq, təbii vasitələrlə qidalanaraq, ot-ələf gəvələyərək sağalıb ayağa qalxıb.

Pandemiya başlayandan da elə hey deyib ki, bu, böyük qüvvələrin, massonların

işidir. Süni surətdə yaradılmış virusdur. Bunda hər gün Facebook-da, Youtube-da baxdığı videoların da rolu az deyildi. Hə, bütün yaşlı adamlar kimi, o da sosial şəbəkələrdə gününü axşam edənlərdəndi. Elə bu şübhəyə də sosial şəbəkələrdəki videolardan qapılmışdı. Pandemiya başlayandan maskadan istifadə etmişdisə də, bunu daha çox cərimələnmək qorxusu ilə eləmişdi. Peyvənd söhbəti çıxan gündən isə ilk başdan etiraz eləmiş, oğlunun vaksın olunmağına bir söz deməsə də, buna böyük dövlətlərin oyunu kimi baxdığı üçün övladını da gizli-gizli axmaqlıqda qınamışdı. Əlbəttə ki, oğlunun vaksın olunmaq təklifindən də hər dəfə ısrarla imtina etmişdi. Əsas kimi isə Facebook-da baxdığı, guya gizli mesaj ədasiyla yalnız onun qabağına çıxan hansısa videoları misal gətirmişdi.

Atası ısrarla omikron olmadıqlarını, sadəcə, soyuqladıqlarını iddia edirdi. Halbuki gəlib baş çəkməyə də qoymurdu. Deyirdi evinizdə körpə var, ona keçər, gəlməyin.

Gün ərzində bir neçə dəfə zəng edib anasının vəziyyətini öyrənmişdi. Heç nə dəyişməmişdi, eyni cür öskürürdü. Xəstələnmək bahasına olsa da, gərək işdən çıxanda gedib dəyər, lap qayıdandan sonra virusu uşaqlarına keçirsə belə, getməliydə. Başqa yolu yox idi.

Ona gələndə isə virus barədə özünün də şübhələri var idi, bəzən pandemiya ilə bağlı elə qərarlar verirdi ki, istər-istəməz fikirləşməyə bilmirdi: görəsən, bu virus kimin həyatında becərilərək bayıra buraxılıb?! Amma ətrafında koviddən gedənlərlə bağlı o qədər hadisə eşitmişdi ki, qorxmaya da bilmirdi. Özünə görə yox, ata-anasına, ailəsinə görə.

İşdən çıxanda ani də olsa, dünənki kimi Montində dolaşmaq keçdi könlündən.

Ah, necə rahat, sakit anlar idi dünənki gəzinti dəqiqələri. Üstəlik, qulaqlığı keçirmiş, gəzişə-gəzişə Marsel Prustun “İtirilmiş zamanın izində” romanını dinləmişdi. Təəssüf, bu gün də eyni şəkildə təkrarlanmayacaqdı və onu üzən səbəblərdən biri də bu idi: rahatlığının pozulması, daha doğrusu, olmaması.

Yolüstü aptekə girib zəruri dərmanı alandan sonra atası ilə yollandı, indi valideynlərindən başqa heç kəsin yaşamadığı o soyuq evə.

Qapını atası açdı və onu görər-görməz bir qədər geri çəkilərək, gülə-gülə və açıq-aşkar istehza ilə dedi:

– Yox, yaxın gəlmə, gəlmə.

Tərəddüd etsə də, bir anlıq götür-qoydan sonra başa düşdü ki, atası ilə nəinki görüşməli, üstəlik, həmişəki kimi boynuna sarılıb hər iki yanağından öpməlidir. Çünki atası indi belə ironiya edirsə, sağalandan sonra gör nə şəbədlər qoşacaqdı.

Atası ilə görüşüb-öpusənə kimi anası da o, içəri girərkən uzanıb büründüyü xovlu qəhvəyi odevəli kənara atıb divandan qalxdı. İllərin ərini yamsılamaq alışqanlığı ilə eynən atası kimi bir qədər kənara çəkilib həmən ironik və eyni zamanda səmimi gülüşü ilə “görüşmə-görüşmə” desə də, oğlu ona sarılanda ram olub övladını qucaqladı.

– Ay bala, niyə gəldin, sənə demədik gəlmə? – Atası bu dəfə ciddi-ciddi söylədi.

– Allah eləməmiş, evdə uşaqlara keçər, – anası davamını gətirdi.

– Qalmırsız burda ikiniz, ada kimi, xəbərimiz də yoxdu. Qızıdırman olub bu gün? – Anasından soruşdu.

– Yox, elə indicə ölçdüm.

– Ay oğlum, heç nə yoxdu onda, nahaq gəlmisən, evinizdə körpə uşaq var.

– Heç nə olmaz, – nəyə demək naminə dedi, – çox öskürmüşən? Gələ, dərman almışam, – əlindəki ağ sellofan paketi anası-

na uzatdı. Başqa nə dərman almaq lazımdır, deyin, ayağımı soyunmamış gedim alım.

– Ay bala, heç nə lazım deyil. Onu da nahaq almısan.

– Bəlkə, təcili yardıma zəng edim, gəlib test götürsünlər? Hər ehtimala qarşı.

– Lazım deyil, anana soyuq dəyib.

– Baxın də. – Atası ilə mübahisə etməyin yersiz olduğunu bildiyi üçün üstünə getmədi. – Eviniz soyuqdur.

Ev, həqiqətən, soyuq idi. Paralelepiped formalı balaca, alüminium rəngində soba otağın o iri başında fil balası kimi xortum borusunu pəncərənin bir gözündən çıxarıb korun-korun yanırdı. Görünür, ya qazın xodu az verilmişdi, ya evin dəlmə-deşiyi çox idi (evin dəlmə-deşiyi insafən çox idi), içəri buz kəsilmişdi. Təkcə nazik köynəkdə, bəzənsə hətta maykada gəzdiyi ikiotaqlı xudmani mənzilinə baxanda bura Frans-İosif Torpağı idi. Bircə ətrafda iri buz parçaları və morjlar əskikdi.

– Ehtiyatlı olmaq lazımdır, bu dəqiqə, demək olar, hər evdə bir xəstə var. – Əl-üzünü sabunla yuyub keçib mətbəx masasının bir tərəfində – bura gələndə həmişə əyləşdiyi yerdə, atası ilə üzbəüz – oturandan sonra söhbətə başladı. Valideynləri təkcə axşam vaxtlarında yerləli çuvalı kimi kip dolan, tutacaqları hər cür mikrob, virus, bakteriyaya qucaq açan avtobusda gəldiyinə görə yox, həm də omikron ol- duqlarından şübhələndiyi üçün yuyundu- ğunu hiss edərlər deyər, zəvzəyərək özünü “xəstəlik vahiməsi”nin pərdəsi altında giz- ləməyə çalışdı. Həqiqətdə isə dediyi kimi idi. Şəhərdə hamı kovidin ştamından və deyilənə görə, onun əlamətləri olan qızdır- ma, baş-boğaz ağrısı, qripdən dad edirdi. Kimi dindirirdin, ya özünün, ya da ailəsin- də kiminsə xəstə olmasından gileylənirdi.

– Nahaq gəldin, bala, evinizdə körpə uşaq var.

– Heç nə olmaz.

– Neynəsin? Mən o vaxt Zeynəbgil xəstələnəndə gedib dəyə bilmədim, hələ də xəcalət çəkirəm.

– Onlar karonaydılar də, – anası ərinin o vaxt baldızıgılə getməməyinə haqq qazandırmağa çalışdı.

– Yox e, nə karona, hamısı boş şeydi.

Doğrudan da, pandemiyanın qızğın çağında bibisi, əri və qızı xəstələnib evə sığınmışdılar. O vaxt atası bir neçə dəfə gedib onları yoluxmaq istəsə də, həm bibisigil gəlməyə qoymamışdılar, həm də özüqarışıq anası və yoldaşı da getməyinə etiraz etmişdi, düzü, atasının xəstələrə kömək məqsədilə verə biləcəyi pulu da olmamışdı. Ən başlıca səbəb də pulsuzluq olmuşdu oğlunun nəzərində, yoxsa atasını fikrindən bu dünyada heç nə döndərə bilməzdi, getmək istəsəydi, çölə çıxmaq qadağasına da məhəl qoymaz, gedərdi.

Anası süfrəyə yemək düzənə qədər dərmanın qabından istifadə qaydası yazılan kağızı çıxarıb bərkdən oxumağa başladı: “...gündə iki qaşiq yeməkdən qabaq içmək lazımdır”.

– Yox e, bala, bizdə omikron yoxdu, mənim xəstəliyimdəndi, – süfrəyə yemək çəkə-çəkə anası müdafiə olunmağa çalışırdı. – Hər il bu vaxtı qalxır.

Anasının sözündə də haqq vardı, ötən il fevral ayında da azarlayıb bir neçə gün yatağa düşmüşdü. Amma onda səbəb başqa idi. Ər-arvad kənddəki qohumlara dəyməyə getmiş, anası orda kartof əkinində qaynı xatununa kömək edib özünü soyuğa vermişdi. Bakıya gələndən sonra da elə həmin axşam qızdırması qalxmışdı.

– Çölə-bayıra çıxanda da maska taxın, dükandan gələndən sonra spirtlənin.

– Çölə-zada çıxmıram, şükür Allaha, hər şeyimiz var.

Anasının şükranlarına baxmayaraq, masaya qoyduğu doğranmış sosiska ilə kartof qızartmasından ibarət qara tava bolluqdan dəm vurmurdu.

– Çörək almağa atan gedir.

– Maska taxın yenə də.

– Taxır, taxır, – anası hazırcavablıq elədi.

– Hansı maskanı, bir aydı cibində gəzdirdiyini? – Atasına baxa-baxa qəhqəhə çəkdi.

Atası bayaqdan telefonu qurdalayır. Başını qaldırıb ona baxdı:

– Yox, ala, taxıram, – gülümsədi.

Nə əcəbsə atasının bir neçə gün əvvəl çəkdiyi laxlayan alt qabaq dişinin yeri görünmədi və çürüdüüyü üçün çıxarılan ağac yeri kimi atasının artıq qocalmasının əlaməti olan boşluğu görməməyi onu bir qədər toxtatdısa da, neçə vaxtdı imkanlaşdırıb onu stomatoloqa apara bilməməsinin utancı da içini qarsdı.

Daha bu mövzuda öyüd-nəsihət verməyi lüzum görməyib o da telefonu çıxardı, son xəbərlərə yüngülcə göz atıb tavadan özünə yemək çəkdi.

Anası da süfrəni bəzəməyi bitirəndən sonra masanın bir qırağında əyləşdi. Atası Youtube-da nəşə qoşub telefonu masanın qırağındakı Füzulinin qəzəlləri olan qəhvəyi kitabın üstünə qoydu, bir tərəfini də divara elə söykədi ki, oğlu da görsün və xörəkdən üç-dörd qaşiq boşqabına çəkib yeməyə başladı.

Atasının Youtube-da qoyduğu video amerikalıların Aya uçağı barədə idi. Veriliş elə ilk dəqiqədəncə Amerikanın Aya uçuşunu yalanlamağa çalışırdı. Bu cür söhbətləri çox eşitsə də, dərhal reaksiya vermədi, gözlədi atası danışsın, sonra o, öz fikrini bildirsın. Amma yenə də maraq onu çəkir, yeməyini yesə də, diqqətini verilişdən ayırmırdı.

– Baxmısan bu verilişə? – Atası haçandan-haçana dilləndi.

– Buna yox, başqalarına baxmışam.

Aparıcı basıb-bağlayır, amerikanların Aya uçmaması barədə müxtəlif dəlillər gətirir, mütəxəssis rəylərini bölüşürdü.

– Hamısını Hollivudda çəkiblər. – Atası əminliklə dilləndi. – Belə çıxırdı bir dəfə artıq bu verilişə baxıb, indi də onun üçün təkrar qoyub ki, oğlunu da bu həqiqətdən hali etsin.

– Belə fikirlər var, amma təsdiqini tapmayıb.

– Burda sübut edirlər də. – Atası qətiyyətlə dedi, elə bil amerikanların Aya uçmasının guya videosunu Hollivudda çəkən rejissorun assistenti olub, ya da amerikalıların yalanını çıxaran o məşhur videoda kosmos dekorasiyalı studiyanın qapısını açıb sirləri faş edən adam özü imiş.

Atası ilə mübahisənin yersiz olduğunu bilsə də, geri çəkilmədi:

– Əgər amerikalılar Aya uçmasaydılar, SSRİ onların yalanını çoxdan çıxardı.

– A bala, SSRİ də Amerikanın tayı olub. Sən elə bilirsən Qaqarin kosmosa uçub?

– Onu sən yaxşı bilərsən, 4 yaşın vardı, – zarafata sals da, atası ciddiyyətini pozmadı. Çeynədiyi tikəsinin qalığını udub çəngəli ona tuşlayaraq səsinin tonuna bir qədər amiranəlik qatdı:

– Qaqarini məgər elə-belə öldürdülər?

– Öldürmədilər, təyyarəsi qəzaya uğradı.

– Yox, – bir qədər əsəbi tonla, – piyan olanda orda-burda danışmış ki, kosmosa uçmayıb. Onun üçün də SSRİ Qaqarini aradan götürdü.

Elə bil ərinin vacib dövlət sirrini açmağından narahat olan anası ondan qabaq dilləndi:

– Siz Allah, öz söhbətinizi edin, – sanki bir az danışsaydı, ərinə də Qaqarinin aqibəti gözləyəcəkdi.

– Bax, bu uje, həqiqətən, yalan oldu. İlən Mask Marsda koloniya yaratmaq niyyətindədir e, bu layihəyə milyonlar xərc-ləyir, sən nə danışırısan?

– Burda sübut olunur ki, amerikalılar Aya uçmayıblar də. – Gözləri ilə telefona işarə elədi. – Yerin ətrafında güclü maqnit pərdəsi var, onu dəlib keçmək mümkün deyil.

– O pərdənin zəif olduğu keçidlər var ki, həmin nöqtələrdən kosmosa çıxırlar.

– Amerikalılar ora çatanda görüblər ki, orada yaşayış var.

Bu vaxt, həqiqətən, verilişdə deyildi ki, guya Nil Armstronqun Aya ayaq basdığı an birbaşa translyasiyanın kəsilməsinin səbəbi naməlum varlıqların ekrana düşməsi olub. Buna görə də NASA yayımı dərhal dayandırıb. O dövrdə NASA-da çalışdığını deyən bir təqaüdçü də həmin çəkilişin fotolarını proyavka elədiyini söyləyirdi.

– NASA-nın özü bu cür verilişlərdə maraqlıdır, piar olunur.

– Sən nə danışırısan? Heç kəs kosmosa uçmayıb, nə ruslar, nə də amerikalılar.

– Necə olur peyğəmbər merac edə bilir, Qaqarin kosmosa uça bilmir?

– Kafir-kafir danışma, – anası bu dəfə ona hirs-ləndi. – Sən Allah, öz söhbətinizi edin. – Ayağa durub dəstərxandan para çörəyi götürdü, doğrayıb yarisini atası ilə onun qabağına, yarisini də öz qabağına qoydu.

– Sən indi deyirsən Ayda yaşayış var? – Tavadan özünə yenə yemək çəkdi, sonra qaşığı doldurub atasının boşqabına sarı apardı.

– Yox, istəmirəm, mənə çəkmə.

– Ye də.

– Şor yeyəcəm, – əlini qaşığın qabağına

sipər elədi. – Arvad, o şordan bir az ver.

Anası ayağa durub qapısı atasının kü-rəyi səmtə düşən soyuducunun ağzını açdı, dördkünc saxsı qabdakı şoru çıxarıb ma-saya qoydu:

– Nə yesək, axırda mütləq şor da ye-məliyik, – anası gülümsədi, bu gülüşlərdə yoxsulluğu gizləmək cəhdi də sezildi.

Lap düzünə qalsa, şordan o da vaz keç-məzdi. Boşqabın böyründəki çörək dilimi-nin narıncı qabıq tərəfindən bir tikə kəsib onunla şordan bir çimdik sıyırdı.

– Sənə də süzüm? – Elə ayaq üstəcə çay süzüb stəkanı ərinin qabağına qoyan anası soruşdu.

– Hələ istəmirəm, bir azdan.

– Sən inanmırsan Ayda yaşayış oldu-ğuna? – Atası çəngəlin ucu ilə boşqabın qırağından bir az şor sıyırdı, çörəyin üstünə yaxıb ağzına apararaq soruşdu.

– Sən inanırsan?

– Bunlar deyir var də. – Atası tele-fondakı verilişə işarə elədi. Quran da deyir ki, başqa aləmlər var.

– Yenə aparıb Qurana bağladın. Quran məgər astronomiya dərslidir?

– Sən Qurana inanmırsan?

– Mən elmə inanıram. Elm də bu ba-rədə dəqiq heç nə demir. Sənin bu rusların isə öz aləmlərində amerikalıların yalanını çıxarmaq istəyirlər. – Çörəyin qırağından bir qırıq da kəsib şordan sıyırdı, ağzına apardı, çeynəyə-çeynəyə danışdı: – Nədir-nədir bunlar kosmosa birinci uçduqları halda, Aya ilk ayaq basan amerikalılar oldu. – Tikəsini uddu, əllərinin tozunu ovub tökürmüş kimi bir-birinə sürtüb sonra göyə tuşladı:

– İlahi, sənə çox şükür. Allah bol elə-sin. Sağ ol.

– Nuş olsun, çay süzüm?

– Hə, içərəm.

Bir anlıq özünü rəsmi dairələrin hər dediyini qanun kimi qəbul edən “Gün var

əsrə bərabər” əsərinin obıvatel qəhrəmanı, Qazanqapın oğlu Sabitcan kimi hiss elədi.

Atası hələ yeyirdi:

– Səncə, biz bu kainatda təkik?

– Ata, açığı, bu dəqiqə mənə belə şeylər maraqlandırmır.

– Füzulidən qurtarmışıq, keçmişik Aya. – Anası da oğluna dəstək verirmiş kimi narazı tərzdə dilləndi:

– Füzuli də qabağımdadı, – sol qolunun yanında dayanan kitaba işarə elədi.

– Mən demirəm e belə verilişlərə bax-ma, bax. Mən də amerikalıların Aya çıxıb-çıxmaması ilə bağlı materiallara az bax-mamışam. Orda da bu iddialar irəli sürülür, amma sonra faktlarla təkzib olunur. İs-təsən, linkini ataram. Belə verilişlərin çoxu sensasiya xətrinə çəkilir.

Atası onun sözü ilə razılaşdığı üçün mü, yoxsa oğluna kar etməyəcəyini düşündüyü üçün mü barmağını qızgın dəmirə vurub çəkirmiş kimi cəld hərəkətlə telefonun ekranına toxundurub verilişi saxladı. Bir-dən-birə mətbəx səssizliyə gömüldü.

– Bayaقدan söndür də bunu, başımız getdi. – Anası şikayətləndi.

– Yaxşı, mən gedirəm, ana, sən o dər-manı elə indidən başla iç. Başqa nə dərman da lazım olsa, de, alım gətirim. – İri qur-tumlarla çayını içə-içə dedi.

– Elə bunu atacam, bədi, – anası dilləndi. Yaxşıyıq biz.

– Gəlib-eləməyin, qoy təmiz sağalaq, sonra gələrsiz, – atası yenə tənbehlədi. Hər həftəsonu uşaqlarını və yoldaşını da gö-türüb ailəlikcə onlara gəlməyinə işarə edirdi.

– Yaxşı, – dilucu cavab verdi. – ata, mənə dair nə qulluğun var? – Ayağa durdu, asılıqana sarı getdi, daha ata-anasına sarılıb xudahafizləşməyi lazım bilmədi, ehtiyat-landı. Ümidvardı ki, valideynləri duyuc düşməz.

– Yox,
bala, heç nə lazım deyil. Uşaqlara salam
apar.

– Yaxşı.

– Gözlə, – anası çağırdı və o,
əynini geyinənə qədər mətbəx
şkafının dolablarını qarışdırıb nəşə
bürmələdi. – Gələ, bu klyoku da
qoy sumkana. Xurma qurusudu,
atan o gün almışdı. – Anası
sellofana sarınmış balaca
bükülünü ona uzatdı.

– Salamət qalın.

Qapıdan çıx-
haçıxda atası dalınca
dilləndi:

– Sən yenə də
bir maraqlan, gör
Ayda yaşayış var?

ÖMRÜN HARMONİYA YAŞINDA

Xalq yazıçısı Çingiz Abdullayevlə Azərbaycan Yazıçılar Birliyindəki iş otağında görüşdük. Bura həm də əfsanəvi Dronqonun yaşadığı ünvandı... Bura həm də Çingiz Abdullayevi yaşadan ünvandı. Yaşayan və yaşadan ünvandayam... Bilənlər bilir, Çingiz müəllimin Yazıçılar Birliyindəki kabinetinin böyük bir hissəsini fərqli dillərdə çap olunmuş kitablarının saxlandığı rəflər tutur. Divar boyu uzanan kitab rəfləri qala divarlarını xatırladır. Belə demək mümkünsə, Çingiz Abdullayev öz kitablarından inşa edilmiş qəsrin içərisində qərar tutub. “Qurub-yaratmaq”, “tikmək”, “qələmə almaq” kimi leksik mənələrə malik olan “inşa etmək” ifadəsi bu məqamda və sözün bütün mənələrində yerinə düşür. Bu qəsrin qala divarlarının hər daşı bir kitabdı. Bu kitab qəsr Çingiz Abdullayevi, Çingiz Abdullayev də bu qəsri qoruyur. O bu qalanı ucaldıb ki, şöhrəti dünyanın hər yerindən görünsün. Onunla həmsöhbət olmaq üçün bu qala divarların kitab ruhundan keçməlisən. Dünyanın gördüyü – dünyanı görən yazıçımızın 66 yaşı tamam olur. Yaşına hardan

baxsan, 66-dı, elə əsərlərinə də hardan baxsan, yazıçıdı. Onu dünya oxucusu asanlıqla qəbul edir, biz özümüz qəbul etməkdə ləngiyirik. Siyasi detektiv janrının ən böyük tələbi həqiqət və yazıçı təxəyyülünü bir araya gətirməkdir. Çingiz Abdullayev həqiqətlə təxəyyülü bədən və ruh kimi qovuşdurmaqla hadisələri insan, düşüncə halına salır. Elə buna görədir ki, qələmə aldıkları dünyanın düşünən insanların doğma və tanış gəlir. Soyuqqanlı və polad kimi möhkəm bədii obrazları bəzən elə humanist şəkildə özünü bürüzə verir ki, ən daşürəkli oxucunun belə ürəyi muma dönür. Onun haqqında yazmaq çətindi, çünki haqqında deyilməli olanları milyonlar xorla, bir ağızdan, əsər kimi, şərq kimi oxuyurlar. Onun çevik qəhrəmanları ilə ayaqlaşmayan oxucuları çox vaxt qisası yazıcının özündən alır. Aramızda sadə və sakit şəkildə dolaşan yazıçıya hansı tərəfdən baxsan, böyükdür. Görünüş və görünən arasında çək-çevir onun haqqında mürəkkəb və çətin anlaşılan fikirlər formalaşdırır. Məncə, Çingiz Abdullayev bu mənada çətinlik çəkmir, əsərlərindəki obrazları

yaradarkən özünə fərqli rakurslardan baxmağı kifayət edir. Onun qəhrəmanlarının cisminə görünən yazıçının görünməyən ruhsal bir əksi düşür.

– **Çingiz müəllim, müsahibələrinizi izləyirəm, jurnalistlər sizinlə daha çox Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin katibi olaraq həmsöhbət olurlar. Sanki Xalq yazıçısı Çingiz Abdullayev bir balaca arxa plana keçib. Sizə katib olaraq danışmaq xoşdu, ya yazıçı olaraq?**

– Mən insan olaraq danışmaqdan zövq alıram. Mənimçün yazıçı sözü böyük əhəmiyyət kəsb edir. Mənim düşüncəmdə qələm sahibi dünya və dünyalar yarada bilən bir varlıqdı: Nizami kimi, Homer kimi, Tolstoy kimi, Dante kimi... Heç vaxt özümə böyük yazıçı deməmişəm. Həmişə deyirəm ki, Yazıçılar Birliyinin 2800 dahi üzvü var. Burda dahi olmayan bir tək mənəm.

– **Həyatınızda və yaradıcılığınızda hər şey sürətlə dəyişir. Səhv eləmirəmsə, əsərləriniz 34 dilə çevrilib. Əsərləriniz hansı dildə özünü yaxşı hiss edir, hansı dildə rahat nəfəs alır?**

– Onu dəqiq deyə bilmərəm. Bilirəm ki, əsərlərim Rusiyada, Qazaxıstanda, Fransada, Almaniyada, Polşada, Rumıniyada, Böyük Britaniyada, Türkiyədə, Çində, Vyetnamda, ərəb ölkələrində, xüsusilə Latviyada sevilir. Bəlkə də, əsərlərimin Latviyada daha çox sevilməsinə səbəb çoxseriyalı “Dronqo” serialına latviyalı aktyor İvar Kalnınsın çəkilməsidir. Görünür, hansısa mətləblərə toxuna bilirəm ki, bir-birinə bənzəməyən, fərqli mədəniyyətə və ədəbiyyata malik xalqlar mənə yazıçı olaraq qəbul edirlər. Əsərlərim hansı ölkədə sevilirsə, o ölkənin dilində də rahat nəfəs alırlar. Yazıçı dünyanı və insanları sevməlidir. Bir ölkəni yazıçıya həm də həmin ölkənin oxucuları doğmalaşdırır. Bax Ukraynada illərdi davam edən müharibəni hamı kimi, mən də ürək ağrısıyla iz-

ləyirəm. Ukraynada mənim çoxlu oxucularıam, sevənlərim var. Mən həm də yazıçı olaraq oxucularıma müharibə qurbanlarına çevrilməsinə kədərlənirəm. Dünyanın harasında yaşamalarından asılı olmayaraq, yazıçı hər bir oxucusunun qayğısına qalmalı, sevincinə sevinməli, kədərinə də kədərlənməlidir.

– **Detektiv əsərlərin oxucusu pragmatik və intellektual olmalıdır. Ürək, duyğular, düşüncələr öz yerində, məntiqi təfəkkür və fəhm də hər zaman iş başında olmalıdır. Bu mənada, oxucularınızın hazırlığı sizi qane edirmi? Demək istədiklərinizi bütövlüklə anlaya bilirlərmi?**

– Mən oxucularımdan yerlə göy qədər razıyam. Bəzən qərəzli şəkildə yazdıqlarımı və oxucularıma görməzdən gəlirlər. Düşünməzlər ki, oxucularım arasında tanınmış simalar, incəsənət və siyasət adamları da var. Bax bu yaxınlarda Şuşada Gürcüstanın şahmat əfsanəsi, 16 il şahmat tacını özündə saxlamış Nona Qabrindaşvili yaxınlaşıb dedi ki, siz mənim ən sevimli yazıçımsınız. Moskvaya yolum düşəndə yalnız sizin kitablarınızı alıram. Bəlkə də, kiməsə bu, sıradan bir etiraf kimi gələ bilər, amma əfsanəvi idmançının bir azərbaycanlı yazıçıya rəğbəti, həqiqətən, böyük əhəmiyyət kəsb edir. Buna təkcə Çingiz Abdullayev yox, hamı sevinməlidir. Yaxud Qırğızıstanın birinci prezidenti Əsgər Akayev öz ölkəsində oxucularıma tərəfindən yaradılmış klubun fəaliyyət göstərdiyini demişdi. Sonralar Yazıçılar Birliyinin mətbuat katibi Xəyal Rza Qırğızıstana səfər edəndə mənə zəng vurmuşdu ki, həqiqətən, burda belə bir klub fəaliyyət göstərir. Sədri də bir zamanlar Qırğızıstanın prezidenti olmuş Roza Atumbayevadı. Yeri gəlmişkən, bir neçə dövlət başçısı əsərlərimi oxuyur. Fəxr edirəm ki, ölkəmizin prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyev mənim əsərlərimi oxuyur, qiymət-

ləndirir. Dmitri Medvedyev də Rusiya Prezidenti olanda məni mükafatlandırmışdı. Ümumiyyətlə, 11 ölkənin orden və medalları ilə təltif olunmuşam, 5 universitetin fəxri professoruyam. ABŞ-nin "Christian Science Monitor" qəzeti məni siyasi detektiv janrı üzrə ən yaxşı yazıçılardan biri olaraq qəbul edir. Əsərlərim əsasında iki serial və 8 film çəkilib. Görünür, anlayırlar ki, şəxsimə və əsərlərimə bu cür yüksək qiymət verirlər.

– 208 əsərin müəllifisiniz. Gərgin iş qrafikində işləyir, gün ərzində 4-5 saat yatır, bəzən isə 27 saat durmadan işləyirsiniz. Özünüz belə demisiniz. Düşünmürsünüz ki, çox yazmaqla oxucularınızı yora bilərsiniz?

– Mən səkkiz il "Neftçi"-nin müşahidə şurasının sədri olmuşam. Digər illərlə müqayisədə bu zaman kəsiyində nisbətən az yazmışam. O illərdə oxucularım durmadan məndən yeni əsərlər tələb edirdilər. Hətta bir xeyli oxucum buna görə məndən küsmüşdü. Bilirsiniz, mən yazmaqdan zövq alıram. Yazmaqdan zərrə qədər də olsa, diksinsəydim, bir sətir belə yazmazdım. Bir dəfə rəhmətlik atam soruşdu ki, qonorar verməsəydilər də, bu qədər çox yazardın?

O sual indinin özündə də məni düşündürür. Bilmirəm, necə yaşayardım. Nə maqazınlarım var, nə də restoranlarım. Qazanc yerim də, ümid yerim də elə ədəbiyyatdı, kitablarımdı və kinodu. Yəqin, qazancım olmasaydı da, yazardım. Çünki mən hər kitabım çapdan çıxanda uşaq kimi sevinirəm. Mən bu sevinci davamlı yaşamaq istəyirəm, bir ömür boyu.

– Bu məqamda Çexovun "Yazıçı çox yazmalıdır, bir şərtlə ki, tələsməsin" fikrini xatırlayıram. Tələsərək, ya rahat və aramlı yazmaq?.. Yazı prinsipiniz necədi?

– Çexovun fikriylə tamamilə razıyam. Yazı prosesini yazıçının vicdanı sahmana salmalıdır. Özünü tərifləmək kimi çıxmasın, şükürlər olsun, məni dünyada az çox tanıyırlar, nəşriyyatlara göndərdiyim istənilən əsər müsbət qarşılanır, yüksək dəyərləndirilir. İmzadan əlavə, görünür, həm də inanırlar ki, pis əsər yazmaram. Bax mənim ən böyük yazı prinsipim bu inama əmanət kimi baxıb ona xəyanət etməməkdir. Yəni mən hansısa yeni əsərimdə, sadəcə, «Ata, ana... ana, ata» yazsam da, qəbul ediləcək, dəyərləndiriləcək. Amma mən heç vaxt belə əsər yazmaram,

qəbul edə bilmərəm. Yazıçı vicdanım buna yol verməz.

– **Öz əsərlərinizi yuxuda gör-düyünüzü demisiniz. Halbuki az yatıb, çox yazırsınız. Bu paradoksu nə cür izah edərdiniz?**

– Mən mənə lazım olan yuxunu elə burdaca, qısa müddətdə, sizinlə söhbət edərək də yatıb görə bilərəm. Olmayıb ki, nə vaxtsa yatım, lakin yuxu görməyim. Mütəmadi olaraq yuxular görürəm, hər gün, hər yatanda. Görünür, beyin hər zaman düşünür deyə, hər yatanda azı 2-3 yuxu görürəm. Yuxu mənim ikinci həyatımdı. Orda da real həyatdakı kimi səfərlərə gedirəm, səfərlərdən qayıdıram, tədbirlərə qatılıram, insanlarla söhbətləşirəm və s.

– **Görmək istəmədiyiniz, lakin tez-tez gördüyünüz yuxu varmı?**

– Xeyr, qətiyyənlər. Yalnız görmək istədiyim yuxuları görürəm. Adətən, uşaqlar pis yuxulardan qorxurlar. Mən hələ uşaqlıqdan özümə təlqin eləmişdim ki, gördüyüm yuxuların sahibi mənəm, orda heç nə və heç kim məni qorxuda bilməz. Nə cür yuxu görməyimdən asılı olmayaraq, böyüdükcə yuxularımda cərəyan edən hadisələri idarə etməyi öyrəndim. Hökm edə bilmədiyim, idarəçiliyimdən çıxan yuxulardan dərhal oyanırdım. Bəlkə də, bu, yazıçı xarakterimdən irəli gəlir: hər şeyi ürəyimə yatan kimi, düşündüyüm kimi görmək.

– **23 yaşıңызda qələmə aldığınız “Mavi mələklər”i indi – 43 il sonra təkrar qələmə alsaydınız, nələri dəyişərdiniz? Yoxsa 23 yaşıңызda yazdıqlarınız hələ də sizi qane edir?**

– Dəyişməzdim, sadəcə, çox şeyi redaktə edərdim. İndinin özündə də yazıb bitirdiyim əsərləri dəfələrlə redaktə edirəm. Deyirlər ki, Balzak əsərlərini 11 dəfə redaktə edir, əlavələr edir, hətta yenidən yazırmış. Tolstoy «Hərb və sülh»ün 8-9 dəfə üzünü çıxarıbmış. Düzdü, özümü

Balzak və ya Tosltoy hesab etmirəm, sadəcə, mən də onlar kimi əsərlərimi daha mükəmməl hala salmaq üçün döndə-döndə redaktə etməli oluram. Bir əsərimi yazıb bitirəndən sonra itirəm, onu ikinci dəfə yazma bilmərəm, bacarmaram. Əvəzində yeni bir əsər yazmış olaram.

– **İlk baxışdan soyuqqanlı təsiri bağışlayırsınız. Bu yaxınlarda Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimova həsr edilmiş tədbirdə xatirələrinizi bölüşərkən səsiniz titrədi, gözləriniz doldu. Adam var, mərhəmətli deyil, elə görünməyə çalışır. Siz isə əksinə, soyuqqanlı görünməyə çalışırsınız. Bu nədən irəli gəlir?**

– Görünür, bu, yazıçılığımdan yox, peşəmdən qaynaqlanır. Unutmayın ki, mən həm də hüquqşünasam. Təmkinli olmaq, olduğum kimi deyil, lazım gəldiyi kimi görünmək kimi davranışlarım peşəmdən irəli gəlir. Belə demək mümkünsə, hisslərimi idarə etmək peşəmin diktəsidir.

– **“Əclafların qanunu”, “Əclafların əqidəsi” və “Əclafların vicdanı” kimi əsərləriniz var. Əclafların obrazının yaratmaq çətinliyi, ya vicdanlı və dürüst adamların?**

– O əsərlər yazılanda Azərbaycan mürəkkəb bir tarixi dövrdən keçirdi: siyasi çəkişmələr, müharibələr-filan... Kimiydi əclaflar, yalnız var-dövlət düşünənlər, torpağı satanlar, əli günahsız insanların qanına batanlar... Belə adamların nəinki vicdanı, heç Allahı da olmur. “Əclafların qanunu” rus dilində “Закон негодяев”dir. Tərcümə ediləndə təklif elədilər ki, «Yaramazların qanunu» kimi getsin. Etiraz elədim, dedim, daha sərt söz olmalıdı, elə «Əclafların qanunu» kimi. Bu söz daha çox əsərin ab-havasını ifadə edir. İndi də belə insanlar var, amma o vaxt daha çox idi.

Əclafların və ya vicdanlı adamları yaratmağa gəlincə, pis adamların obrazını yaratmaq yazıçıdan daha çox bacarıq tələb edir. Belə obrazları yaratmaq mürəkkəb və

maraqlıdı. Nifrətlə qarşılasa da, əsərlərə marağı elə bu cür mənfi obrazlar yaradırlar. Qeyd edirəm ki, mənim «Abırlı adam» adlı əsərim də var. O əsər də “Abırlı adam necə olmalıdı?” sualının cavabıdı.

– Müsahibələriniz də əsərləriniz kimi çox oxunur. Belə bir fikir yaranır ki, sizi daha çox tanıyırlar.

– Məncə, məni daha az tanıyırlar. Məsələn, indiyəcəndə təəccüblə yanaşan adamlar var ki, 20 Yanvar faciəsindən bəhs edən ilk kitabın – “Qara Yanvar”ın müəllifi Çingiz Abdullayevdi? Bu kitabı iki gün ərzində ərsəyə gətirmişəm. İndi-indi bilirəm ki, bu kitaba görə məni həbs eləməyə hazırlayıbmışlar. Sovet ordusunun Bakıda qırğın törətdiyi bir dövrdə bunu etmək böyük cəsarət tələb edirdi. İndi qəhrəman olmağa nə var ki?

Çoxları bilmir ki, siyasi detektiv janrında yazılmış əsərlərlə yanaşı, tarixi və publisistik kitabların da müəllifiyəm. Bir zamanlar «Bakinski raboçi» qəzetində dərc etdiyim məqalə ilə Zori Balayanın Azərbaycan xalqına qarşı yönəlmiş böhtan və yalanlarını tarixi faktlarla ifşa etmişəm. Zori Balayan və Ter-Petrosyanla bağlı kitablarım nəşr olunub.

– Qorki deyirdi ki, əlimə qələm almazdan öncə üç sual verirəm özümə: nəyi yazmaq istəyirəm, necə yazmaq istəyirəm və nə üçün yazmaq istəyirəm? Siz yazmağa başlayarkən nə düşünürsünüz?

– Mən ona görə yazıram ki, susa bilmirəm. Kimsə Çingiz Abdullayev yaza bilmir deyəndə elə bilirəm, ən sevdiyim qadına olan sevgimi, sevmək bacarığımı ələ salırlar, inamsızlıq edirlər. Mən əsərlərimi təkcə yazmıram, o əsərlərin içərisində yaşayıram, qəhrəmanlarımla danışırım, onlar evimə qonaq gəlirlər, mən onlara qonaq gedirəm. Onlarla daha yaxından tanış oluram ki, əsərlərim daha inandırıcı, daha təsirli alınsın. Mən ya-

zanda xoşbəxt oluram, sevinirəm. Belə demək mümkünsə, həm də özümü inandırmaq, xoşbəxt etmək üçün yazıram. Həmişə gənclərə də tövsiyə edirəm, yazıçı qonorarı, ordeni, medalı, mükafatı fikirləşməməlidir, yazdığı əsərin qayğısına qalmalıdı, özünə oxucu toplamağın yollarını axtarmalıdı. Əgər yazdığın əsər özünə maraqsız gəliirsə, doğmalarının zövqünü belə oxşamırsa, sənə dünya necə qəbul edə bilər? Bu gün milyonlarla kitab, yüz minlərlə əsər var. Bu qədər əsərin içərisində yazdıqlarının özünə yer tutması çox çətin məsələdi. Məndən soruşurlar ki, istədinizmi övladlarınız yazıçı olsun. Cavab verirəm ki, xeyr, Allah eləməsin. Hətta Allah eləməsin. Yazıçılıq faciəvi peşədi. İndi hətta rəssamları və bəstəkarları belə müəyyən qədər başa düşür, qəbul edirlər. Yazıçıların bu mənada bəxti o qədər də gətirməyib. Çətindi bu yolu getmək, heç kim uğurlu olacağına zəmanət verə bilmir. Ümumiyyətlə, ömrünü yazmağa həsr eləmiş yazıçının ən böyük faciəsi onun oxunmamağıdı.

– Müsahibələrinizin birində əfsanəvi qəhrəmanınız “Dronqonu öldürə bilmərəm” demişdiniz. Bəs o necə, sizi öldürə bilərmidi?

– Mən Dronqonu bir dəfə öldürmüşdüm, Emin Sabitoğlu zəng vurdu ki, sən neynirsən, Dronqonu öldürmək olar? Onda özümə söz verdim ki, bir də Dronqonu öldürməyəcəm. Mən bundan sonra Dronqonu öldürə bilmərəm, əksinə, o məni öldürə bilər. Dronqo məndən də güclü və məşhurdur. Ondan nə desən, gözləmək olar. Onu mən yaratsam da, məni kölgədə qoya bilib. Dünyanın fərqli ölkələrində, Moskvada, Kievdə, Dərbənddə və başqa şəhərlərdə Dronqonun adını daşıyan restoran və klublar var. Dünyada Dronqonun adını daşıyan 6 qadın klubu var. Hətta klublardan birinin 137 nəfər üzvü var. Belə klublara kişilər üzv qəbul edilmir.

Yalnız Bakıdakı qadın klubuna bir kişini qəbul ediblər, o da mənəm (*gülür*).

– **Amerika yazıçısı Con Qrin sözün addımlamağını, fikrin isə uçmağını yazıçı əzabı hesab edir. Bəs Çingiz Abdullayeva görə, yazıçının səfası nədir?**

– Yazıçı səfası nə mükafatdı, nə qonorardı, nə də təltif. Yenə deyirəm, əsl yazıçı səfası onun əsərlərinin oxunmasıdır. Onun sevilməsidi, hörmət və nüfuzudu. Hüqo deyirdi ki, yazıçın 80 oxucusu olmalıdı. Bu fikrlə razılaşıram, mənim 80 oxucum olsaydı, ürəyim dayanardı. Əsərlərim təxminən 32 milyona yaxın tirajla çap olunub. Bunu, sadəcə, statistika olaraq demirəm. Bu əsərlərin konkret siyahısı da var. Həmin siyahıda hər bir kitabın harda, nə zaman və hansı tirajla nəşr olunduğu öz əksini tapıb. Bax mənim otağımda dünyanın fərqli ölkələrində və fərqli dillərində çap edilmiş əsərlərimin bir hissəsi–təxmini 180 adda kitab var...

Söhbətin bu yerində Çingiz müəllim ayağa qalxıb divar boyu uzanan rəfləri açır. Bir-bir kitabları göstərir:

– Bax bu, İsveçdə nəşr olunmuş kitabımdı, bu, Fransada, bu, Bolqarıstanda, bu da Türkiyədə, Latviyada, Gürcüstanda, Almaniya, Estoniyada, Rumınyada, Polşada, Böyük Britaniyada, Bosniya və Herseqovində, ABŞ-də və s. Burada 400 min tirajla çıxmış bir kitabım da var. Bəzi millət vəkillərimiz deyir ki, biz Avropa parlamentində oturub əsərlərinizi oxuyan əcnəbi parlamentarilər görmüşük. Bir yazıçı üçün bundan böyük xoşbəxtlik ola bilməz. Ancaq o da həqiqətdir ki, yazıçının əzabları daha çoxdur. Ən böyük əzab elə yazı prosesidi.

– **Həç yazıçı olduğunuza görə, hansısa əsəri yazdığınıza görə peşmanlıq hissi keçirmisinizmi?**

– 50 yaşımda soruşdular ki, bu günədək yaşadığınızdan nəyisə dəyişmək istərdinizmi? Cavab verdim ki, xeyr. Nə öm-

rümün yaşanmış hansısa bir günü üçün təəssüflənmişəm, nə də yazdığım bir əsər üçün peşmanlıq hissi keçirmişəm. Nə yaşamışam, ömrümdəndi, nə yazmışam, mənimdi. Amma ömrümdə iki gün var ki, onların mümkün qədər ertələnməsini istəyirdim. Həmin iki gün anamı və atamı itirdiyim günlərdir... Belə deyəndə sual verirlər ki, valideynləriniz dünyasını cavan dəyişib? Deyirəm, yox, atam 81, anam isə 87 yaşında yaşında dünyasını dəyişib. Təəccüblənirlər, soruşurlar ki, valideynlərinizin nə qədər yaşamaqlarını istəyirdiniz? İstəyirdiniz, 200 il yaşasınlar? Deyirəm, bəli, hətta daha çox yaşamaqlarını istərdim. Naşükürlük kimi çıxmasın, mən o xoşbəxtliyi ömrümün sonuna qədər yaşamaq arzusundaydım. Onlar nə qədər ki sağ idilər, mən özümü uşaq kimi xoşbəxt hiss edirdim. Uşaq xoşbəxtliyi böyük xoşbəxtliyinə nisbətən daha zövqverici, daha mənalıdı.

– **50 yaş demişkən, 50 yaşınızda 14 min adamdan təbrik almışdınız. 66 yaşa gəlib çatmışınız. Təbrik edənlərin sayı azalıb, ya çoxalıb?**

– Təbii ki, artır. Canlı təbriklər, telefon zəngləri, sosial şəbəkələr üzərindən olan təbriklər və s. Bunlar öz yerində. Mən təkcə mənə çatan təbrikləri deyil, məni sevən oxucularımın göndərmək istəyib göndərə bilmədikləri təbriklərini də qəbul etmiş hesab edirəm özümü. Bütün təbrikləri və xoş sözləri eşitmək gözəldi. Təbrikləri, qazandığım sevgini, hörməti ömrümün uğuru, ən böyük hədiyyəsi hesab edirəm. Mənə çatan və çatmayan bütün təbrikləri əsərlərim, kitablarım qədər çox sevirəm.

**Söhbətləşdi:
Taleh MANSUR**

Təranə DƏMİR

Gözlərimin qabağında
Can verdi ərik ağacı.
Bu həyatın, bu bacanın,
Bu evin çörək ağacı.

Bu ağac öz torpağından,
Daşından quruyub getdi.
Şaxtasından, sazağından,
Qışından quruyub getdi.

Yıxıldı öz ocağından,
Külündən yıxıldı ağac.
Yarpağından, budağından,
Gülündən yıxıldı ağac.

Heç kimin əli gəlmədi,
Özü özündən yıxıldı.
Yerin dibində bitmişdi,
Göyün üzündən yıxıldı.

Min notda ağlatdı duyğular məni,
Ovundum bir misra baxışın altda.
Göz yaşım asıldı kirpiklərimdən,
İsləndim bir qərib yağışın altda,

Bir vüsəl doğuldu gözümdə yenə.
Göynədi, duz səpdim yaramın üstə,
Əl atıb yapışdım ağrılarımndan.
Söz-söz, heça-heca axıb duruldum,
Sıyrılıb qurtardım qorxularımndan,
Bir vüsəl doğuldu gözümdə yenə.

Didib parçaladım tərəddüdləri,
Yolumun üstündən çəkildi həsrət.
Güzarım təzədən sevgiyə düşdü,
Təzədən üzümə güldü məhəbbət,
Bir vüsəl doğuldu gözümdə yenə.

Bir ümid boy atdı əzablarımdan,
Bir ocaq qalandı külümdən, Allah.
Az qala özümdən yıxılacaqdım,
Son anda qayıtdım ölümdən, Allah,
Bir vüsəl doğuldu gözümdə yenə.

Gah küləkdən, gah yağışdan adlayıb,
Gah enişdən, gah yoxuşdan adlayıb,
Ürəyini hərə bir cür odlayıb,
Ümidini hərə bir cür qırıb hey,
İçimdəki qərib, hey!

Göz dikiblər taleyinə, baxtına,
Od vurublar "Ömür" adlı taxtına,
Həsrət düşüb gözəl-göyçək vaxtına,
Vüsalını şaxta-sazaq vurub hey,
İçimdəki qərib, hey!

Doymayıblar qeybətindən, qalından,
Qova-qova döndəriblər yolundan,
Yıxılarda tutmayıblar qolundan,
Addımbaş bir xəyanət görüb hey,
İçimdəki qərib, hey!

Keçiriblər min tənədən, qınaqdan,
Min qarğışdan, min nifrətdən, min ahdan,
Yorulanda hayıf çıxıb varaqdan,
Heça-heça nəfəsini dərib hey,
İçimdəki qərib, hey!

Bütün şəhər sən qoxuyurdu bu gün,
Küləklərin ağzında uçurdu adın.
Günəş səni pıçıldayırdı qulaqlarıma
Küçə-küçə, addım-addım.
Ləpirində sevişirdi qum dənələri,
Saçların barmaqlarımda ovunurdu,
Adın dodaqlarımda.
Şəhərə düşmüşdü şəklin,
Səni gözlərimə köçürürdüm
nöqtə-nöqtə, nida-nida...
Baxışlarım kölgənə,
Əllərim ovuclarına qaçırdı.
Bu gün unutmuşdu bizi bütün şəhər –
Adamlar, evlər,
Dükənlər, kafələr,
Xəzəllər, ağaclar,
Maşınlar, tıxaclar,
Yollar, küçələr,
Hasarlar, sərçələr...

Addım-addım ölçürəm şəhəri,
Kölgəm də mənimlə addımlayır.

Ölçürəm adamları, yolları, maşınları,
Ağacları, binaları, səkiləri.
Qarğalar məni addım
səslərimdən tanıyır,
Kölgəmə qaçır yiyəsiz küçə itləri.
Başımın üstündə səma,
Ayağımın altında torpaq yeriyyir.
"Kimsə arxamca danışır" –
Qulağım cingildəyir.
Addım-addım keçirəm şəhərin tarixini,
Küçələri, reklamları,
Afişaları, heykəlləri, şəkilləri...
İçimdə tutub saxlayıram nəfəsimi,
Ürəyim ovcumda döyünür,
Gözümün qabağında
rəng verib rəng alır adamlar,
saxta gülüşlərdən diksindir
divarlar, daşlar, ağaclar, quşlar.
Addım-addım yeriyrəm qaranlığın
üstünə,
Qürubun şəkli düşür dənizə,
Nə yaxşı, dəniz var...

Bu külək nə yaman dəli olubdu,
Neynirəm, əl çəkmir telimdən, Allah.
Saçlarım ovcunda əsir kimidi,
Bir xəta çıxacaq əlindən, Allah.

Gah göyə uçurur, gah tumar çəkir,
Gah dağıdıb tökür, gah hamar çəkir,
O da məhəbbətin belə car çəkir,
Qoparır dünyanı yerindən, Allah.

Telimlə sözlənib bu gün bu külək,
Bəzənib, süslənib bu gün bu külək,
Nə yaman hirslənib bu gün bu külək,
Qoymur nəfəs alım dərinədən, Allah.

Gah sevib oxşayır mələk diliylə,
Dəniz dalğasıyla, çiçək diliylə,
Saçım ilə danışır külək diliylə,
Baş aç bilmirəm dilindən, Allah.

Bu külək nə yaman dəli olubdu,
Asılıb qalıbdı telimdən, Allah.
Saçlarım ovcunda əsir kimidi,
Bir xəta çıxacaq əlindən, Allah.

Ulduzlar gecəyə, işıq səhərə,
Ürək məhəbbətə qaçır min ildi.
Vüsal ayrılığa, göz xəyanətə,
Sevgi itaətə qaçır min ildi.

Zaman hey fırlanır ömrün başına,
Nə bahar dəyişir yerini, nə qış.
Sevinc də, kədər də qoşa yeriyr,
Küləyi küləkdi, yağışı yağış.

Buludlar səmadan asılıb qalıb,
Ağaclar torpaqdan yapışıb durub.
Dəniz qayalara pənah gətirib,
Dağlar bir-birinə sarmaşıb durub.

Dəyişə bilməyib yolunu heç nə
Duman adətindən, sel adətindən.
Nə sazaq yerini günəşə verib,
Nə Günəş qalıbdı hərərətindən.

Bir az uzaq olsaq Yer kürəsindən,
Səpsək göy üzünə göz yaşımızı,
Unutsaq həsrəti, ayrılıqları,
Pozub təzələsək yaddaşımızı,
Dərdimiz olmaz.

Versək könlümüzü göyə bircə gün,
Ulduzla sevişsək, ayla sevişsək.
Qovsaq başımızdan ölüm sevdəsini,
Təzədən yaşamaq eşqinə düşsək,
Dərdimiz olmaz.

Dünyanın yadından çıxsaq bircə gün,
Unutsa dənizlər, dalğalar bizi.
Ölkələr, şəhərlər, yollar, limanlar
Raketlər, güllələr, qovğalar bizi,
Dərdimiz olmaz.

Düşsək göy üzünün aydınlığına,
Bircə gün günəşi borc ala bilsək,
Şeytan aldatmasa bizi bircə gün,
Bir gün özümüzə bacara bilsək,
Dərdimiz olmaz.

Hardasa nigarandı bir sevgi sabahından,
Bir sevgi öz odunda, alovunda qovrulur.
Armudun yaxşısını ayı yeyir hardasa,
Hardasa bir ürəyin külü göyə sovrulur.

Hardasa bir söz gəzir yiyəsiz külək
kimi,
Uçurur ümidləri dərə, təpə, çöl, dəniz.
Hayandasa bir bahar qış ömrünü ya-
şayır,
Bir payız çiçəkləyir xəzanından xəbərsiz.

Hardasa bir qaranlıq ürəyə işıq düşür,
Bir bəxtəvər qapını ölüm döyür hardasa.
Bir günəş gülümsəyir bir qayanın dalında,
Bir tufan bir bağçanı viran qoyur hardasa.

Buludlar saçlarını torpağa darayırlar,
Hardasa bir ağacın hörükləri nazlanır.
Xəyanətin adına şeir ismarlayırlar,
Hardasa bir qadının baxışları islanır.

Hardasa daş atırlar qaranquş yuvasına,
Bir uşaq evciyinə çör-çöp yığır hardasa.
Kim isə mürəbbə döyür ayrılıq havasına,
Kim isə küçələrdən heyif çıxır hardasa.

Sərçə dimdiyində açılar səhərim,
Şüşələr yuxulu-yuxulu dillənər.
İşığa açar gözünü
dünəndən qalan qayğılar,
pəncərəmdə günəş tellənər.
Bir sərçə dimdiyində

dağılar səhərin yuxusu,
Sonra məşinlər, evlər oyanar,
Yavaş-yavaş küçələrə düşər addım
səsləri,
siqar qoxusu...

İnamımdan büdrəyib yerə dəymədiyim
zamanlardı,
Hələ dünyanın tərtəmiz, pak vaxtıydı,
Anamın nağıllarıyla ovunurdum hələ,
Hər gecə göy üzündən ətək-ətək alma
dərirdim,
Yuxuma ağ atlı oğlanlar girirdi,
Göyçək Fatmanın qismətinə düşürdü ögey
bacının gözü,
Ayaqqabısı ayağına dar gəlirdi.
Hələ cırtanlar divlərə pəriş tikirdi,
Ölümə yuxarıdan aşağı baxırdım hələ.
Günəş də yerindəydi, Ay da, ulduzlar da,
Nənəmin laylası üstə qurulmuşdu bəx-
təvərliyim,
Anamın səşindəydi bütün notlar.
Hələ ağaclar yaşıl donunu soyunmamışdı,
Hələ azadlıq havasında idi adamlar,
çiçəklər, otlar.
Dərdim böyümək idi bircə,
Böyüyüncə sığallanmaq, ətirənmək,
bəzənmək,
Sonra ürəkdolusu sevmək, sevlənmək.
Sonra bəs?
Sonra inamımdan büdrəyib yıxıldım,
Sonra sınıb töküldü hər şey, hər kəs,
Bütün inanclar, bütələr.
Sonra ağ atlı oğlanlar atından düşdü,
Sonra göyçək Fatmanın ayaqqabısını
ögey bacıya geyindirtilər,
Sonra xəyanətlər başladı,
Sonra beşgünlük sevgilər,
Sonra kirləndi bütün nağıllar, laylalar,
türkülər...

ŞAHMAT

Əli ÇAĞLA

Bəzən böyük bədbəxtliklərə məğlub olmayan xoşbəxtlikləri unuduruq. Qalib gəldiyimiz anları yaddaşımızın köhnə kolleksiyalara aid olan zirzəmisinin küncünə atırıq. Sonra onların toz basıb köhnəldiyini bilib-bilmədən götürürük, qolumuzun uzandığı qədər uzağa tullayırıq. Səhvimiz olur, səhvimizin qarşısında qazandığımız təcrübələrə əsaslanaraq doğru yolu seçməyimiz üçün cəhd edirik. Cəhdimizin qarşısında isə doğru yolu seçdiyimiz üçün aldanırıq, inanırıq. Səhvimizin bir də təkrar olmamağı yaddaşımızdan tamamilə silinəndən sonra onlar sümsük itlərə çevrilirlər, qapımızın ağzında dayanırlar. Ona yal atan da, onu vəfalı bilən də, onu böyüdən də biz oluruq. Sonra o yırtıcıya dönür. Sonra o bizim kim olduğumuzu tanımır. Sonra o...

Yaz havasının qoxusu hər yeri ağzına almışdı. Aprelin ortası idi. Bükülü saxladıqları qırmızı naxışlı xalçaları evin zirzəmisindən çıxartdılar, qonaqların oturacağı otağın ortasına sərdilər. Xalçaların butalarında olan rəngarəngliklər adamın ürəyində sevinc hissi yaradırdı. Ancaq o xalçaları toxuyan hansısa analar, gözlərinin nurunu, günlərini həmin xalçalara sərf edərək

toxumuşlar. O anaların çəkdikləri nəfəs, bir-bəbir ilmələrin arasına oturmuşdu, hər bir ilmənin arxasına onların zümzümə elədikləri mahnılar hopmuşdu. Sonra nə olmuşdu? Sonra o xalçaları anaların bükülü belləri kimi büküb qaranlıq zirzəmidə gizlətmişdilər. Qonaqlara yeni görünsün deyə, otağa sərmişdilər o anaların göz nurunu, nəfəslərini, zümzümələrini ayaqlamağı düşünmədən, sadəcə, evin bəzəyinə yenilik qatmışdılar. O analar xalçaların ayaq tərəfində toxuduqları butalarını şən mahnılar ilə zümzümə etsələr də, həmin butanın tayını xalçanın sonunda kədərli mahnılar zümzümə edərək toxuyub qurtarmışdılar. Zirzəmidə toz basmış xalçaları döşədilər. Toz-torpağını alsınlar deyə, onları yaş süpürgə ilə süpürdülər. Pəncərələri açdılar. Şüşələrini sildilər. Xalçaların üstünə yatan toz-torpaq evdə fırlanıb özünü həmin pəncərədən həyətə atıb intihar etsə də, göyə çəkilirdi. Yerə düşmədən məhv olurdu. Həmişə intihar göydən yerə düşmək cazibəsi ilə baş vermir, bəzən də göyə çəkilərək intihar prosesi həyata keçirilir.

Həyəti süpürdülər, qapının ağzına su səpdilər. Keçən il qonşuları Qəhrəmanın oğlunun futbol topu qapılarının başında

olan lampaya dəymişdi, topa vurulan ağır zərbənin ucbatından lampa ovuq-ovuq olmuşdu. Patronun üzərində lampanın tişkəsi qalmışdı. Çıxartdılar, patrona yeni işıqlı lampa qoşdular. Hələ qaranlıq çökməsə də, yeni lampanın necə yandığını yoxladılar.

Məhəmməd, dərzi Şakirə təzəcə tikdir-di-yi kostyumunu məhəllənin paltar ütülə-yəni Mustafadan aldı, qıvraq ayaqları ilə addımlarını tələsik götürüb evə doğru yollandı. Həyət qapısını açıb içəri keçdi. Heç zaman oxunmayan qəzetlərə bükülmüş qara kostyumunu yerə salmasın deyə, hə-yət tərəfindən qapını ayağı ilə üstünə örtüdü. Sonra budlarının iki tərəfini də qapıya dayayıb yavaşcadan bağladı.

– Ay kişi, indicə qonaqlar gələr, cəld ol! – deyən qadın, Məhəmmədin həyat yoldaşı Şəhla idi.

Şəhla həyətdə tələm-tələsik iş görə-görə hər şeyi sahmana salmaq istəyirdi. Hələ bəzənəcəyi üçün qonaqlıqda hansı paltarı geyinəcəyini düşünməyə vaxt ayırmamışdı. O hər şeyi deyində-deyində edirdi, hələ də bəzənə bilmədiyini vurğulayaraq mızıldanırdı. Bu mızıltiları Məhəmməd eşitməsəydi də, yaxşı anlayırdı. Onsuz da bu gün Şəhlanın ömrünün ən əziz günlərindən hesab olunurdu.

– Nə yaxşı ki, Novruz bayramında al-dığımız təzə paltarları geyib köhnəltmə-mişik. – Aylin idi. Başını axşam qonaqlar oturacağı otağın bir az öncə xalçanın tozları özünü həyətə atıb intihar elədiyi pəncərədən əşiyə çıxardıb dedi.

Dedi-yi sözə Məhəmməd ilə Şəhladan cavab gözləmədən içəri keçdi. Mobil telefonuna sevgilisi Arazdan gələn mesajı oxuyandan sonra təbəssüm ilə yazışmağa başladı.

Məhəmməd, həyəti evin dəhlizinə qo-vuşduran üç pilləni çıxdı, dəhlizin qapısının ağzında iki əli ilə kostyumundan

yapışdı, kürəyini divara söykədi, sağ ayağında olan ayaqqabının pəncəsi ilə sol ayaqqabısının dabanını sıxdı, sol ayağını azca yuxarı qaldırıb ayaqqabısından çıxartdı. Şəhlaya deyirmək, mızıldanmaq bəhanəsi yaranmasın deyə, çıxartdığı ayaqqabılarını cütlədi. Həyətdən dəhlizə keçdi. Aylin əlinə daraq almışdı, sarı saç-larını darayırdı. Atasının qarşısına çıxdı. Məhəmməd qızının boynundan, üzündən öpəndən sonra təbəssümlə “Qızım, dayan!” dedi.

Şəhlanın həyətin o başında olduğunu yoxlamaq üçün çevrilib həyətə baxdı. O, əlində su şlanqını saxlamışdı, bir əli ilə də həyətin tut ağacından qopub kafəllərin üzərinə düşən şirələrində süpürgə çəkirdi. Şəhla, səsini eşitsin deyə, ağzını həyətə tutub uca səslə – Qızım, qonaqlar gəlməmiş şahmat oynayaq? – dedi. Məhəmmədin ömür boyu ən çox ləzzət apardığı anları qızı Aylin ilə şahmat oynamaqda keçmişdi. Aylin şahmat oyununda mahir olduğuna baxmayaraq, indiyə kimi atasını məğlub edə bilməmişdi. Amma oyunun harasındasa səhv etdiyi hərəkətlərin onun üçün yeni bir təcrübəyə çevrildiyini düşünərək o səhvlə-rin bir daha təkrar olmağına yol vermə-mişdi, oyunda məğlub olanda yeni strate-giyalar öyrənmişdi, bu isə onu çox sevindirirdi.

Şəhla deyində-deyində kranı bağlamamış özünü dəhlizə çatdırıb ərinin sağrısını çim-diklədi. Məhəmməd isə arvadını daha artıq əsəbiləşdirmək üçün qızına göz vurub sə-sini yenidən ucaltdı:

– Hə, qızım, oynayaq?

Aylin boylandı, ətrafa göz gəzdirdi, anasının uzaqda olduğunu sezdikdən sonra o da atası kimi səsinə ucaltdı:

– Hə, ata, gəl oynayaq, – dedi.

– Yaxşı, keç fiqrları qur, kostyumumu geyinib gəl.

Məhəmməd sözünü deyib qurtarmamış pısqıldayıb güldü, Aylin isə özünü saxlaya bilmədi, gülüşdülər.

– Ay qız, utan! Əslində, qonaqlar sənin üçün gəlir... – Şəhla sözünün ortasında başını qaldırıb qızı ilə həyat yoldaşına baxdı, onların güldüyünü, onu ələ saldıqlarını görəndə başını bulayıb hirsini boğazında uddu.

Gələn qonaqlar Aylinə görə gəlirdilər. Qonaqların tərəfindən qadınlar bir neçə dəfə söz danışmaq üçün gəlmişdilər, Məhəmmədi Aylinin evlənməyi üçün razı salmışdılar. O günlər məhərrəmlik mövsümünün son günləri olduğu üçün –qohum-qonşular toy etdiyimizi eşidərlər, dindən ötrü söyüş qalmaz, yağdırarlar. – deyə, kəbin kəsib şənlik etmək gününü yas günlərindən sonraya saxlamışdılar. Məhəmmədin belə şeylərə inancı yox idi, amma öz inancını isə canının qorxusundan heç kimə deyə bilmirdi. Həm də bir tərəfdən qız atası idi, özünü hər yerdə ağır aparmalı idi. Yaşadığı mühit bunu məcburiyyətlə tələb edirdi. – Qız atasısansa, cızığından çıxmayacaqsan, yoxsa üstünə damğa yapışdırarlar, qızın yolundan olar – deyən xalqla bir yerdə yaşayırdı. Bir tərəfdən də oğlanın atasının dinə olan inancı yüksək idi. Hər il məhərrəmlik mövsümündə baş yarırıd, şaxsey gedirdi, yas saxlayırdı.

Aylinlə sevgilisi Araz evlənmək qərarına gəlmişdilər. Arazın atası ilə Məhəmməd bir-birinə bənzəyirdilər. İkisinin də qalın bıığı var idi, gözləri qapqara, burunları eyni şəkildə, ikisi də bir boyda idilər. Daha sonralar onlar qayınatalarını əmi çağıracaqdı.

Məhəmməd təzəcə ütülənmiş qara kostyumunu geyindi. Şəhla bəzənib qonaq paltarlarını geyindiği an qapının zəngi çalındı. Qonaqlar gəldilər, Aylin qonaqlara çay gətirdi.

Oğlan tərəfindən gələn ağsaqqal – Arazın dədəsi Sədi, “Allah xoşbəxt eləsin” dedikdə evdə oturanların hamısı onların xoşbəxt olmaqlarına alqış ilə yekun vurdu.

Məhəmməd qızının seçiminə güvənirdi. Qızının kimi sevdiyini, xoşbəxt olmasını özü öz həyatında seçdiyinə, Aylinin isə seçimini dəyərləndirməyini illər öncə ürəyində planlaşdırmışdı.

Artıq Araz ilə Aylin evli idilər. Bir müddətdən sonra Aylin hamiləlik xəbərini utana-utana, qızara-qızara qayınanası Məryəm ilə anası Şəhlaya bildirdi. Doqquz ayın Aylin üçün necə ağır günlər olduğuna baxmayaraq, o, ümid dolu hisslər ilə öz uşağını gözləyirdi. Uşağın adını Anna qoydular. Uşaq üçün alınan hədiyyələrin sayı bəlli deyildi. Məhəmməd nəvəsinə aldığı hədiyyələrdə heç bir şeyi gözdən yayındırmamışdı. Oğlanın atası da iki bilərzik almışdı. Anna böyüyəndən sonra biləyinə taxacaqdılar, indi körpənin biləyinə çox böyük gəlirdi, yəqin, 7-8 yaşına münasib idi.

Aylin zahı olduğuna görə atasının evində qalırdı. Anası Şəhla Annanın bütün məsuliyyətini öz öhdəsinə götürmüşdü, sevinə-sevinə qulluq eləyirdi. Aylin uşaq üçün gətirilən hədiyyələri ayıraraq otağın bir küncünə qoydu. Anna bələkdə idi, dünyada olanların heç birisindən xəbəri olmadan şirin rüyalarda idi. Aylin qayınatasının hədiyyə aldığı iki bilərziyi götürüb onların çəkisini yoxlamaq üçün bir neçə dəfə əlini yumşaltmışdı, onların ağırlığını nəzərdən keçirirdi. Məhəmmədin səsinə eşitdi:

– Qızım, çoxdandır ki, atanla şahmat oynamırsan. Demək, daha məni saymırsan, qocalmışam.

Aylin atasına yaxınlaşıb gülər üzlə üzündən öpdü. Şahmat taxtasını gətirib

atasının oturduğu masanın önünə qoydu. Annanın 7 yaşında salacağı bilərzikləri isə masanın üzərinə atdı, bilərziklər bir neçə dəfə fırlandıqdan sonra dayandı. Atası ilə şahmat oynamağa başladı. Şəhla mətbəxdə iş görürdü.

Oyundan on dəqiqə keçmişdi. Aylin atasından daha yaxşı oynayırdı. Öz atasından öyrəndiyi strategiyayı onun özünə işlədirdi. Növbə Aylinə çatanda hansısa şahmat fiqurunu yerindən qaldırandan sonra atasının üzünə baxırdı, xoşbəxtlik təbəssümünü saxlaya bilmirdi.

– Ata, artıq böyümüşəm. Bu dəfə oyunda məğlub olacaqsan, – deyib güldü.

Atasının hər dəfə oyunda deyəcəyi – Məni məğlub edən anasından olmayıb – cavabını gözləsə də, cavab gəlmədi. Sıra Məhəmmədə çatmışdı. Tərpənmədən əlini çənəsinin altına qoyub şahmat taxtasının ağ-qara kvadratlarına baxırdı. Aylin atasının fikrini yayındırmaq üçün bir də həmin sözü gülə-gülə dedi. Yenə də Məhəmməddən xəbər çıxmadı. Heyrətləndi. Axı atası heç zaman Aylini cavabsız buraxmamışdı?!

Məhəmməd nəyə fikirləşirdi? Nə olmuşdu?

Səhvimiz olur, səhvimizin qarşısında qazandığımız təcrübələrə əsaslanaraq doğru yolu seçməyimiz üçün cəhd edirik. Cəhdimizin qarşısında isə doğru yolu seçdiyimiz üçün aldanırıq, inanırıq. Səhvimizin bir də təkrar olmamağı yaddaşımızdan tamamilə silinəndən sonra onlar sümsük itlərə çevrilirlər, qapımızın ağzında dayanırlar. Ona yal atan da, onu vəfalı bilən də, onu böyüdən də biz oluruq. Sonra o yırtıcıya dönür. Sonra o bizim kim olduğumuzu tanımır. Sonra o...

Qızının sözünü eşitmirdi. Bəlkə də, eşidirdi, cavabdeh olmaq istəmirdi. Məhəmməd, on səkkiz il öncəyə, Aylinin yeddi yaşı olduğu zamana qayıtmışdı.

Parkın ortasında, yerdə təzəcə göyərmiş otların üstünü gön ayaqqabıları ilə ayaqlaya-ayaqlaya qaçırdı. Ağacların arxasını axtarırdı. Nəzərdə tutduğunu tapmadıqdan sonra o biri ağacların arxasını yoxlamaq üçün keçib gedirdi. Parkın sonunda olan ağaclara çatmamışdan qaçdığı yerdəcə dayanıb ötdüyü ağacın arxasına baxdı. Aylin təzəcə əkilmiş bir kiçik daş palıd ağacının altında dayanmışdı, dondurma yeyirdi. Məhəmməd qızını görəndə qucaqladı, doyunca boynundan, üzündən öpdü.

– Qızım, burda nə iş görürsən? – deyib nəfəsini dərdi. Qızını qucaqlayıb saçlarını sığalladı.

– Səni kim bura gətirdi? Kimsə sənə bir söz demədi ki? Bu dondurmanı sənə kim alıb?

Aylin, 18 il sonra atası ilə şahmat oynadığı zaman güləcəyi kimi gülə-gülə dondurmaya dişini batırdı.

– Ata, mənə dondurmanı dayım, yox, əmim aldı. Dedi ki, sənın atan ilə qardaşam. Ata, sənın qardaşın mənım əmim olur, yoxsa dayım? Hə, anam öyrətdiyi qədər əmim olduğunu bilirəm.

– Kim? Son... Sonra... Nə oldu? – Məhəmməd stress içində boğulurdu.

Aylin əlini uzadıb parkın o tərəfindəki dondurmaçını göstərdi:

– Əmim mənə dedi ki, qolundakı bilərzikləri ver, sənə dondurma alım. – Aylin yenə də dondurmadan dişlədi, dondurmanın kakaosu dodaqlarının ətrafını batırmışdı.

Məhəmməd əl atıb Aylinin qollarına baxanda bilərziklərin oğurlandığını anladı. Təəccüblənərək qışqırdı:

– O kim idi?

– Dayım idi. Yox, əmim. Dedi ki, atanın qardaşıyam. – Aylin yenə də gülümsədi.

Məhəmməd gön firmasında işləyirdi. Qazandığı pulları toplayıb qızı Aylinə iki bilərzik almışdı. Aylinin adı ilə soyadının

birinci hərflərini bilərziyin arxasında həkk elətdirmişdi.

Qızının əlindən yapışib dondurmaçıya tərəf addımlayanda Aylin aşağıdan yuxarı atasının üzünə baxıb, – Ata, sən də mənə dondurma alırsan? – deyib sevindi.

Dondurmaçıya yaxınlaşıb dayandılar. – Bağışlayın! – dedi.

Dondurmaçı sarı saqqallı, arıq, gənc bir oğlan idi.

– Buyurun, – deyərək qarşısında qızının əlindən yapışaraq tərləyib dayanan kişinin üzünə baxdı.

Məhəmməd özünü itirmiş adamlar kimi səsləndi:

– İndicə burda mənim qızıma bir kişi dondurma alıb, onun hara getdiyini gördünüzmü?

– Məgər siz deyildiniz?

– Yox, mən deyildim. O, qızımın bilərziklərini oğurlayıb.

Dondurmaçı bir addım geri çəkilib təəccübləndi.

– Onu gördünüzmü? Nə təhər bir adam idi? – Məhəmməd müsbət cavab eşitmək üçün bir az yumşalmışdı.

– Onun boyu siz boyda idi. Sizin kimi bıqları var idi. O, qızınızın əlindən yapışib o tərəfə getdi, – barmağı ilə qızının bir az öncə altında dayandığı daş palıd ağacını göstərdi.

Məhəmməd çevrildi, həmin yerə bir də baxdı. Bayaq qızını tapdığı daş palıdın altında heç kim yox idi. Dondurmaçıya tərəf çevrildi:

– Siz indiyə kimi həmin adamı burda görübsünüzmü?

– Yox, vallah. Görsəm də, xatırlamıram. Mənim müştərilərim çox olur. Sifətləri yadımda qalmır.

– Ata, mənə dondurma al. – Aylin yeyib qurtardığı dondurmanın çubuğunu yerə atdı. Heç nədən xəbəri yox idi.

Sarı saqqallı gənc oğlan qızın atasından söz gözləmədən əlini soyuducuya

aparıb, bir ədəd dondurma çıxardıb Aylinə tərəf uzatdı. Məhəmməd ağzını açıb yenə də nəsə soruşmaq istəyəndə bir başqa müştəri dondurmaçıya yaxınlaşdı. Məhəmmədin gözləri kişinin yanında dayanan uşağın bilərziklərinə sataşdığı an dondurmaçıdan soruşacağı sözünü unutdu. Qız uşağı altdan-yuxarı onun əlindən yapışan kişiye baxdı:

– Əmi, mən dondurmanı çox sevirəm, – dedi.

Dondurmaçı gülər üzlə soyuducunun qapağını açanda Məhəmmədin bir əlində Aylinin əli, bir əlini də atıb qız uşağı tərəfindən əmi səslənən bıqlı kişinin biləyindən yapışdı.

– Sən bu uşağın əmisisənmi? – dedi.

Kişi diskindi. Sonra özünü ələ alıb – Necə? Sənə nə? – deyərək sərt cavab verdi. Məhəmmədin beyni dumanlanmışdı. Hamıya şübhəli idi. Kişi, dondurmaçıya üz tutdu:

– Fərhad, bu nə deyir? Aqlını itirib sanki! – deyib əsəbiləşdi.

Fərhad bir əlində dondurma, o biri qolunu onlara tərəf apardı, savaşmasınlar deyə, araya atılıb Məhəmmədi qane etməyə çalışdı:

– Bu, mənim dostumun qardaşıdır, adı da Hüseyyindir. Hər gün məndən dondurma alar. Lütfən əsəbiləşməyin, sizi anlayıram.

Məhəmməd qızına tərəf çevrildi:

– Aylinim, qızım, bayaq sənə dondurma alan əmi bu idi?

– Yox, ata, mənim əmim bu deyil! – deyib dondurmasını dişləyərək Hüseynin əlindən yapışan uşağa baxıb gülümsədi.

Məhəmməd qazandığı pulu qəpik-qəpik yığıb iki bilərzik almışdı. Onları da oğurlamışdılar. O, bilərzikləri aldığı gün Şəhlanın gözləri par-par parıldamışdı. Aylin isə sevindiyyindən atasının boynundan asılıb ehtirasla üzündən öpmüşdü. Üçü də sevinmişdilər. Bir gecənin sevinci, il-

lərcə işləyib həmin pulu bir yerə toplamaq ilə bərabər idi. Bir anda sevincin kədərə çevrilməsi daha qorxunc, daha dəhşətli idi.

Evə qayıtdılar. Şəhla bilərziklərin oğurlandığını eşidəndə özünü saxlaya bilməyib ağladı. Anasının göz yaşlarını görən Aylində işin nə olduğunu sezib ağlamağa başladı. Məhəmməd Aylin ilə Şəhlanın boynundan, üzündən öpüb onlara təsəlli verdi:

– Ağlama, qızım. Canın sağ olsun. Allah canımıza dəyməsin, işləyib ondan yaxşısını alaram.

Həyatda hər şey başqa cür təkrar olunsa da, təkrar olunur. Həyatın təkrarlarından qurtarmaq qeyri-mümkündür. Başqa bir zaman həmin olaylar baş verir. Həmin səhvlər! Amma bu dəfə Məhəmmədin qızı Aylinin bilərziklərini oğurlamamışdılar, onu başqa tərzdə özünə qaytarmışdılar, arada oğurlanan şey xoşbəxtlik idi. Məhəmməd etdiyi səhvlərini unutmuşdu, yenə də həmin səhvlərə ayrı cür yol vermişdi. Bunu özü də bilməmişdi. Nəvəsinə hədiyyə alınan iki bilərziyin arxasında Aylinin adı ilə soyadının ilk hərfləri həkk olunmuşdu. Həmin bilərziklər idi.

Aylin, yenə də atasının üzünə baxıb gülə-gülə: – Ata, bu dəfə at mənimdir, meydan da mənim. Əlimdən qaça bilməyəcəksən. Artıq böyümüşəm, qalib gələcəyəm, – dedi.

Məhəmməd birdən-birə özünə gəldi, bir kəskin bıçağın ürəyinə soxulduğu hissinə yaşadı, oturduğu yerindən dik atıldı. Boylanıb həyatə baxdı, yağış yağırdı. Qızına baxıb onun təəccübləndiyini görəndə özünü ələ aldı, Aylin onun vəziyyətini sezməsin deyə, gülümsədi. Şahmat oyununda Aylinin qara fiqurlu ordusu Məhəmmədin ağ şahını mühasirəyə salmışdı. Şah mat olmuşdu. Şəhla mətbəxdə hələ də iş görürdü. Anna şirin yuxuda idi. Aylin isə qalib gəldiyi üçün zəfər sevinci yaşasa da,

atasının məğlub olduğuna görə narahat idi, ona hörmətsizlik elədiyini hiss edirdi. Yağış həyatın kafellərinə dəydikcə sır-sır səsi evə dolurdu. Aylinin əlindən yapışdı:

– Hə, qızım, sən artıq böyüyübsən. Bax, uduzdum. Mən bundan sonra şahmat oynamayacağam! – deyib ayağa qalxdı.

Şəhla nə qədər deyinsə də, onun sözünü dinləmədi. Pencəyini geyib on səkkiz il öncə Aylini itirib-tapdığı parka yönəldi, Aylini dondurma yeyərkən tapdığı daş palıd ağacı dirçəlmişdi, altında dayanıb ağladı...

ÜRFAN ƏDƏBİYYATI İSLAMIN BUDAQ DİLİ

Azər **FƏRAQİ**

Bəşər sivilizasiyası həzrəti Nuhun zamanında baş vermiş böyük bir fəlakətdən sonra tənəzzülə uğrasa da, süqut etməmiş, həzrəti İbrahimin söylərilə başlayaraq yenidən yüksəlməyə davam etmişdir. İlahi elçilər, onların canişinləri, o cümlədən bütün müdrik insanlar həqiqətləri digər insanların həm fərdi, həm də bəşəri olaraq birgə təkamülünə zəmin yaratmaq üçün zamanın və məkanın tələblərinə uyğun bir üslub və yaşadıkları dövrün insanların qavraya biləcəkləri dil ilə anlatmışlar. Allahın son elçisi həzrəti Muhəmməd belə buyurub: “Biz, peyğəmbərlər qövmü, insanlar ilə öz dillərində danışırıq”. Bəzən yanlışlıqla yəhudiliyin ezoterik bir yönü olaraq təqdim edilən, əslində isə əsl bütün səmavi dinlərdən, həmçinin yəhudiliyin özündən də daha qədimə dayanan, ilk dəfə həzrəti İbrahimin sistemləşdirdiyi Kabala elminin insanlara xitab etdiyi dil də tamamilə rəmzlər və məcazlar ilə ehtiva edilmişdir.

Kabala, beş duyğu üzvləri vasitəsi ilə qavranan maddi reallığın əsl mahiyyəti

olan mənəvi gerçəkliyin metodiki idrakı elmidir. İnsan ağılı maddi reallığı üç parametrdə qəbul edə bilir: məkan, zaman və hərəkət.

Maddi aləmdə mövcud olan hər bir nəsə və baş verən hər bir hərəkət materiyanın bətnində, caizi-təbir ilə desək, üst ruhani aləmdə var olan substansiyaların və işləyən qüvvələrin inikasıdır. Bu səbəb – nəticə münasibətlərinin təbiətdə bir ağacın kökləri və budaqları arasında olan əlaqələr ilə bənzərliyinə binaən Kabalistlər özlərinə “Budaq dili” adlandırılan xüsusi bir dil təyin etmişdilər. Ruhani aləmdəki bir obyekt, yəni “kök” maddi aləmdəki təzahürü olan obyektin, yəni “budağın” ismi ilə adlandırılır. Beləliklə, ruhani aləmi bəşəri kəlmələrlə ifadə etmək mümkün olur. Qədim kabalistik mətnlər məhz bu dildə tərtib edilmişdir. Bu dili bilməyən şəxslər həmin mətnləri oxuyarkən dünyəvi bir hekayədən fərqli bir məfhum anlaya bilməzlər.

İslam mədəniyyətində isə bu ənənə daha çox ədəbiyyat sahəsində, nəzm və ya nəzmlı nəsr sayəsində yaşamışdır. Sufilər,

həmçinin digər arif mütəfəkkir alimlər, şairlər insanlara çatdırmaq istədikləri ürfani bilgiləri və ya başqa ariflərə nəsil-dən-nəslə ötürmək istədikləri həqqani sirləri məhz bəhs etdiyim rəmzlər, ədəbi istilahlər ilə dilə gətirmişlər. Beləliklə, ürfan ədəbiyyatı adlandırma biləcəyimiz xüsusi bir dil formalaşmışdır.

Təsəvvüf ərbabı arasında təkcə ədəbi sahədə deyil, mürşid-mürid münasibətləri konsepsiyasında da təkamül məqamlarının, mənəviyyat hallarının ifadəsi üçün xüsusi ürfan istilahlarından istifadə edilmişdir. Ümumiyyətlə, bütün elmlərin özünəməxsus istilahlarının olmağı labüd və normaldır. Lakin həm Kabanın, həm də ürfan ədəbiyyatının istifadə etdiyi kəlmələr, ifadələr istilah olmaqdan ziyadə, ayrıca bir dil adlandırılacaq qədər zəngindir. Nəzərdə tutulmuş mətləbi daha anlaşılan etmək üçün bir neçə nümunə qeyd etmək faydalıdır. Klassik ədəbi əsərlərdə tez -tez rast gəlinən “cövr” və “cəfa” kəlmələri orfoepik lüğətdə mənaları bir-birilə eyni olan sinonim kəlmələrdir. Lakin ürfan ədəbiyyatında bu iki kəlmə salikin, yəni mənəvi təkamül yolunda irəliləməyə çalışan şəxsin yaşaya biləcəyi iki fərqli ruhani halın ifadəsidir. Təsəvvüf sistemində salik insan ruhunun mütləq həqiqətə doğru yüksəlməsi prosesi olan ürücdən saxlanılması ilə yaşadığı hala “cövr”, qəlbinin ruhani mənəvi həqiqətlərdən pərdələnməsinə isə “cəfa” deyilir.

Tarixən ürfan və təsəvvüfün beşiyi olmuş Azərbaycan mədəniyyətinin yetirşdiyi bir çox ariflər – Məhəmməd Füzuli, Seyyid Əzim Şirvani və bu silsilənin ləyaqətli davamçılarının yaradıcılıqları başdan-başə ürfan ədəbiyyatıdır.

Seyyid Əzim Şirvani Məhəmməd Füzulinin

“Könül, səccadəyə basma ayaq,
təsbihə əl urma,
Namaz əhlinə uyma, onlar ilə
durma, oturma”

– beyti ilə başlayan qəzəlinə yazdığı
“Könül, ta var əlində cami-mey,
səbhəşümar olma,
Riyayi-xəlqdir, billah, nəmaz
əhlinə yar olma”.

– beyti ilə başlayan nəzirəsinin məqtə beytində özünün timsalında oxuculara və dinləyənlərə xitabən tənbeh ilə belə bu-yurur:

“Rümüzi-şərimin dərk etmədən
mənasını, Seyyid,
Gedib meyxanələrdə laübalı
meyküsar olma”.

Ürfan ədəbiyyatına aid əsərləri təhqiq və təhlil edərkən və yaxud bu ədəbi üslub ilə bir əsər yazarkən, Seyyid Əzimin təbiri ilə desək, “rümüzi-şərin” mənasını dərk etmək, ürfani istilahların mənalarına bələd olmaq zəruridir. Ürfan ədəbiyyatını fəhm etmədən bu üslubda yazılmış bir ədəbi əsəri oxuyan, dinləyən şəxslər dünyəvi hisslərdən fərqli bir təəssür duya bilməzlər. Bundan əlavə, ürfan ədəbiyyatına aid bir əsər təhqiq və təhlil edilərkən əsərin müəllifinin şəxsiyyətinin də göz önündə tutulmağı mühümdür. Çünki deyilən sözün hikməti ilə sözü söyləyənin şəxsiyyəti bir-birinin qarşılıqlı göstəriciləridir.

“Nə qədr var təbəqati-məani şərimdə,
Fəraqi, ol təbəqat üzrə
başqa bir təbəqə”.

Əlqərəz, ürfan ədəbiyyatı İslamın Budaq dilidir.

Namiq DƏLİDAĞLI

SİZƏ ELÇİ GƏLDİ, BİZƏ AYRILIQ

Qapınız döyüldü bir axşamçağı,
sizə elçi gəldi, bizə ayrılıq.
Yenə niyyətini dəyişməmişdi
köhnə libasında təzə ayrılıq.

Daha toy havası başında sənin,
yol gəldik şübhədən yalana qədər.
Ümidim hələ də can verməmişdi
aşqlar “Vağzalı” çalana qədər.

Məni nə havada buraxıb getdin,
xar oldum obada, millət içində.
Mənim ciyərlərim alışıb-yandı
sənin elçilərin şərbət içəndə.

Gəldi qapınıza gəlin maşını,
səni çöl çəkirdi, eşik çəkirdi.
Getdiyin yolların ayrılıqlarında
mənim baxışlarım keşik çəkirdi.

Sənin getdiyin yol uzaq yoldu ha...
günüm bahar görməz, işim qışladı.
Sən gəlin köçməyə hazırlaşanda
mənim ümidimin köçü başladı.

... Daha xatirən də mənə uzaqdı,
gəlir qulağıma bir soraq kimi.
Gördüm bu “döyüş»də məğlub olmuşam,
əlimi qaldırdım “ağ bayraq” kimi.

Qapınız döyüldü bir axşamçağı,
sizə elçi gəldi, bizə ayrılıq.
Yenə niyyətini dəyişməmişdi
köhnə libasında təzə ayrılıq.

SEVGİ SÜKUTU

Sən verən saatda zaman dayanıb,
əqrəblər donubdu on beş qırx beşdə.
Mənim ad günümdə bağışlamışdın
sükut ömrü yaşayan bu saatı.
Zamanın ən ağır yükü çiyində,

ən ağır yükünü götürüb vaxtın,
susub, ölçüsünü itirib vaxtın,
əlləri qoynunda durub dayanıb
(Zaman əqrəbləri yorub dayanıb).
Nə mən doğulmuşam on beş qırx beşdə,
nə sən doğulmusan, bizə dedilər.

Bəlkə, bir-birimizə olan
sevgimiz ölüb o an,
nə mən bunu bilmişəm,
nə sən bunu duymusan.

Təzədən işə salıb qursam da o saatı,
o ömrü ta yaşamaz.
Nakam sevgimizin
matəm anıdı on beş qırx beş.
Nə isə...

Sənə olan sevgimin,
sonra ölən sevgimin əziz xatirəsini
bir dəqiqəlik sükutla tez-tez yad eləyirəm

—
saat on beş qırx beşdə.

İKİNCİ ETİRAF

Yenə doyunca vurdum
sənsizliyin sağlığına...
Nə yeyib, nə içdimsə və
nə düşündümsə,
geridə izi qaldı:
yarımçıq pivə bakalı,
bir az
saçaqlı pendir,
«cipsi» ovuntuları,
xəyal qırıntıları,
bir də bir udum həsrət.
Sərxoşam indi,
yenə unutdum səni...
Ayılında...

VAĞZAL GƏRAYLISI

Uzun ayrılıqlar
vağzallardan başlayır...

Qatarların, təyyarələrin...
çiynlərində daşınır şəhərlərə...
Vağzallarda doğulur,
daşınır ayrılıqlar.

...Divarların yaxasına
mıxlanmış tablolar
alın yazımızdı sanki.
Böcək gözlü işıqlar tale
yolumuzu aydınlaşdırır.

Yellənən əllər və «hələlik» sözü
ayrılığın təsdiqidi burda.
Hər qərrib baxışın rəsmi cızılır
vağzal divarlarına.
Gedənlərin dilində vağzal bayatısı
ikicə kəlmə-
«mən getdim....»

PAYIZ ADAM

Payız adam,
bu fəsil
sənin çiynlərindən
nimdəş pləş
kimi asılı qalıb.

Qış kürkünü görmədim.
Dörd ildi gözlərimdə
bir fəsildə qalmısan:
bomboz rəngdə.

Payız adam!
Bu fəsil əynində
köhnəldi sənin.
Ürəyinə qabqardığın
heydən düşmüş
arzularınla
can üstə olan
xatirələrinə yol gedirsən.
Hələlik...

MÜHARİBƏDƏN SONRAKI TORPAQ

Köksünə basdırılan minalar
ürəyinin ritmini pozurdu.
Hər mina çıxarılanda
elə bil ürəyindən tikan çıxarılırdı.

Göz-göz yara kimi görünürdü
sinəsində minaların yeri.

...İndi doğma nəfəsdən
canı isinir Ana torpağın.
İyirmi səkkiz iliydi döl verməyən
qısır bətnində ah göyərirdi...

EVİMDƏ YATA BİLMƏDİM

*(Yağı düşmənin yurd yerlərimizi vəhşicəsinə
talayıb. Evlərimizi söküb-dağıdıb. Demək
olar ki, daşı daş üstündə qoymayıb qalsın.
Doğulub boya-başa çatdığım ocağı ziyarət
etmək fürsətim oldu. Ancaq uşaqlıq və
gənclik xatirələrim divarlarına hopan
evimizdə bir-cə gecə qalmaq imkanım olm-
adı).*

Şər qarışdı, axşam düşdü,
evimdə yata bilmədim.
Yorğun-arğın yol gəlmişdim –
evimdə yata bilmədim...

İllərdir ki həsrət çəkən,
dam-daşına qubar çökən,
atam tikən, düşmənin sökən
evimdə yata bilmədim.

Taledi – bir sınaq kimi,
qınaq yox bu qınaq kimi: –
bir-cə gecə qonaq kimi
evimdə yata bilmədim...

Sərin-sərin yuxum gəldi,
yeri sərin, yuxum gəldi,
elə şirin yuxum gəldi,
evimdə yata bilmədim.

Gözlərimdən min ah dərən –
yuxularım pərən-pərən.
Xatirələrim bar verən
evimdə yata bilmədim.

Arzuma çatıb dincəldim,
başımı qatıb dincəldim.
Çöllərdə yatıb dincəldim,
evimdə yata bilmədim!

KƏLBƏCƏRDƏ GÖRDÜKLƏRİM (Qaracaoğlan sayəği)

Of, içimdə dağ azarı,
üz tutmuşam dağa sarı.
Sərt qayalar – dağ hasarı
zirvələnir yollar boyu.

Qırağında ocaq daşı, –
nə gur yanır, ocaq daşır.
Çəmən-çiçək ocaqlaşır
zər ələnir yollar boyu.

Misqal-misqal sıxıb balı,
min çiçəkdən sağıb balı,
arıya bax, yığıb balı
şələlənir yollar boyu.

Moruq tutub dərələri,
kim yığa, kim dərə ləli?
Sular axır – dərə ləli
şirələnir yollar boyu.

Bir yol axtar, cığır ara,
bu yol gedib çıxır hara...
Çəhlimlərə, cığırlara
gül ələnir yollar boyu.

Daş ağıllar, qalacıqlar,
mən gedirəm, qalacaqlar.
Cərgə-cərgə alaçıqlar
binələnr yollar boyu.

SURİYADAN SON XƏBƏRLƏR

Bu il də Suriyada
ağ göyərçinlər intihar elədi...
...Güllə səmindən qorxan
anaların bətni döl vermədi.
Adına “bəşər” deyilən
və nələr... deyilən
adam süd dişini
nişan aldırdı
ağzında körpələrin.
“A”, “B”... hərfləri güllələndi
uşaqların barmaqları arasında.

Mağaza vitrinlərindən
toz basmış uşaq
başmaqları yığışdırıldı.

...Dünən müasir
silahlar gətirildi Suriyaya.
Ağ göyərçinlərin
intiharı davam edir...

PAYIZ NAĞILI

Elə ki payız gəldi –
yenə soyuq, darıxmaq...
Yenə sözümə baxmır
bu ürək ey, bu «axmaq»...

Yarpaqlar veyillənir
tinində küçələrin.
Payız ömrü uzanır
bu qərrib gecələrin.

Yavaş-yavaş çəkilir
arılar öz «ev»inə.
Payız «soğan doğrayır»
kəpənəyin kefinə.

Göydə köçəri quşlar
buludlarla yarışır –
yuyur göyün üzünü,
yuyur payız yağışı.

Cığırılar mürğü döyür,
yol özünə sığınır.
Gedib qonaq-qarası,
kol özünə sığınır.

Sarı yarpaqdan geyib
böcəklər qış kürkünü.
Durnaların başlayıb
uzaqlara «sürgün»ü.

...Uzun payız gecəsi
təşnəsiyəm nələrin...
Boyunu oxşayıram
uzaq xatirələrin...

TƏSƏLLİ

*(Ürəyimlə dil tapa bilmədim. Məni
əməliyyat masasına qədər apardı)*

Səni qınamıram, səni, ürəyim,
dəmir deyilsən ki, daş deyilsən ki?!
Ağrıyla, acıyla silələnmişən,
necə dözməliydin, boş deyilsən ki?!

Üstündən bir qoşun dərd ötürmüşəm:
vaxtsız ata dərdi, torpaq itkisi.
Dizini qırmağa bəs elədi, bəs –
adını çəkdiyim dərdin ikisi...

Sonra sıralandı itirdiklərim,
sonra nələr oldu, nələr yaşadım...
Əlimi yelləyib ötürdülərim-
qənənimim oldular illər – yaşadım.

...Gözüm görə-görə nuş elədilər,
qanımı içdilər qansız adamlar.
Məni yüz ağrıya tuş elədilər
bu ruhsuz adamlar, cansız adamlar.

Canımda
ağrını daha çoxaltdı,
bir naşı həkimin yazdığı dərman.
Yüz qaysaq yaramı yenə qopartdı
bir nadan hakimin verdiyi fərman.

...Gözümdə, könlümdə qışlayan ağrı
həsrətdən sinəmə min «naxış» vurdu:
Dərbənddən, Təbrizdən... başlayan ağrı
göynəyən ruhumda bir yuva qurdu.

...Ağrı yetişdikcə göynəyir sinə,
kədər şirin-şirin yeyir ürəyi.
Hərdən də təsəlli verirlər mənə:
– xəstə olmalıdı şair ürəyi.

ZÖVLƏDƏN UFAYA: BALOĞLAN CƏLİL

Vaqif YUSİFLİ

Baloğlan Cəlil İdrisinin 65 yaşı tamam olur. Lənkəranın Zövlə kəndində dünyaya göz açan Baloğlanın ömür yolu Zövlədə başlansa da, iyirmi səkkiz ildir ki, Rusiyanın Ufa şəhərində davam edir. O, Ufa-da, deyilənə görə, inşaat işləri ilə məşğul olur, amma şəxsən mən Baloğlanı inşaatçı kimi yox, şair kimi görmüşəm, şair kimi tanıyıram. O özünü qürbətdə hiss edir və sonuncu şeirlər kitabının adı da “Qürbətin dadı”dır. Ancaq mən Baloğlanı qətiyyən qürbət şairi hesab eləmirəm. Çünki Vətəndən uzaqlarda yaşasa da, hətta şeirlərində qürbət acısından şikayətlənsə də, mən onu Azərbaycana bütün varlığı ilə bağlı olan bir şair kimi tanıyıram. Məhəmməd Füzuli qürbətdə yaşayırdı, amma ona qürbət şairi demək aqlımızdan keçmir. Lap yaxına gələk-böyük şairimiz Məmməd İsmayıl neçə ildir bir çox ölkələri gəzib-dolaşır, yaxud Moskvada nə qədər azərbaycandilli şairimiz yaşayır və Məmməd İsmayıl da, moskvalı şairlərimiz də qürbətçi şair deyillər. Bəs onda Baloğlanın bəzi şeirlərində səslənən “Vətənsiz bir

ömrə ömür demərəm, Qürbət də ömürlük sürgün kimidi” söyləminə biganəmi qalaq? Təbii ki, o, Vətən həsrəti çəkir, amma bu həsrəti fizioloji hesab edək, poeziyada qürbətdən yaranan acılıq, Vətən həsrəti də elə VƏTƏN SEVGİSİdir, vətənpərvərlik duyğusudur ki, onu şeirlərində yaşadırsan.

Baloğlan Cəlil İdrisi Vətənsiz deyil və onun şeirlərinin hər bir misrasından Azərbaycan ətri gəlir, Azərbaycan poeziyasının ənənəsi və ruhu yaşayır. Baloğlan lap özünə qürbət hesab elədiyi bir şəhərdə yaşasa da, onun şeirləri öz poetik ab-havası ilə bizim müasir şeirimizin özəlliklərini yaşadır.

Sevgisiz bu ömür susuz çay kimi,
Xəyal dənizinə axır gecələr.
Sənsiz ötüb keçən acı günlərin
Tüstüsü başımdan çıxır gecələr.

Hanı o nəğmələr-mənə yazdığın,
Ürək səslərimə qulaq asdığın?!
Sənsiz qərubsəyən ipək yastığın
Məni sinəsinə sıxır gecələr.

Sən getdin, nəfəsim getdi, gəlmədi,
Yaşamaq həvəsim getdi, gəlmədi.
Eşq adlı qəfəsim getdi, gəlmədi,
Gəldi bir-birindən ağır gecələr.

Bu sevgi-həsrət şeirində bizim müasir poeziyamızın Füzulidən gələn “dad və duzu” hiss edilmirmi? İndi bir başqa şeirinə müraciət edək. Şairlər bəzən öz taleləri ilə Vətən arasında bir uyarsızlıq görür və onların incikliyi yerə-göyə sığmır. Amma bu inciklik də Vətən sevgisindən irəli gəlir. Şairlərin üz tutduğu iki qiblə var – Allah və bir də Vətən...

Sənə “ana!” – deyib öpdüm telindən,
Heç dönüb baxmadın üzümə, Vətən!
Qoynunda nə mənə bir yer ayırdın,
Nə mənim oğluma, qızıma, Vətən!

Bu yarı ömrümü yarı elədim,
Çör-çöpdən bir yuva qurub-elədim,
Üz tutub qürbətə qürub elədim,
Bir də qayıtmadım özümə, Vətən!

Elimə, obama qış yenə döndü,
Soyudu bu dünya, düşməyə döndü.
Qardaşdan “qar” gəldi, “daş” mənə döndü,
Qar yağdı bu alın yazıma, Vətən!

Haçansa bir yazımda mən Baloğlanın “Bənövşə” silsiləsindən olan bir şeirini tənqid etmişdim. Amma indi o silsilə tamam olub və bu “bənövşələrə” boylananda bir tamlıq, bütövlük görürəm. Yəni bu “bənövşələrdə” təkcə Qurbanilik hiss edilmir, artıq Baloğlanın məxsusi bənövşəsini – müasir poetik təfəkkürün yetişdirdiyi bənövşənin obrazını görürəm. Bənövşəli şeirlərdə Baloğlanın bir şair kimi bədii təsvir vasitələrinə-təşbeh və metaforalara üz tutduğunun şahidi oluram. Hətta bənövşə çiçəyinə həsr edilən şeirlərdən

tamam fərqli, həm də orijinal təşbehlər, metaforalar nəzərə çarpır. Bənövşə öz adi, çiçək ömründən daha geniş məkanlara-zamanlara gedib çıxır (“Bəlkə, boy-nubükük eşq Allahısan, Səcdəyə gəlmisən yerə, bənövşə”), eşq havasına düşür (“Yoxsa kol dibinə gəlin köçürsən, Belə bəzənmisən dümağ, bənövşə”) və təbii ki, metaforalar bu bənövşənin yaraşığına çevrilir (“Əməldən savayı hər şey yalandı-Qədəh gözlərinə süz bənövşəni”). Məmməd Aslanə həsr olunan Bənövşə isə o şeirdə Şair-Bənövşə vəhdətinə çevrilir:

Yolunu nişan ver, Baloğlan, gedim,
İpək saçlarında yox olum, itim,
Sərib sinəm üstə vüsala yetim
Mələk bənövşəni, hürr bənövşəni.

Odur ki, mən Bənövşə silsiləsini qürbət şeirlərinə daxil eləmirəm. Bu silsilə Azərbaycan şeirində Bənövşəyi adaya çevrilir.

V.Q. Belinski yazırdı: “Bədiilik bir cizgi, bir sözlə elə bir şeyi bizə canlı və hərtərəfli təqdim edir ki, bədiilik olmasa, həmin şeyi heç on cildlə də ifadə edib qurtara bilməzsən. Elə bu səbəbdəndir ki, bədiilikdən uzaq olan bütün əsərlərdə sözcülük həddindən çox olur... Sənətkarın isə əksinə, sözcülüyə ehtiyacı yoxdur: izahına bəzən bir cild lazım olan fikri ifadə etmək üçün ona bir neçə cizgi və bir neçə söz kifayət edir”. Baloğlan Cəlil də sözcülüyə-şeyir daxilində sözlərin israfına yol vermir, yaxud hansı mövzuda söz açırsa, əhvalat danışmağa ehtiyac duymur. Amma şairlik işi görür-bu iş obrazlı fikir, mənə və məzmunu bədii şəkildə ifadə edib oxucuya çatdırmaqdır. Baxın:

Qadın da hardasa şeir kimidi,
Gözəl misraları, hecaları var.
Baxar gözlərinin ucuyla qadın,

Görər ürəyindən gəlib-keçəni.
Havası başına gəldimi onun,
Şeirtək yatmağa qoymaz gecəni.

Cavan şairlərin şeirlərində “güzgü” sözünə tez-tez rast gəlirik, hər kəs güzgülərə baxıb yeni mənalar verir. Amma Baloglan cavan deyil, onun “sınıq güzgüsü”ndə “saçları ağaran bir qız ağlayır”. Və o “güzgüdə bir qərib kişi ah çəkir”. Baloglan Ufada yaşasa da, qəlbi və şeiri Azərbaycandan ayrılmaz. “Daşınır Vətən” şeirini oxumaq kifayətdir. Ya da “Atəşkəs” şeirini. 2012-ci ildə yazdığı şeirdə deyir: “Sən də anam kimi xeyir-dua ver, İçim qansızların qanını, Vətən!”. “Pəncərədən daş gəlir” şeiri isə Qarabağ müharibəsinin məlum bir lövhəsini rəsm edir: “Kəndimizə Qarabağdan şəhid gətirilir, bu vaxt radio oxuyurdu.

Pəncərənin milləri,
Qan ağlayır gülləri.
Xumar gözün yerinə
baxır güllə yerləri.
Pəncərəni mərmilər
Vürub yerə sərdilər.
Pəncərə qan qoxuyur,
Kimlərə sə xoş gəlir.
Yan, dərdə bax, dərdə bax.
Qan, dərdə bax, dərdə bax,
Əldən getdi Qarabağ”.

Təbii ki, onun əksər şeirlərində özünün obrazı da görünür – bu obrazı ifadə edən şeirlərdə narazılıq da var, giley də, umuküsü də. Amma bədbinlikdən-pessimizmdən uzaqdı bu şeirlər. Çünki şair ömrü çoxçeşidlidir, şairin ürəyi döyünür həтта kədərli şeirlərində. Sevincini də gizlətmir. Baloglan etiraf edir ki:

Mən şeirlərimdə yaşayıram,
Söz-söz, misra-misra,

Mən şeir yazanda yaşayıram!
Mən şeir yazanda
Xoşbəxt oluram!

Qoy bu xoşbəxtliyi o hər şeirində yaşasın.

1959-cu ildə Lənkəranın Zövlə kəndində, Cəlil kişinin ailəsində dünyaya gələn Baloglan öz adı ilə bu kəndi şöhrətləndirən bir şairdir. Elə bir şair ki, öz kəndini, payonunu və Azərbaycanı təkcə Ufada deyil, Türkiyədə və Rusiyada da şeirlərilə tanıdıb. Türkiyədə də şeirlər kitabı çıxıb və şeirləri başqırd, tatar, ingilis dillərinə tərcümə edilərək yayılıb. Sözümü Baloglan Cəlil İdrisinin bir şeirindən bu misralarla bitirmək istəyirəm:

Allah, şükür sənin kəramətinə!
Hələlik dünyada, hələlik sağam.
Kiminin əlindən əllərim tutur,
Kiminin gözündə uca bir dağam.

Şükür ki, əllərim azmır yolunu,
Şükür ki, baş əyir alın tərimə.
Gözünün önündə uçan mələklər
Arada qonurlar çiyinlərimə.

YAĞIŞ

Bu gün yağma desəm sənə, ey yağış,
Bu gün yağma, gözüm göyün yuvası.
Bu gün göydə buludları dincəldin,
Çəmənləri göz yaşlarım suvarsın.

Qoy mən yağım bu il solan torpağa,
Qoy mən olum bu il yağış, nə olar.
Mən torpağın bacısıyam bu ildən,
İncə-incə yağsam, bilənmi olar?

Sıxma mənim ürəyimi sən, yağış,
Bu il az et leysanını, ahını,
Bəs deyilmi göz yaşlarım cahana,
Al özünlə saçlarımın ağını,
Əvəzində yağışlığı ver mənə...

TƏLƏSƏN ŞEİR

Həftə də bitəcək, gün də bitəcək,
Ömür də bitəcək. Nə tələsirsən?

Aysel FİKRƏT

Dəlisov küləyə dönüb duman da,
Ruhumun içində hara əsirsən?

Nədən anlamırsan, gözlərim səni,
Nədən düşünmürsən, ömür qıسادı.
Hara tələsirsən, kimdən qaçırsan?
Salamı, savabı niyə kəsirsən?

Bax, yanır canımda odun, alovun,
Yığılıb lələsi çəkdiyin dağın.
Dərib güllərini sevgi bağının
Ovcunun içində niyə əzirsən?

Məgər anlamırsan, insan bir kərə
Yorulur bir kərə, solur bir kərə,
Hayana qovsan da, ömrü min kərə,
Canımın içində dustaq, əsirsən!!

Həftə də bitəcək, gün də bitəcək,
Ömür də bitəcək. Nə tələsirsən?
Dəlisov küləyə dönüb duman da,
Ruhumun içində hara əsirsən?

ZAMAN

Zaman kəsiyində itib getmişəm,
Məni görən olsa, deyin ki, sağam.
Hələ öz gözümdə balaca bir iz,
Özgələr gözündə qocaman dağam.

Ürəyim bir quru sözə bənd, kövrək,
Dilim acı olur, soyuq buz kəsir.

Hər səhər evimin içində həsrət,
Dəli külək kimi dörd yana əsir.

Gülüşüm üç-dörd il öncə yox oldu,
Son güldüyü anı var yaddaşımda.
Mənim bu ömrümün xəmiri boşdur,
Nəsə çatışmayıb təməl daşında.

Bir az sevgi gəzdim xarabazarda,
Bir az doğmalarım getdi, ağladım.
Hər gün bir kədər in əlindən tutdum,
Düyüntək yolları бүkdüm, bağladım.

Qalmışam şad-xürrəm, gözəl çağında,
Yatmışam anamın doğma dizində.
Məni zaman salıb itirdi yolda,
Nə göydə günah var, nə Yer üzündə.

Zaman kəsiyində itib getmişəm,
Məni görən olsa, dey in ki, sağam.
Hələ öz gözümдə balaca bir iz,
Özгələr gözündə qocaman dağam.

OYUNCAQ EV

Dükanda oyuncaq ev gördüm bu gün,
Bir anda gümanım min yerə getdi,
Demədim, ay Allah, bir evim olsun,
Bu dəfə diləyi bir başqa etdim.

Baxınca oyuncaq ev fiquruna,
Gözümə nənəmin evi göründü.
Xəyal balalara çox soyuq idi,
Qocalar yun ipək şala бүründü.

Boran, qar içində isidən məni,
Tüstüsü başından çıxan bacadı,
Bu cürə yoxsulluq içində cənnət
Gözümə dəymirdi gör bir hacandi.

Vitrində oyuncaq ev fiqurunu
Evsiz-eşiksizlər alıb apardı.
Bütün daxmaların isigi yansı in,
Dunya özü paslı, evsiz açardı.

Dükanda oyuncaq ev gördüm bu gün,
İçində yaşayıb ölmək istədim.
Bu əsl dünyadan təməlli gedib
Oyuncaq qapını döymək istədim.

DƏNİZİM

Dəniz yenə dalğalı, nəsə sözü var mənə,
Qağayılar didişir bir qırıq çörək üstə.
Sən də gendə dayanıb özгə ulduzu sayma,
Məndən qağayı olub bir qırıq çörək istə.

Yağış ol, ya da bulud, bir duruşdan anlaram,
Qışda salxım buza dön, pəncərəmdə keşik
çək.

Xəyalımın içində yaşlanmaqdan doyma-
dın?

Çıx bir az təbiətə, sevgimizdən şəkil çək.

Bürü yeri, göyü sən alabəzək laləyə,
Lalələri çələng hör, saçlarıma bağlayım.
Hərdən yoxluğun ilə barışıram, bilirsən,
Hərdən gör in gözümə qucaqlayım,
ağlayım.

Yuxuma da gəlirsən, tox dururam yuxudan,
Sevgin neçə var olan həqiqətdən əzizdir.
Mən səni dərməyəcəm bu qarışıq dün-
yadan,
Qağayı ol, yağış ol, dənizim ol, bəsimdir.

QORXU

Qorxuram dünyadan köçən günümдə
Dünyanı görmədim desəm, gülərlər.
Allahdan özгəsi bilməyən dərди
Gözümün yaşı in sezip bilərlər.

Sevgidən, ağrı in uydurub şeir,
Kağız in göy çəkdim, günəşi oldum.
Baxıram son eşq in ucsuz yoluna
Görünür, insan yox, mən elə yoldum.

ZİRZƏMİ

Bir qaranlıq zirzəmidə başlandı,
Balıq ola bilmədi dənizə düşüb üzə.
Sıra boyu kitablardır dörd tərəf,
Qalmış idik zaman ilə üz-üzə.

Zaman dedi, bu gün, bu vaxt yaxşıdı,
Ömür dedi, gecdi daha, dağılın.
Ürəyimə damdı, onda puç düşür
Göydən yerə ulduzu son nağılın.

Sonra bir az vərəqlədim həsrəti,
Adət ilə yağış düşdü, qar oldu,
Sonra bir az sevgim durdu, həsdədi,
Birdən yenə göyün üzü qaraldı.

Bir tərəfdə qurbanlıq quzuları,
Bağlamışdı tut ağacı özünə.
O quzunun biri mənə tanışdı,
Sevgim onu bənzədirdi özünə.

Anlamırdım səssizliyin hüznünü,
Ürəyimi belə sıxan nə idi.
Çox yad idi pillələri bu evin,
Burda doğma tək mən idim, mən idim.

Yaşananlar yuxudaydı, deyəsən,
Sən də vardın boz divarlı yuxuda.
Oyandıqda tovşuyurdü ayrılıq,
Bitdi onu gördüyüm son yuxu da.

YAZ HAVASINDA

Boz evin balaca pəncərəsindən
Dolub ürəyimə yaz havasıtək
Allah nə gizlədir, görəsən, məndən,
Ruhum niyə dinir saz havasıtək?

Kim enib göylərdən onun əliylə,
Gözümün yaşını belə qurudur?
Bütün olanların haqqı ödənilir,
Ürəyim olanı nədən unudur?

Daha belə getsə, düşmən də qalmaz,
Əriyər zamanda ötən qatarda,
Bir az da xoşbəxtlik enər göylərdən,
Sevincə başımı bu cür qatanda.

Həmişə kədərdə gizlənmək olmur,
Həmişə şəirdən evcik qurmaram.
Bir gün də özümün ürəyi gülər,
Gülməkçün gözümü sıxıb yormaram.

Nə yaman sakitəm bu gün, nə yaman,
Olmaz da olacaq kimi görünür.
Ürəyim bu cürə aram olmayıb,
Sakitcə, səssizcə, rahat döyünür.

Yenə nə düşünüb Allah mənimçün,
Yenə sevgisini kimə bürüyüb?
Yaman doğma gəlir, yaman tanışdı,
Hələ bilmədiyim eşqlə büyülü.

Bürünüb göy üzü sakitliyimə,
Saçımı küləyin mehi bəzədi.
Köhnə ürəyimin yarası üstə
Sevgi qığılcımı yenə təzədi.

ƏVƏİ
METİN

SƏTTAR BƏHLULZADƏNİN ÖZÜNƏMƏXSUS ÜSLUBU, REALİZMƏ VƏ KÖKƏ BAĞLILIGI

Azərbaycan təsviri sənətində realizmin ən unikal nümayəndələrindən biri olan Səttar Bəhlulzadə tək-cə rənglər və kətanla deyil, həm də ruhu ilə yaratdığı əsərləri ilə sənət tariximizdə özünəməxsus yer tutmuşdur. Onun sənəti realizmin sərhədlərini aşaraq milli ruhun ifadəsi ilə zənginləşmişdir. Bəhlulzadə həm realist ənənələrə, həm də Azərbaycan mədəniyyətinin dərin köklərinə bağlı bir sənətkar kimi yadda qalıb.

Realizm və millilik

Səttar Bəhlulzadə realist üslubda işləsə də, bu realizmi sırf obyektiv təzahürlərə bağlamaq olmaz. O, təbiətin və insanların gerçəkliyini təsvir edərkən onları milli koloriti ifadə edən simvolik elementlərlə zənginləşdirirdi. Onun işlərində Azərbaycanın qədim tarixini, kənd həyatını, insanların adət-ənənələrini əks etdirən motivlər dominantlıq təşkil edir. Bu yanaşma sənətkarın realizmi yalnız bir texniki vasitə kimi deyil, həm də milli dəyərlərin ifadə platforması kimi qəbul etdiyini göstərir.

Məsələn, onun “Köhnə Bakı”, “Abşeron bağları” və ya “Qobustan” kimi əsərlərində Azərbaycanın təbiəti, şəhər mənzərələri və mədəni irsi çox real, lakin bir o qədər də romantik baxışla təsvir olunmuşdur. Bu əsərlərdə gerçəkliklə xəyali poetik dünyalar arasında möhkəm bir əlaqə vardır.

Rəng palitrası və simvolizm

Səttarın rənglərə münasibəti də onun üslubunun bir əsas cəhətidir. O, təbiətdə olan rənglərin təkrarı ilə kifayətlənməyərək rənglərin daxili mənasını ifadə etməyə çalışırdı. Xüsusilə Azərbaycan torpaqlarına məxsus isti, günəşli tonlar – qızılı, narıncı, qəhvəyi və yaşıl çalarlar onun əsərlərinin əsasını təşkil edir. Rəssam üçün bu rənglər həm torpağın məhsuldarlığını, həm də xalqın əzmkarlığını simvolizə edir.

Rəssamın “Təbiət”, “Dağ kəndləri” və digər əsərlərində rəng palitrası həm torpağa bağlılığı, həm də bu torpağın insanlara verdiyi mənəvi qüvvəni ifadə edir. Bu rənglər yalnız gözəllik yaratmaq deyil, həm də bir xalqın dünyaya baxışını və həyat fəlsəfəsini əks etdirmək məqsədi daşıyırdı.

Səttar Bəhlulzadənin əsərlərində insan faktoru da xüsusi diqqətə layiqdir. O, in-

sanları təbiətdən ayırmadan təsvir edir və beləliklə, təbiət-insan harmoniyasını vurğulayır. Əsərlərində kəndlilərin gündəlik həyatı, iş prosesi, torpağa bağlılığı böyük bir sevgi və ehtiramla əks olunur. Bu işə yalnız təsvir yox, həm də sənətkarın həyat fəlsəfəsinin bir ifadəsidir.

Bu yanaşma həm də realizmin Azərbaycan milli sənətindəki interpretasiyasını yeni bir səviyyəyə qaldırır. Çünki bu təkcə xarici görünüşü yox, həm də mahiyyəti göstərən bir realizmdir. Onun “Azərbaycanın kənd mənzərələri” kimi işləri bu harmoniyanın təntənəsidir.

Səttarın üslubunda Azərbaycan xalq ədəbiyyatının və folklorunun dərin izləri görünür. O, miniatur sənəti, nağıllar, dastanlar və xalq rəqslərinin ritmlərindən ilham alaraq onları müasir təsviri sənətə adaptasiya edirdi. Bu yanaşma onu təkcə rəssam deyil, həm də milli irsin qoruyucusu kimi xarakterizə edir.

Onun əsərlərində görkəmli Azərbaycan ədiblərinin – Nizami Gəncəvinin, Məhəmməd Füzulinin, Molla Pənah Vəqifin və başqalarının yaradıcılığına xas olan lirizm və dərin fəlsəfə öz əksini tapır. Belə ki, rəssamın əsərləri eyni zamanda bir növ vizual poeziya kimi qəbul edilə bilər.

Kökə bağlılığın ruhu

Bəhlulzadənin yaradıcılığının əsasını təşkil edən bir konsept onun öz köklərinə – Azərbaycan torpağına və mədəniyyətinə

olan dərin bağlılığıdır. Bu bağlılıq təkcə əsərlərinin mövzusunda yox, həm də onların ruhunda hiss olunur. O, Azərbaycanın təbiətini yalnız mənzərə kimi deyil, həm də milli ruhun bir təcəssümü kimi təsvir edirdi.

Rəssam Azərbaycan xalqının və mədəniyyətini tərənnüm etməklə yanaşı, eyni zamanda modern realizmin milli xüsusiyyətlərlə zənginləşdirilmiş modelini yaratmışdır.

“Plenerdə natürmort” Səttar Bəhlulzadənin natürmort janrında çəkdiyi əsərlərdən biridir. Əsərdə rənglərin parlaq harmoniyası və canlı fırça izləri diqqəti cəlb

edir. Təsvir olunan elementlər, məsələn, meyvələr və çiçəklər Azərbaycan təbiətinin zənginliyini, rəngarəngliyini ifadə edir. Səttar Bəhlulzadə öz əsərlərində milli ruhu və təbiəti xüsusi üslubda canlandırmağı bacaran rəssamlardan biri kimi tanınır.

Bu natürmort əsərindəki dinamik fırça vuruşları və rənglərin gücü, onun impressionizm və

ekspressionizmə yaxınlaşan üslubunu əks etdirir.

Bəli, bu əsər Azərbaycanın məşhur rəssamı Səttar Bəhlulzadənin sənət dünyasına aid qiymətli əsərlərdən biridir. Səttar Bəhlulzadə Azərbaycanın təbiət gözəlliklərini və milli ruhunu öz rəsmlərində çox təsirli şəkildə əks etdirən dahi rəssamlardan biridir.

“Kəpəzin göz yaşları” əsərində rəssam Kəpəz dağını və onun ətrafındakı təbiəti unikal ekspressiv yanaşma və rənglərin

ahəngi ilə təsvir edib. Əsərin adı dərin simvolizm daşıyır: “göz yaşları” həm təbiətin zərifliyini, həm də dağın əfsanələrlə dolu tarixini ifadə edir. Dağın əzəməti ilə yanaşı, mavi tonların və ahəngli fırça zərbələrinin istifadə olunması əsərə həm sakitlik, həm də emosional bir dərinlik verir.

Nəticə

Səttar Bəhlulzadə Azərbaycan təsviri sənətində realist ənənələrin çərçivəsindən çıxaraq milli dəyərləri və fəlsəfəni sənət vasitəsilə ifadə edən bir sənətkar kimi yadda qalmışdır. Onun üslubu Azərbaycan mədəniyyətinə olan sevgisinin, köklərə bağlılığının və bəşəri realizm anlayışının bir sintezidir. Bu baxımdan, Bəhlulzadənin sənəti yalnız dövrünü deyil, həm də gələcək nəsilləri ilhamlandıracaq bir xəzinədir.

NURAY NƏZƏROVA

Bu həyatda ən pis sükut ölüm sükutu-
dur. Anamın həyatla vidalaşdığı zaman
həmin ölüm sükutu hökm sürürdü. Bilmir-
dim nə edim? Hara sığışdırım özümü?
Ana! Həmişə fərqli gözlə baxmışdım o qa-
dına. Qəribə bir havası vardı. Bir şahzadə-
dən fərqi yoxuydu. Sanmayın ki, anamdı
deyə, təriflər yağdırıram. Yox, əsla! O, əsl
xanımdı! Bəzən sadə bir gülüşlə işini həll
edər, bəzən də şirin dilini işə salıb atamın
inadla “yox” dediyi məsələlərdə onu yola
gətirərdi.

Peşəsi jurnalist idi. Gözümü açdığım
gündən anamı yazan, oxuyan, nəyisə mü-
zakirə edən görmüşdüm. Hər şeydən əvvəl
bilirdim ki, anam əsl ədəbiyyat insanıdır.
Onunla hər zaman fəxr edirdim.

Anamın “Xəsbəxtlik Qutusu”

Gec ailə qurmuşdu. 35 yaşı olanda mə-
nə və əkiz qardaşıma qovuşa bilmişdi. Hə-
mişə deyirdi ki, sən mənə Allahın hədiyy-
yəsisən. Nəvələrini tez görsün deyə, mənə
23 yaşım olanda evləndirdi. Gördü də nə-
vələrini. Onlara olan sevgisi o qədər ki,
hərdən qısqanırdım da. Deyirdim, anam
nəvələrini məndən çox sevir. Sən demə, o,
nəvələri mənə görə sevirmiş.

Onsuz həyat yolumu necə tutacağam,
bilmirəm. Tez-tez deyirdi ki, 65 yaşında
öləcəm. O vaxta kimi işlərimi görməliyəm.
Özümdən yadigar nəşə saxlamalıyam bu
dünyada. Gördü də, yazdı da, yaratdı da.
İndi isə, indi isə gedir...

Atam əllərini tutub yanında oturmuşdu.
Anam harasa səyahət edirmiş kimi gözünü
divara zilləyib baxırdı.

O məğrur qadının əlləri o qədər zərif
idi ki... Mən ən çox onun əllərini sevirdim.
Balaca əlləri, incə barmaqları vardı. İndi
dərisi altında olan əzələlər elə bil harasa
yoxa çıxmışdı. Dəri sümüyə yapışmışdı. O
məğrur və tez-tez süzülən gözləri indi çu-
xura düşmüşdü.

Canım anam, sənsiz biz nə edəcəyik?
Bir balaca ürəyinə mənə, atamı, nəvələrini,

ele hey narazı qalıb, başını buladığı gəlinlərini, «heç mənə oxşamır» dediyin qızını sığışdırmışdın.

Ayın iyirmi beşi anamı torpağa tapşırıdıq. Yas qurtarandan sonra, xalam dedi ki, anamın vəsiyyəti varmış. Ölüm anını sanki bilirmiş kimi vəsiyyət yazıb qoymuşdu. Kaş basdırmadan tapardıq vəsiyyəti, bəlkə də, çox şey onun arzu etdiyi kimi olardı.

Ailə bir araya gəldi. Bacım, həyat yoldaşı, əkiz qardaşım, gəlinimiz, övladları, mən və arvadım. Atam süfrənin ən başında oturdu. Xalam vəsiyyətnaməni oxudu. Heç gözləmədiyim məsələ anamın, zinət əşyalarını gəlinləri və qızı arasında tən bölüşdürməsi idi. Kassasında olan pulunu isə yasına xərclədiyimiz pulun əvəzi olaraq vermişdi. Və yenə bizi düşünmüşdü. Ən çox təəccüb etdiyimiz vəsiyyətnamənin son cümləsi idi: “Balalarım, sizdən xahiş edirəm ki, mənim “Xoşbəxtlik qutu”nu mənimlə birlikdə basdırın!”.

Anamın xoşbəxtlik qutusunun olduğunu bilmirdim. Onun “xoşbəxtlik” anlayışının bizdən ibarət olduğunu düşündüm. Sən demə, elə deyilmiş.

Qutu haradadı? –xalamdan soruşdum.

Xalam – nənəngildədir, dedi. Anam ərə gələndə qutunu özü ilə gətirməyibmiş. Bu, mənim beynimə qurd saldı. Nə var ki o qutunun içində, anam onu ər evinə gətirməyib?

Tənbəllik etmədim. Nənəmgilə gedib qutunu tapdım. Adi, göy rəngli, köhnə A4 vərəqlərinin qoyulduğu qutu idi. Üstünə köhnə printerlərdən çıxarılmış vərəq yapışdırılmışdı. “Xoşbəxtlik qutum” yazırdı.

Qutunu evə gətirdim. Anamın onun içində nə saxladığını bilmirdim deyə, yoldaşımın yanında qutunu açmadım. İş otağıma qoydum. Anamın sözü ilə desək – nə də olsa, yad qızı idi. İstəməzdim anama aid hansısa məhrəm bir mənzərəni görsün.

Qutunu açdım. Əvvəlcə hər şeyi bu qədər böyütdüyüm üçün özüm özümü məzəmmət edib bir xeyli güldüm. Anamın xoşbəxtlik qutusunun içində balaca uşaq ayaqqabıları, Nuh əyyamından qalma DVD, CD-lər, gümüş boyunbağlar – bir sözlə, əzizləyib, xarab olmasın deyə, istifadə etmədiyi hər şey vardı. Bir də 65 illik ömründə özünü xoşbəxt hiss etdiyi anlardan xatirə qalan balaca əşyalar. Düşündüm ki, bunu kimsə görsəydi, ya da anamın qardaşı olsaydı, arvadı çoxdan bu “xır-xəşəyi” zibilliyə tullamışdı. Bu balaca, adi qutu, açığı, gözümə mənasız göründü. Anam niyə bu qutunu özü ilə basdırmaq istəyir ki, deyə düşündüm.

Sonra mənə başqa bir maraq daha çox çəkdi; o, DVD və CD-lərdə nə olduğu. İndiki dövrdə texnologiya o qədər inkişaf edib ki, bu DVD-ləri işlədən kompüterlər, aparatlar yoxdu. Özümə söz verdim, nə olur-olsun, bu qutunu basdırmadan əvvəl içində olanların, əslində, nə mənə kəsb etdiyini bilməliyəm.

Bir haşiyə də çıxım, anamın vəsiyyətini biləndən sonra bir axunda danışdıq. Axund dedi ki, İslam dinində insanın qəbrinə nə isə qoyulması günahdır. Biz, sadəcə, o qutunu anamın ayaq tərəfindən, yanında basdırı bilərik. Qəbrin içində onunla birlikdə basdırmaq, İslam dini üçün caiz deyilmiş. Mən də anamın qəbrinin aşağısında balaca bir yer qazıb, qutunu ora basdırmağa qərar verdim; amma o DVD-lərdə nə olduğunu bildikdən sonra.

Bir kolleksiyaçı dostuma zəng vurub xahiş etdim ki, bir-iki köhnə DVD-im var. Onların içində nə olduğunu bilməliyəm. Mümkünsə, mənə kömək etsin.

Sağ olsun, mənim üçün çətinliklə işləsə də, işimə yarayacaq köhnə bir kompüter tapdı. DVD-lərə baxdım. Çoxusu kino idi. Anamın sevdiyi filmlər. Tez-tez onlar haqqında danışmışdı deyə, filmin ilk səhnəsinə baxan kimi adlarını deyə bilirdim.

Qutunu yerə töküb daha dəqiq yoxladım. Anamın yazdığı hekayə dəftərləri arasında bir DVD yenə tapdım. Qəribəydi, anam onu qutunun içində gizlətmişdi. Qalxıb qapını bərk bağladım. Heç kimin məni izləmədiyinə əmin olub, DVD-ni kompüterə yerləşdirdim. Bax bu əsl sirr idi. Ekranda anamın 24-25 yaşında olan şəkillərini gördüm. Şəkillərdə tək deyildi. Anamın yanında, bərabər gülüb, “məhriban” oturduğu bir kişi də vardı – Aydın əmi.

Aydın əmi anamın iş yoldaşı idi. Mən gözümlə açandan onların birgə işlədiyini bilirdim. Qəribə gələnə o idi ki, anamın ona nifrət etdiyini düşünürdüm. Heç vaxt onu danışdırmırdı. O zarafat edəndə hamı gülürdü, anamdan başqa. O nəsə söz soruşanda hamı cavab verirdi, anamdan başqa. Hərdən mənə elə gəlirdi ki, anam o adamı görmür.

Bir dəfə balaca olanda anamdan soruşdum: – “Ana, Aydın əmidən niyə zəhlən gedir?” Anam üzümə baxdı, sanki sualımı eşitmədi. Məsləhət verdi ki, vaxtımı boş sözlərə sərf etmiyim. Gedib dərslərimi hazırlayım. Onda qərar vermişdim ki, Aydın əmi anamın gözüne görünmür. O adam yoxdur. Hələ bir ara zarafatca bacımla Aydın əminin adını “yox adam” qoymuşduq.

Aydın əminin qəribə üz quruluşu, çox şirin qoxusu vardı. Mənə şəkil çəkməyi, musiqini – hər anamın yanına gedəndə – o öyrətmişdi. Anamdan gizlin Aydın əminin oturduğu otağa gedər, onunla birlikdə rəsm dərslərini hazırlamağı sevirdim.

Amma indi anamın nifrət etdiyini düşündüyüm adamla belə səmimi gülüşlü şəklini görəndə dəhşətli qısqanclıq hissi keçirdim. Sanki anam atamı aldatmışdı. Sanki bu qutunu «mənimlə basdırın» deməklə o adamı yanında o dünyaya da aparmaq istəmişdi.

DVD-ni kompüterdən çıxardım. Anam necə gizlətmişdisə, eləcə də hekayə dəftərinin arasına qoyub qutuya atdım. Və o, “xoşbəxtlik” qutusunu yandırmağa qərar verdim.

Çox hirsliydim. Elə bil kimsə demişdi ki, anan, əslində, sən anan deyil. Beynimdə Aydın əmiyə sevgi dolu o gözlə baxan qızın anam olduğuna inanmaq istəmirdim. Amma təəssüf ki, o idi. Mənim anam – Leyla xanım.

Həmişə fikirləşirdim ki, anam atamdan başqasını sevməyib, atamdan başqasını öpməyib. Atamla tanış olduğu hekayəni anam elə həvəslə anlatırdı ki, saatlarla o hekayəyə qulaq asmaqdan yorulmurdum. Anam bizə yalan deyirdi? Ağladım. Qəbrinin üstünə getdim. Ağzıma nə gəlsə, dedim. Dedim ki, onun oğlu olduğum üçün çox utanıram. Kaş sən məni doğmazdın, dedim. Kaş sən mənim anam olmazdın, dedim. Sonra qəbir daşı üstündə, mənə baxıb gülən, illərdi vurğunu olduğum o gözləri gördüm. Mərhəmətlə baxırdı, sanki o da “təəssüf edirdi”. Təəssüf edir ki, atamdan çox sevdiyi kimsə olub. Təəssüf edirdi ki, mən onu indi öyrəndim. Sağ olduğu zaman bilsəydim, bəlkə də, nəsə söz deyib məni sakitləşdirə bilərdi.

Evə qayıtdım. Boş vaxt tapan kimi qutunu yandıracağam deyə, düşünüb evin bir küncünə qoydum. Gözüm görməsin deyə də üstünə evin atılası taxta-tuxtasını tökdüm.

Bir neçə gün sonra atam qutunu tapıb-tapmadığını soruşdu. Tapmamışam, dedim. Çünki atama gördüklərimi deyəcək cəsarətim yoxdu. O, anamı sevirdi. Dəlilər kimi sevirdi. Bir gün belə sevgisindən imtina etməmişdi. 34 illik evlilik həyatında anamın xətrinə dəyməsin deyə, bircə dəfə belə olsun, anamın sevmədiyi hərəkəti etməmişdi. İndi mən bu adama necə deyim ki, əslində, sən ilə bir yastığa baş qoyan

qadın başqasını sevirmiş. Necə deyim ki, anamın başqasını gülərək yanağından öpdüyü şəklini görmüşəm. Necə deyim?.. Özümdə deyildim.

Anamın ölümündən artıq 3 ay keçmişdi. Atam tez-tez qutunu soruşur, mən də «vaxtım yoxdu» deyib söhbəti dəyişirdim. Amma o da bir vaxta qədər.

Bir gün evə gələndə gördüm ki, atam evdə yoxdu. Elnarə dedi ki, atam gizlətdiyim qutunu tapıb qəbirstanlığa qutunu basdırmaq üçün gedib.

Ömrümdə ilk dəfəydi saatın əqrəblərinin bu qədər gec işlədiyinin şahidi olurdum. Hər saniyə mənə bir gün kimi gəlirdi.

Ən çox atamın yalanımı tutmağından utanmışdım. Kişinin üzünə necə baxacağam deyə düşünürdüm.

Gəldi! Sonrakı iki günü mənimlə danışmadı. Axırı mən gedib, ayağına düşüb yalvardım. Yalan danışdığım üçün üzr istədim.

Atam əvvəlcə susdu. Sonra dedi ki, anam, “xoşbəxtlik” qutusu taxta-tuxta arasına atılacaq qadın deyildi. Məni ev edən, uşaqı edən, mənə yuva verən anan idi – dedi. Əgər sən o cür bir qadına hörmət etməyi bacarmırsansa, haram olsun o qadının sənə üstündə çekdiyi əziyyət. Haram olsun sənə verdiyi süd.

Hirsimdən donub qalmışdım. Özüm də istəmədən ağzımdan bir söz çıxdı:

– Ata sənə o yerə-göyə sığdırma bilmədiyini qadın başqasını sevir, başqasını.

Atam susdu. Sanki sirrini öyrənmişdim. Demə, atam bilirmiş. Gözləri bərəli mənə baxaraq oturdu. Və hekayənin əsl üzünü danışdı.

– Bünyad, anan qorxurdu. Sevə bilməməkdən qorxurdu. Onu ilk görəndə düşünmüşdüm ki, o, mənə Tanrının hədiyyəsidir. Mənə ərə gəldi. Onu yarı yolda qoyan bir adamı sevsə belə. Heç vaxt xəyanət etmədi.

34 illik evliliyimizdə gözünün ucu ilə belə tək o adama deyil, heç bir insan övladına baxmadı. Ömrü boyu mənə sədaqətli qaldı. Mənim ona verdiyim sevgi müqabilində o, mənə yol-yordam göstərdi. Yuva qurdu. Bir-birindən ağıllı, bir-birindən gözəl balalar verdi. Yazdı, yaratdı. Mən onunla hər zaman fəxr etdim, oğlum. Leylanın dünyası o qədər zəngin, o qədər gözəldi ki, mən unuttum sevilmədiyimi. Və icazə verdim sevgisini özü ilə qəbrə aparmağa. Bir dəfə ananın qeyd dəftərçəsində oxudum, deyəsən, Hüseyn Cavidin sözləriydi: “Məhəbbət öylə bir alov ki, bir kərə insanın qəlbini sardımı, ölüncəyə qədər sızladıb durur”. Hə, onsuz da ananın qəlbi ömrü boyu sızlamışdı. Leyla üçün o adam Tanrı idi. Leyla onun eşqinə ibadət edirdi. Kimisə inancı üçün günahlandırmaq olmaz. O, onsuz özü özünə qəddarlıq etmişdi. Barı biz qəddar olub onu sevgisindən ayırmayaq. Bir də belə şeylərə çox fikir vermə, qocalarsan. Bax, sağ olsun anan, mənə necə yaxşı baxıb. Hələ də gücüm, qüvvətim yerindədir. Ehhh, görəsən, onsuz necə yaşayacam. Yaxşı ki, gözüm o qədər də yaxşı görmür. Onsuz dünya qoy elə belə, torlu-tozlu qalsın.

Atam anamdan sonra gözlükdən imtina etmişdi. Anam öldükdən bir neçə ay sonra atam da öldü. Və mən anamın xoşbəxtlik qutusunu atamla anamın qəbrlərinin arasında basdırdım.

Avar ŞƏFİYEVA

*Qusar rayonunda doğulub.
Azərbaycan və ləzgi dillərində şeir yazır.*

Uzanır aramızda şəhərlər, yollar bunca...
Gecə yuxu görürdüm,
Tanış bir səs deyirdi:
«Ağla, gözəl, ağla... ağla doyunca».
Sən gedəli
əllərim göyə qalxıb, enməyəcək daha
ömür boyunca.

Həmin gündən üzüm ağdır
Yeddi fəslin payızına, qışına.
Nənəm deyir: Mənim balam,
tuş gəlmişən bir nadan qarğışına.

O vaxt ömür elə gözəl keçirdi,
Biz bir kitab oxumuşduq,
Yadımdadı, «Tatar çölü»?
Orda ümid axı sonda öldü.

Kim eşidər, ha deyir ki, səbir eləyib
dözərsən,
Gəl sən yaşa bu ömrümü, Tanrı haqqı,
bezərsən.

Rəfimiz dağınıqdır, elə mənim beynim
kimi,
Xatirələr qarışıb toz içində.
Bayaq yuxu danışdım, mən yozmuşam,
bir dəfə yoz özün də.

Neçə şeir doğulsa da,
Neçə kitab yazılsa da,
Bu eşq üçün ağdır
Qalaq-qalaq xatirələr
ürəyimə lövbər atıb
ruhumu lap ağrıdır.

Bu şəhər tam başqa idi,
Damağımda dadı qalıb.
Ha gəzirəm qarış-qarış küçələri,
Hanı «Bakı gəcələri»?

Elə-belə adı qalıb.
Naz edəcək vaxtım deyil,
Əl çək, xəzri küləyi.
Daha heç nə sevindirməz,
Daha heç kəs ovutmaz ki
Daş olmuş bu ürəyi.

Yatammıram, inanırsan?
Gecə saat 5-də belə oyağam...
Hər nədisə, sürün-sürün
yaşayıram, hələ sağam.

Bu sarmaşıq yollarımı
öz qurumuş əllərimlə cızmışam,
Tapammıram...
İndi özüm öz içimdə azmışam.

İndi bildin biz tərəfdə
səhər niyə açılmır,
günəş niyə qaradır?
İndi bu qız şair olub,
şeir yazır,
söz oynadır,
hekayələr yaradır.

Bir bayquş səsinə oyandım səhər...
Hasarın üstündən qıy vuran bayquş,
Səhəri gecəylə səhvimi salmışan?
Sən də mənim kimi azmışan, ay quş?

Bura xarabalıq deyil, meşəlik deyil,
Buralar nə mənlilik, nə sənlik deyil.

Daha nənəm də yoxdur, sənə daş ata,
Deyirdi, bir bayquş, bir qarğa səsi
Eşitsən, ocaqdan bəd xəbər gələr,
Kimsə xəstə düşər, ya kimsə ölər.

Nənəmin sözündən çıxdım bu dəfə.
Bilirəm...
Günəşdən, istidən uzaqsan sən də.
Gəl yaşa, günəşin söndüyü yer var,
Gəl yaşa könlündən keçdiyi yer var:

Ruhunun xaraba minarəsində,
Könlümün ən uca viranəsində.

Daha nənəm də yoxdur, sənə daş ata,
Adam yaşayar da, adam ölər də...
Bir gün gələn adam bir gün gedər də.

Sənin soyuqluğun üşüdər məni...
Demə ki, qışdandır, qış belə olmur.
Mən qar da görmüşəm,
Şaxta, boran da.
Vaxt olub buz tutub
qapı-bacam da.
Məni belə görməyib
Anam, atam da.
Sənin soyuqluğun üşüdər məni,
Demə ki, qışdandır, qış belə olmur.

Sən gözəl bilirsən,
Yurdum haradır.
Dizimdən qar olub, dərsə getmişəm.
Buzları əridib suyu içmişəm.

Vallah, üşütmədi şaxta, qar məni,
Əl üstə saxlayıb oralar məni.

Həyətdə gülləri şaxta vururdu,
Çiçəklər açırdı, güllər solurdu.
Sənin soyuqluğun, sənin rəftarın
Soldurur məni də o güllər kimi.
Gülləri taleyim mənəmi yazdı?

Axı bura Bakıdır, yaz havası var.
Burda qar nə gəzir, şaxta nə gəzir?
Arada-sırada duman görərsən,
Burda xəzri əsir, gilavar əsir.

Sənin soyuqluğun üşüdür məni,
Demə ki, qışdandır, qış belə olmur.

Alça Ağacı

Məhliqə EYVAZQIZI

Onu heç kim əkməmişdi. Səkinin kənarında asfaltı deşib çıxmışdı. Nazik körpə zoğları görünürdü. Əvvəlcə hansı ağac olduğu bilinmirdi.

Bəşmərtəbəli binanın ikinci mərtəbəsində yaşayırdım. Pəncərəni açan kimi həmin körpəcə zoğları görürdüm. Binanın birinci mərtəbəsi mağazalardan ibarət idi. Mağaza sahibləri özləri də səkinin kənarında sıra ilə ağac əkməşdilər. Tez-tez diblərinə su tökürdülər ki, böyüyüb kölgə salsınlar.

Buna baxmayaraq, ağaclar qurumağa başlayırdı. Ancaq özbaşına bitən fidanın həyat eşqi o qədər qüvvətli idi ki, sürətlə böyüyürdü. Tezliklə kiçik tər yarpaqlarından alça ağacı olduğu məlum oldu. Pöhrələr böyüyüb qol-budaq ataraq şümal, göz oxşayan bir ağaca çevrildi. Ağacın yaxınlığındakı dayanacaqda avtobus gözləyən analar uşaqlarını onun kölgəsində günəşin yandırıcı şüalarından qoruyurdular.

Beləliklə, alça ağacı böyüməyə başladı. Böyüdükcə kölgəsi də çoxalırdı. İndi onun kölgəsində qocalar, qadınlar, uşaqlar dincəlir, sərinləndirilər. Növbəti yazda ağac çiçək açdı. Çox gözəl görünürdü. Sanki ağ

gəlinlik paltarını geyinmiş, həyat eşqi aşışdaşan bir gözəl olmuşdu.

Pəncərədən ağaca baxdıqca mən də sevinirdim. Ürəyim açılırdı, fərəhlənirdi. Elə bil ağac da mənim sevincimi duyaraq nazlanır, daha da gözəlləşirdi.

Bir gün evin altındakı mağazaya gedərkən alça ağacına yaxınlaşdım. Onun yarpaqlarını, kövrək budaqlarını nəvazişlə sıgalladım. Bu zaman yarpaqlar arasında xırda, noxud boyda yaşıl meyvələr gördüm. Qəlbim sevincə döyünməyə başladı. Elə bil yazda gəlinlik paltarını geyinmiş həmin o gözəl dünyaya balalar gətirməyə hazırlaşdı. O öz kölgəsi, görünüşü, meyvəsi ilə insanlara xidmət etmək istəyirdi. Elə bilirdi, insanlar da onun etdiklərinə görə razı qalacaq, onu sevcəklər.

Əfsuslar ki, belə olmadı.

Meyvələr bir az da böyüyüb fındıq boyda olanda adamlar duyqu düşdülər. Kölgəsində dincələ-dincələ budaqlarını kobudcasına əyib meyvələrini yoluşdurdular. Ağac zorakılığa məruz qaldı. Budaqlar çox əyildiyindən bir də əvvəlki vəziyyətinə qayıtmadı. Adamlar yaşıl, tər yarpaqları yoluşdurub asfalt səkinin üzərinə tö-

kürdülər. Ağac isə var qüvvəsini toplayıb yenidən dirçəlməyə, yaşamağa can atırdı.

Yeniyetmə ağacın əl çatmayan meyvələrini dərmək üçün onun budaqlarını şaq-qıltı ilə, amansızcasına sındırmağa başladılar. Bu zaman sınmış budaqdan hansısa quşun hələ gözü açılmamış, sarıdimdik ətcə balaları zərblə yerə çırpıldı. Onlar isə əhəmiyyət vermədən budaqları dartışdırır, ağacı dayanmadan silkələyirdilər. Ağacın hündür yerində, sıx yarpaqlar arasında yuva qurmuş ana quşun fəryadı, səs-küyü ətrafa yayılırdı.

Mən onları bu işdən çəkəndirmək üçün pəncərədən səsləndim. Oğlanlar heç elə bil eşitmədilər. Səki ilə addımlayan, ora-bura tələsən adamlar isə laqeyd şəkildə gah mənə, gah da yeniyetmələrin əməllərinə baxır, heç nə demədən uzaqlaşdılar.

Günlər keçirdi. Ağacın kölgəsində istidən qorunan adamlar bəd əməllərini yenə də davam etdirirdilər. Atılmalı uşaq bezlərini, yedikləri yeməyin qalığını, boş plastik butulkaları ağacın budaqları arasına dürtür, dibini zibilləyirdilər.

İnsanlar tərəfindən zorakılığa, kobudluğa məruz qalan ağac günü-gündən saralmağa, büzüşməyə, solmağa başladı. Mənsə ona kömək edə bilmədiyimə görə özümü günahkar sayır, əzab çəkirdim. Mənə elə gəlirdi ki, alça ağacı məndən inciyib, daha mənə əvvəlki kimi təbəssüm göstərmir.

Bir gün burnuma tüstü qoxusu gəldi. Elə bildim mətbəxdə kibrit çöpünü yana-yana zibil qalağının, kağızın üstünə atmışam. Birdən pəncərədən baxanda gözümə alov dilimləri sataşdı. Tez pəncərəni açıb çölə baxdım. Gördüyüm mənzərə məni sarsıtdı.

Alovlanan alça ağacı idi. Gec idi, alov dilləri artıq onun gövdəsini aşağıdan yuxarı sarmış, öz ağuşuna almışdı. Ona kömək edə bilməzdim.

Havada rəqs edən alov dillərini görən adamlar da qorxaraq kənara çəkilir, bu

mənzərəni soyuqqanlılıqla seyr edirdilər. Mağaza sahibləri isə yanğının mağazalara keçə biləcəyindən təşvişə düşür, ora-bura vurnuxurdular.

Sən demə, yerə atılan siqaret köüyü ağacın dibindəki zibil topasını alıxdırmış, o da ağacı alova bürümüşdü.

Amma mənə elə gəldi ki, adamların biganəliyi, etibarsızlığı, qəddarlığı ağacı küsdürmüş, onu intihar etməyə məcbur etmişdi. Alça ağacı sanki bu haqsızlıqlara etiraz olaraq qəsdən öz həyatına son qoymuşdu...

Cabir HƏSƏN

*Ağdaş rayonunda yaşayır.
3 kitab müəllifidir.
2022-ci ildən AYB-nin üzvüdür.*

BİR GÜN YAŞAMAĞA HƏVƏS OLMASA

Bəxtinə düşən gün səninki deyil,
Dünyadan aldığın nəfəs olmasa.
Ölüm də naz ilə keçər yanından,
Bir gün yaşamağa həvəs olmasa.

Hicran kimdən seçib aralar kimi?
Başına gəlməsə, kim anlar kimi?
Rahat yaşayarsan adamlar kimi,
Öz abrin özünə qəfəs olmasa.

Özünə yüz saray, yüz qala tikdir,
Anlayan yoxdursa, ürəyin təkdir.
Hər işdə Allahdan riza gərəkdir,
Nə xeyri, ha darıx, tələs, olmasa.

DAŞ OTU KİMİ

Ən ağır qəzalar bəxtə bağlıdır,
Ən rahat adamın əlindən çıxır.
Səbir tükənəndə ən acı sözlər
Fəqir adamın da dilindən çıxır.

Həyat hər insana tərbiyə verir,
Birdən xoş ovqatı dərddiyə verir.
Bir yanda bu ömrü hədiyyə verir,
Bir yanda ayından, ilindən çıxır.

Cabir, daşdıqca qəmi xəlvəti,
Getdi cavanlığın dəmi xəlvəti.
Qara gün, daş otu kimi xəlvəti,
Həvəslə gül açıb telindən çıxır.

İNSAN VAR

İnsan var, vəfası zaman qədərdir,
İnsan var, səbəbsiz unudur səni.
İnsan var, həyatdan daha gözəldir,
İnsan var, həyatdan pis vurur səni.
İnsan var, zəkası göz qamaşdırır,
İnsan var, nur üzü ağıl çaşdırır,
İnsan var, rəftarı səbri daşdırır,
Hər sözü yerində qurudur səni.

İnsan var, niyyəti, qəlbi qaradır,
İnsan var, ürəkdə ümid yaradır.

İnsan var, hər sözü ağır yaradır,
İnsan var, bəxt olub ovudur səni.

İŞIQ

Həvəslə tutduğun neçə arzusun
Sonluğunu çəkdiyin bir ah qədərdir.
Qanmaza bir kitab kəlam də, yenə
Qandığı özünün ağı qədərdir.

İmkana bağlıdır canın sazlığı,
Qəlbi rahat tutar vicdan azlığı.
İnsanda imanın çatışmazlığı
Bilərək etdiyi günah qədərdir.

Cabir, yaşayırsan fikri dolaşıq,
Səbəbsiz sevincin ömrü bir qaşığı.
Hər kəsin qəlbində yaranan işıq
Haqqa apardığı pənah qədərdir.

ÇƏKƏRSƏN

Həyata ürəyi həssas doğulsan,
Üzülüb özgənin sözün çəkərsən.
Çox olar əziz dost, əziz qohumlar,
Sən yenə yükünü özün çəkərsən.

Ümidin, məramın vaxtsız ölməsin,
Ən zəif nöqtəni vuran bilməsin.
Dərd azıb qapına qonaq gəlməsin,
Öyrəşib birin yox, yüzün çəkərsən.

Bir gün könüllərin teli birləşər,
Həssas ürəyinə sevgi yerləşər.
Qəfildən araya ayrılıq düşər,
Ağlayıb çıxsa da gözün, çəkərsən.

Bir gün ayılırsan, gəncliyin solub,
Andıqca görərsən gözlərin dolub.
Dünyanın ən gözəl rəssamı olub
Yenə də dünyanın üzün çəkərsən.

AYRILIQ – SEVGİNİN ANIM GÜNÜDÜR!

Alınmadı bizdə sevgi, nə edək,
Adını nə desən, qoyaq, ayrılacaq.
Ayrılıq – sevginin anim günüdür!
Ağla, üzümümüzü yuyaq, ayrılacaq.

Səni sevə-sevə unudaram mən,
Adın da dilimə yovuşmaz daha.
Ömrün qatarından ayrı enənlər
Göy yerə ensə də, qovuşmaz daha.

Bu, sənə yazdığım sonuncu şeir,
Bu, səni andığım sonuncu andır.
Bir nakam sevginin son çırpınışı,
Bəlkə, hiss etdiyim son həyəcandır.

BİR ÖMÜR HEKAYƏSİ

Bu dünyada vəfa adlı bir ev var,
Açıb hər gün qapısından girmişəm.
Məhəbbətin, yoldaşlığın, dostluğun
Doğrusunu, saxtasını görmüşəm.

Hər sözümü keçirmişəm ilmədən,
Ürək coşub dil danışan kəlmədən.
Allah verən ömrü özüm bilmədən
Yaratdığı vaxta qurban vermişəm.

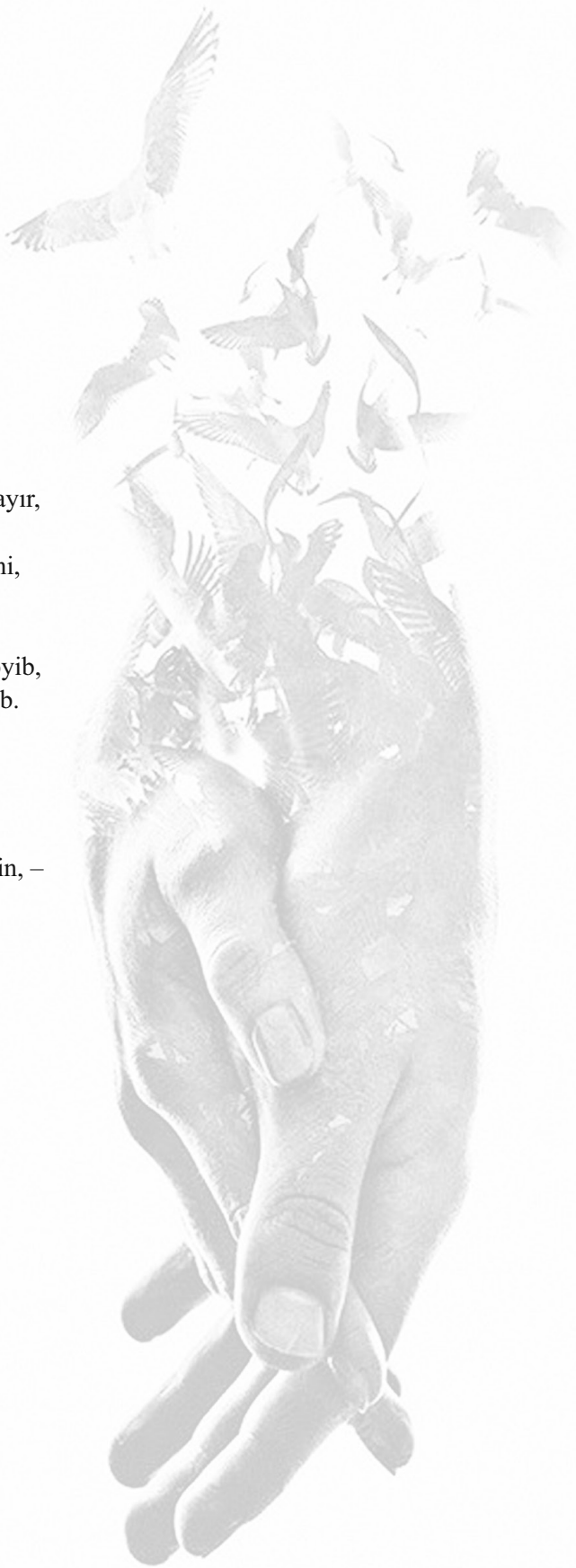
Yol azmadım ömrə enən dumanda,
Yorulmadım yaşamaqdan bir an da.
Hər arzumu tutub (yuyub) uyğun zamanda
Ümid adlı ipin üstə sərmişəm...

YAXŞI Kİ...

Yaxşı ki, dünyada dəyər yaşayır,
Etibar, sədaqət qalır hələ də.
Yaxşı ki, Yaradan ülvı sevgini,
İnsanın qəlbinə salır hələ də.

Yaxşı ki, xəyallar çıxıb getməyib,
Yaxşı ki, ümidin vaxtı bitməyib.
Yaxşı ki, dağların abrı itməyib,
Başını dumanla çalır hələ də.

Yaxşı ki, qiyməti bilinir zərin,
Yaxşı ki, anlayıb, düşünüb dərin, –
Şairlər həyatdan inciyənlərin
Şeirlə könlünü alır hələ də...

A black and white portrait of a man with a beard and glasses, wearing a light-colored button-down shirt, standing outdoors with his arms crossed. The background is slightly blurred, showing trees and foliage.

Oğuz AYAZ

Bu il cəhənnəm istiləri yayın ilk günlərindən şəhərdə köç saldı. Yollarda, küçələrdə, parklarda, dayanacaqlarda adamlar azalmağa başladı. Camaat dənizə getməyə ərinir, kondisionerlərin, sərinkeşlərin qabağında vaxt keçirir, yavaş-yavaş tənbəlləşirdilər.

Bizim evdə də məişət qaydaları istilərə görə dəyişdi. Gündə iki dəfə yemək yeyir, fasilələrlə duş qəbul edir, bir dəfə çay içir, adama litrlərlə su içir, qalan saatları çarpayımızda uzanıqlı keçirirdik. Bircə

A large, dark silhouette of a human head in profile, facing left. Inside the head, there is a white silhouette of a person standing with arms raised, holding a rectangular object above their head. The background is white, and the silhouette has a torn-paper edge effect.

SOYUDUCUYA AŞİQ OLAN ADAM

qızım evin hər küncünə qaçır, hoppanır, gülür, küçəyə çıxmağa can atırdı; sanki dəhşətli istilər ona təsir etmir, kəpənək misali olanlardan xəbərsiz görünürdü. Arvadım bütün gününü gözünü dirədiyi telefonuyla keçirir, hərdənbir ayağa qalxır, yemək bişirir və təzəcə öyrəndiyi yoqaya girişirdi (tərləyən kimi gülə-gülə bu qədim şərq fəlsəfəsindən uzaqlaşır təzədən hamama cumurdu). Mənsə vaxtaşırı siqaret çəkmək üçün pəncərəyə çıxır, buzxanadakı su butulkasını başıma çəkir, əsnəyə-əsnəyə kitab oxuyur və başımı soyuducuya salıb qulaqlarım buzlayana qədər orda saxlayırdım; başımın içində qalan ilğım Şimal Buzlu okeanının havasına qarışır, sinir hüceyrələrim sərinlənir, fikirlərim qaçır üzrə dünya çempionu kimi qıvrıqlaşır... Heyif ki, bu gözəl hisslər salona qayıdan anda yoxa çıxır, qulaqlarımın da, burnumun da buzu əriyir və elə o vaxt evin içində bardaş qurub məni gözləyən isti hiyləgərcəsinə üzümə baxıb gülümsünürdü.

Hər səhər ərinə-ərinə yerimdən qalxıb noutbuku dizlərimin üstünə qoymağım mənim işə başlamağımı göstərən işarə olurdu. Pandemiya başlayandan evdən işləyirdim, hər gün dəqiqəbaşı admin panelə xəbər qoymaqdan boğaza yığılmışdım. Redaktorumuz ehtiyatda olan zabıt idi, gəncliyində əyalətlərin birində qəssab işləmiş, toyuq, yumurta satmış, əlinə bir az pul keçəndən sonra Bakıya gəlib özünə xəbər saytı açdırmışdı. Onda zabıtlıqdan qalma ifrat nizam-intizam vardı, hamını hərbi rejimlə işlədir, əsgərsayaq danlayır, yayın istisində məzuniyyət gözləyən işçiyə isə erməni gözüylə baxırdı. Redaktorun gözüünə çöp kimi batan, gün ərzində saysız-hesabsız danlaq yiyəsi olansa mən idim – hərbiidəki pis xatirələrin, qəssablığı dövründəki iylənmiş ətlərin, toyuq, yumurta satanda qiyməti öldürmək istəyən əyalət arvadlarının qisasını məndən alır, balaca bir səhvimi belə bağışlamır, telefonda, ya

da inboksda danışanda boğazındakı damarların şişə-şişə partlamaq həddinə çatdığını hiss edirdim. Hərsəfər onundanlağını qulaqardına vurur, bu günə-sabaha küləkli havaların gələcəyini gözləyir, xəstəliyin yoxa çıxacağına, hamının o xoşbəxt güzəranına qayıdacağına ümid edir və hər gün yatmadan əvvəl inanmadığım Allaha əlimi açıb deyirdim ki, təzə iş tapım, bu leş yeyəndən canım qurtarsın.

Günlər qarşıq yerişiyə keçir və heç nə ifadə etmirdi: küçələr dodaq kimi çat-çat, ağaclar isə hələ də heykəl kimi qalmışdı.

Bu gün yayın onuncu günü idi. Səhərlər artıq zəngli saatın hesabına yox, ilğımın üstümüzə hücum çəkməsilə oyanırdıq. Oyanan kimi pəncərədən göy üzünə baxır, heç olmasa bu günün buludlu olmasını diləyirdik. Göy üzünə rəsm tablosu kimi dəyişilməz olaraq qalmışdı. Qızım sərcə ayaqlarına bənzəyən əlləri ilə səmada bulud çəkir, məhəlləmizə yağış yağdırırdı. Əlləri göydə rəqs edir, üzünə yağışın nəfəsi hopurdu.

Həyətdə adamların səs-küyü eşidildi. Qonşunun soyuducu aldığı görüb yerimdə dondum. Bəmbəyaz, par-par parıldayır, işıq saçır. Bu işıq seli ağılımı başımdan aldı. Afroditə soyuducu libasında gülümsəyirdi. Onu tək-cə mən görə bilirdim. İlahi, içimdə sevgi nəğmələri cəh-cəh vururdu.

– Qonşu? Özündəsən? Ə, buna nə oldu?

Qonşu əlini havada yellədir, dodaqları açılıb-örtülür, sözlərsə gəlib mənə çatmırdı.

– Xeyirli olsun soyuducun, – deyəndən sonra qonşunun key-key mənə baxdığını gördüm.

– Nə?

– Soyuducu da...

– Hə... Kəfsən e. Xoşumuza gəlməyəndə dəyişirik onsuz. Varlığa nə darlıq, – qəhqəhə çəkib çiyimdən vurdu. – Xeyirli olsun deyəndə elə bildim nişanı deyirsən. Oğlumu nişanlamışam axı. Toyu da rayon-da gizlicə eləyəcəyik.

Soyuducuda yaşamaq istəyi qəfil güllə kimi beynimin bir küncünə saplandı. Bizim soyuducumuz balaca olduğundan bir-cə başımı yerləşdirə bilirdim. Qonşunun soyuducusu əsl mənim ölçümdə dizayn edilmişdi. Bütün günü o soyuducuya necə girəcəyimin xəyalını qururdum.

Dəhşətli istilər, arvadım, redaktorum, kanalizasiyamızın tez-tez sıradan çıxıb əsəblərimi sıradan çıxarması – hər şey məndə kondisionerin süni havası kimi soyuq və uzaq gəlir, heç nə ürəyimə yatmırdı. İşdən başımı qaldırıb siqaret fasiləsinə çıxanda səbəbsiz yerə qonşuya baş çəkir, gizlicə soyuducuya tamaşa edirdim. İndi də özümü qonşugildə tapdım – necə gəlmişdim, necə divanda oturub çay hortuldadırdım, xəbərim olmamışdı. Qonşu yenə müxtəlif mövzulardan danışsa da, mənim qulağım soyuducunun mühərrikində ilişib qalmışdı. İçinə girməyi, üşüməyi hər şeydən çox istəyirdim. Soyuducu ona baxanda daha da gözəlləşir, təzə gəlin kimi utana-utana yanaqlarını qızardır və bu an məni daha da özümdən çıxarırdı. Soyuducuyla baş-başa qaldığımızı, onu qucaqladığımızı, qapısını açdığımızı xəyalımda yüz dəfə fırladıb xoş-hal olarkən birdən qonşunun arı vızıltısını xatırladan sözləri aydınlanmağa başladı:

– Kəndə gedirik, qapının açarını sənə verirəm, evdən muğayat olarsan.

Qonşunun əlini sıxıb açarı götürdüm. Necə sevinəcəyimi, qışqırmağımı içimdə yaşayırdım. Az qalırdım küçəyə çıxıb hoppanam, insanları qucaqlayam. Arvadımın qorxusundan qələbəmin atəşfəşanlığını gözlərimdə saxladım. O da içəri keçən kimi duyuq düşdü:

– Yaman sevinclisən! Nolub?

Mənalı-mənalı üzümə baxdı.

– Heç nə. – Yalan axtardım. – Elə-belə...

– Sənin üzün belə gülməzdi. Yüz faiz nəyə olub.

– Qonşunun oğlu evlənir, – tapdığım

yalana özümün də gülməyi gəldi. Arvadım da əlini etinasızlıqla yelləyib mətbəxə yollandı, yolüstü ocaqdakı yeməyini yandırmağa səbəb olduğum üçün məni yaş yuyub quru sərməyi də unutmadı.

Səhər siqaret fasiləsinə çıxanda arvadıma mağazaya gedirəm deyib qapını örttdüm. Ətrafa göz gəzdirə-gəzdirə qonşunun qapısını açdım. İçəri keçib qapını bağlamaq istəyəndə əlimi saxladım. Bəs bura girsəm, qapını kim açacaq? Axı soyuducuların içinə girəndə qapını ancaq çöldən açmaq olur. Kor-peşman içəridən çıxıb evə qayıtdım. Gedə-gedə düşünürdüm: bir uşaq tapmalı idim, mənimlə birgə qonşunun evinə girməli, soyuducuyla eşq yaşamağıma köməklik eləməliydi. Məhəlləmizdə də itətök uşaq vardı. Birinin başını bişirməliydim, soyuducuda sərinlədiyim yerdə növbə çəkməli, qapısını açmalı idi. Evə girən kimi arvadımdan gizli saxladığım pulu gizlətdiyim yerdən çıxarıb cibimə qoydum. Oyunaq dükanından bir neçə balaca maşın, xırda əsgərlər, rəngli karandaşlar, toplar aldım. Qalan pulu da saxladım ki, köməkçimə hər gün bir dondurma alım. Axşamüstü uşaqların toplanacağı meydançaya getdim. Aralarına girib futbol oynadım. Qarabuğdayı, sısqə bədənli oğlan uşağını gözümə kəsdirdim. Onunla daha mehriban, sakit tonla danışdım və qısa müddətdə ürəyini qazandım.

Səhəri oğlan uşağını marketdə gördüm. Çıxmağını gözlədim. Günəşdən yanımış qolları parlayırdı. Yaxınlaşıb saçına tumar çəkdim. Ona aldığım oyuncaqlardan danışdım. Oyuncaqları indi istədiyini dedi. Mən də ona bir şərtlə verəcəyimi dedim. Şərtim belə idi: mənimlə guya qardaşımın evinə girmək və soyuducunun yanında gözləmək. Hər gün də bir dondurma. Uşaq şərtlərimi qəbul elədi. “Urree” deyib hoplandı. Marketdən dondurmanı alıb yollandıq qonşunun evinə. Ətrafı dinşəyib içəri keçdik. Uşağa dəfələrlə soyuducunun

qapısının necə açılmağını başa saldım. Soyuducunu açıb içəri keçdim. Uşaq dondurmasını acgözlüklə yeyə-yeyə oynamaqla oynağa girişdi.

Afreditamin qapısını açdım. Üzümə sərinlik, şadyananlıq yayıldı. İçəridəki rəflərdən birini ən yuxarıda saxladım. Qalanını da döşəməyə sərdim. İçəridə qışın soyuğu hökm sürürdü. Elə bil Afrika qitəsindən Anrtaktidaya addım atmışdım.

Soyuducunun içi bambaşqa planet idi. Burada süd rəngli işıq selinin içində nağıllar aləmindəydim. Yuxarı başımdakı rəfdə göyərtilərin, kahıların yamyaşıl yarpaqları məni meşənin qoynundakı kimi hiss elətdirirdi. Aşağıdakı qutularda isə rəngli limonadlar gözə çarpırdı. Hər şey susmuşdu – bütün səslər, sözlər, istilər, xatirələrim, həyatım... Sükutun, soyuğun içində gözlərimi yumub şirin xəyallar arasında gəzişirdim. Başımın içində işğal edilən düşüncələrim azadlıqlarına qovuşurdu. Cəhənnəmi unuduran bu hava axını içimdə sevinc toxumları əkir, cücərdirdi...

Nə qədər vaxt keçdiyini bilmirdim. Aclıq hiss elədim. Soyuducunun aşağı tərəfində kolbasa gözə dəydi. Burda içdiyim su, yediyim kolbasa tamam başqa dad verirdi. Heç evdə, kafedə, küçədə belə ləzzət vermirdi.

Uşaq ara-sıra qapını vurur, deyirdi, işəməyim gəlir, məni tualetə apar. Mənsə onun sözlərini vecimə almırdım. Soyuducunun içində xoşbəxt idim. Qəfil beyin hüceyrələrimin arasında arvadımın səsinə eşitdim, içimi isti doldurdu. İçəridən qapını vurdum. Uşaq qapını açdı. Evə getmək istədiyini dedi. Qapını açıb onu uşaqlığına qovuşdurdum. Qonşunun qapısını kilidləyib evə sarı getdim. Arvadım istinin gətirdiyi tənbəlliklə harda olduğumu soruşdu, mən də ağacın kölgəsində oturub bir az dincəldiyimi dedim. O isə ardını gətirmədi, telefonun ekranında gəzinməyinə davam elədi. Hərdən mənə elə gəlirdi ki, arvadım

telefona çevrilib. Telefon adam olub. Bəlkə də, arvadım telefona çevrildiyindən mən soyuducuya aşiq olmuşdum.

Hər gün başını bişirdiyim uşaqla birlikdə qonşunun evinə girir, soyuducuyla eşq yaşayıb təzədən süni havalı evimizə qayıdırdım. Hər şey bir saat kimi işləyirdi. Burda dayanın. Elə bilirsiniz, həyat bu qədər sadədir? Yuxarı təpəliklərdə qeybət qıran arvadlar dəstəsinin gözüne tuş gəlmişdim. Günortalar yığışıb mənim taleyim haqqında gap edir, adıma min cür qulp qoşurdular. Məhəllə uşağı əsgər sayaq verilən ömrləri saniyəsində yerinə yetirir, arada tualet istəyi olmasa, heç cıncırını da çıxarmır, soyuducuyla baş-başa qaldığım saatların ömrünü qısaltmır, başqa uşaqlar kimi ərköynlük eləyib, ayağını yerə döyüb “məni getmək istəyirəm” demirdi. Elə bu gün də uşağın səsi çıxmadı, məni soyuducuya təhvil verəndən sonra öz əyləncə dünyasına qayıtdı və bu dəfə heç tualet adı da çəkmədi.

– Xanımınız sizdən boşanmaq istəyir, – soyuducunun içində bütün həzlərin üstündə bir həzz yaşadığım vaxt telefonuma zəng gəldi və qalın, bariton səslə qadın mənə belə dedi: – Asan Xidmətə yaxınlaşarsınız. Nə baş verdiyini anşıra bilmədim.

Qapının açıldığını eşitdim, ev yiyəsini nazik səsindən tanıdım. Uşağı görüb təəccüblənmişdi: “A bala, sən burda nə gəzirsən, necə girdin içəri?” Bu an səssizlik oldu. Hiss elədim ki, uşaq soyuducuya işarə elədi. Soyuducunun qapısı açıldı. Qarşımda ev yiyəsi, qonşular, arvadım, qızım vardı. Qızım uşağın saçından dartır, mızıldanırdı.

Corc ORUELL

FİLİ ÖLDÜRDÜM

Birmanın cənubunda yerləşən Moulmeyn şəhərində insanların əksəriyyəti mənə nifrət edirdi. Bütün yaşamım boyunca ilk dəfə idi ki, özümü bu qədər önəmli biri kimi hiss edirdim. Məni oraya bölmə üzrə polis zabiti kimi göndərmişdilər. Bu şəhərdə avropalılara qarşı çox güclü, bir o qədər də fərqli və mənasız nifrət ab-havası hökm sürürdü.

Əslində, heç kimin üsyan eləməyə cəsarəti çatmırdı. Lakin hansısa bir avropalı qadın bazarda təkbəşinə gəzirdisə, mütləq kimsə ağzındakı betelini (xüsusi meyvə) çeynəyib acığını onun paltarına tüpürməli idi. Təbii ki, polis əməkdaşı olduğumdan mən də həmişə onların açıq hədəfində idim, imkan düşən kimi “zərbə endirmək”dən çəkinmirdilər. Bir dəfə futbol meydançasında bir qoçaq birmalı məni ayağı ilə vurub yıxmışdı, hakim (başqa bir birmalı) isə bunu görməzliyə vuraraq üzünü yana çevirdi. Bu hadisə ətrafımızdakı izdiham üçün böyük əyləncə olmuşdu, az

zamanda çirkin gülüşlər ətrafı bürüdü. Bu cür hadisələr dəfələrlə baş verirdi.

Şəhərin dörd bir tərəfindən məni dövrəyə alan sarıdərililərin alçalıcı baxışlarından və təhqirlərindən tənə gəlmişdim, əsəblərim get-gedə incəlib üzülürdü. Həmisi daha betəri isə gənc buddist rahiblərdi. Şəhər başdan-başa bu rahiblərlə doludur, onların da ki yeganə bir işi var – küçə tinlərində post quraraq avropalıları “sındırır” məsxərəyə qoymaq.

Bütün bunlar məni çox incidirdi və düzünü desəm, yorulmuşdum. Çünki məhz həmin zaman kəsiyində imperiyanın əsl mahiyyətini anladım, qərarım qəti idi – işi tez başa vurub buralardan qurtulacaqdım. İngilis məmuru olsam da, gizlədən-gizlinə bütün qəlbimlə birmalıların yanında idim. İşimə də sözlə ifadə edilməyəcək qədər nifrət edirdim. İmperiya üçün əsl simasını görmək üçün belə işlər əvəzolunmazdır. Həbsxanaların üfunətli zirzəmilərinə məhkum bədbəxt məhbuslar, azadlığı əllərindən zamansız alınanların simasına çökən dəhşətli bozluq, bambuk çubuqları ilə çar-

mıxa çəkilən çapıqlı bədənlər – bütün bunlar məni dözülməz bir günah duyğusuna düçar edirdi. Əlimdən də heç nə gəlmirdi. Gənc idim, bir tərəfdən təhsilim ala-yarımçıq, həm də şərqdə yaşamağa məcbur olan hər bir yalqız avropalı kimi, mən də öz problemlərimlə məşğul olmalı idim. Hətta imperiyanın qüruba yaxınlaşdığını, yeni doğacaq günəşlərin ondan da işıqsız günlər vəd edəcəyini də bilmirdim. Bircə onu duyurdum ki, mən iki od arasında çırpınıram: nifrət etdiyim imperiyaya sədaqətli xidmətlə məni təngə gətirən o iblis ruhlu balaca vəhşilərə olan hiddətim, qəzəbim arasında ilişib qalmışdım. Bəzən İngiltərə hakimiyyətinin əsarəti altında çabalayan zavallı xalqa ürəyim yanırıdı, bu hakimiyyətin sonsuzluğa qədər davam edən bir tiranlıq olduğunu anlayırdım, digər tərəfdən isə düşünürdüm ki, dünyada ən böyük həzz bir buddist rahibin qarnına süngü soxmaqdan ibarət ola bilər... Bu cür düşüncələr imperiya dünyasında yaşamağa məcbur olan bütün insanlara tanışdır. Yəni ən azından Hindistanda yaşayan istənilən ingilis məmurundan soruşsanız, bunu təsdiqləyə bilər. Əgər boş-bikar yaxalaya bilsəniz!

Bir gün bu tərəddüdlü düşüncələrimə dönüş nöqtəsi olan qəribə hadisə baş verdi. Birmalılar üçün adi, mənim üçün isə çox önəmli bir hadisə. Bu hadisə imperializmin və despotik siyasətin acı gerçəklərinə daha yaxşı nəzər salmağıma imkan verdi. Səhər saatlarında şəhərin başqa səmtində yerləşən polis idarəsindən azğınlaşmış bir filin bazarı dağıdıb-tökməsi ilə bağlı telefonuma zəng gəldi. Polis məmuru məndən kömək istəyirdi. Belə anlarda nə etmək lazım olduğunu bilmirdim, amma hadisə maraqlı gəldiyi üçün tez miniyimə atlanıb bazara yollandım. 44-lük vinçestrimi də özümlə götürmüşdüm, düzdür, nəhəngi öldürmək üçün çox kiçik idi, amma hər halda, dar

məqamda səsindən istifadə etmək olardı. Yol boyu birmalıları məni saxlayıb filin “sərgüzəşt”lərindən danışmaq istəyirdilər. O, vəhşi deyildi, əhliləşdirilmiş fil idi, sadəcə, mest dövrünü keçirirdi (erkək fillərdə testosteron hormonunun artımı nəticəsində həddindən artıq təcavüzkar davranışlarla özünü göstərən periodik dövr). Başqa erkək fillər kimi, onu da zəncirləyiblərmiş, amma dünən gecə zənciri qırıb qaçıb. İndiki halda bu fili ancaq öz təlimçisi ram edib sakitləşdirə bilirdi, amma o da filin ardınca düşəndə yolunu azmışdı və indi fil ilə aralarında on iki saatlıq bir yol uzanırdı. Birmalılardan heç kimin silahı yox idi, çarəsiz halda gözləyirdilər. Fil bu zamana qədər bambukdan tikilən evi dağıtmış, bir inəyi öldürmüş, meyvə köşklərinə hücum edərək nə varsa basıb yemişdi, bələdiyyənin zibil maşını qarşısına çıxanda isə sürücü qaçmaq istəsə də, ona imkan verməyərək maşını gurultu ilə yerə çırpmışdı.

Birmalı polis yardımçısı və bir neçə hindli polis məni orada gözləyirdilər. Bu məhəllə dik yamac boyu uzanan, damları palma yarpağı və samanla örtülmüş, səfil bambuk daxmalardan ibarət bir labirintə bənzəyirdi. Hava isə yağış öncəsi boğunuqluğu xatırladırdı. Filin hansı istiqamətə getməsi ilə bağlı adamları sorğu-suala tutduq, amma bir nəticə vermədi. Bu, Şərqi dəyişməz qanunudur: uzaqdan aydın duyulan bir əhvalata yaxınlaşdıqca qaralıb yoxa çıxır. Bəziləri deyirdi, fil bu istiqamətə gedib, bəziləri deyirdi ki, yox, o biri istiqamətə, bəziləri də, ümumiyyətlə, fil haqqında eşitmədiklərini söyləyirdilər. Artıq bütün bu əhvalatın uydurma olduğu qənaətinə gəlmişdim, birdən yaxınlıqdan qışqırıq səsi eşitdik. Qoca bir qadın əlində çubuq daxmanın yanından çıxaraq çılpaq uşaq dəstəsini qamçılaya-qamçılaya “Ay uşaqlar, uzaqlaşın buradan! Tez rədd

olun!” deyə qışqırırdı. O biri qadınlar da yaşlı qadına qoşulandan sonra anladım ki, orada uşaqlara uyğun olmayan nəşə var. Yaxınlaşdıqda palçıqın içərisində ölü bir bədənin uyuduğunu gördüm. Yerdə uzanan bu cansız hindli bədəni bir qaradərili dravid hambal bədəni idi və deyəsən, canını təzə tapşırmışdı. İnsanların danışdığına görə onun ölümü dəhşətli olub, qəfil qabağına çıxan azgın fil öncə xortumu ilə yazığı yuxarı qaldırmış, sonra ayağını üstünə basaraq palçığa pərçimləmişdi. Yağış mövsümü olduğundan torpaq yumşaq idi, hambalın bədəni yerdə bir fut dərinliyində və bir neçə yard uzunluğunda çuxur yaratmışdı. O, qolları sanki çarmıxa çəkilməmiş kimi və başı yana dönük halda eləcə üzüstə uzanmışdı. Sifəti bütünlüklə palçıq olan hambalın bərələn gözləri və ağ dişləri dəhşətli bir iztirab ifadə edirdi. (Yeri gəlmişkən, heç kim mənə ölümlərin hüzzurlu göründüyünü deməsin, indiyədək qarşılaşdığım meyitlərin əksəriyyəti şeytani görkəmli olub). Nəhəngin ayağının gücü ilə hindlinin beli dovşan dərisi kimi soyulmuşdu. Ölüni görən kimi yaxınlıqda yaşayan bir dostumun evinə fil silahı gətirməsi üçün adam göndərdim. Atı da artıq geri göndərmişdim, filin iyini hiss edən kimi qorxudan dəli olub mənə belindən tullamasını istəmirdim. Bir neçə dəqiqədən sonra göndərdiyim adam silah və beş patronla qayıdıb gəldi. Elə bu vaxt birmalılar xəbər verdilər ki, fil yaxınlıqdakı çəltik sahəsindədi. Mən üzü sahəyə doğru addımlayırdım, arxamda isə böyük bir izdihamın addım səsləri... Artıq gec idi. Əlimdəki silahı görmüşdülər, fili güllələyəcəm deyə, həyəcanla qışqırışdılar. Fil evlərini yerlə-yeksan edəndə heç bu qədər maraqlanmamışdılar, indi vəziyyət fərqli idi. Fili vuracaqdım və bu onlar üçün yeni bir əyləncə idi. Onları qınamıram, çünki ingilislərdən ibarət kütlə də, yəqin, elə bu cür hərəkət edərdi. Bundan

əlavə, filin ətinə də göz dikmişdilər. Bu da mənə əsəbiləşdirirdi. Fili öldürmək niyyətində deyildim – silahı yalnız zəruri halda özümü müdafiə üçün gətirtmişdim, həm də insanın arxasınca kütlənin gəlməsi həmişə onun əsəblərinə toxunur.

Çiynimdə silahım və arxamda bir-birini itələyə-itələyə hər an böyüyən izdihamlı ordu ilə təpəni üzəaşağı səfeh kimi addımlayırdım. Və deyəsən elə səfeh kimi də görünürdüm. Aşağıda – daxmalardan uzaqda asfalt yol başlayırdı, ondan sonra isə hələ ki şumlanmayan, amma ilk yağışlardan sonra islanmış və ara-sıra kobud, cod otların bitdiyi min yardlıq palçıqlı çəltik sahələri gəlirdi. Fil yoldan təxminən yeddi-səkkiz yard məsafədə, sol tərəfi bizə çevrilmiş halda dayanmışdı. İzdihamın yaxınlaşmasını zərrə qədər də hiss etmədi. Yerdən dəstə il ot çıxarır, onları təmizləmək üçün dizlərinə çırpır, sonra da ağzına soxurdu.

Yolda dayanmışdım. Fili görəndə dəqiqə anladım ki, onu öldürməyimə gərək yoxdur. Çalışan fili öldürmək ciddi məsələdir – bu, bahalı bir maşını məhv etmək kimi bir şeydir, insan bunu etməsə, daha yaxşıdır. Sakitcə öz yeməyi ilə məşğul olan filin bir inəkdən heç bir fərqi yox idi. O vaxt da, düşünürdüm elə indi də bu fikirdəyəm ki, filin “məst dövrü” üçün etdiyi hücumlar artıq geridə qalmışdı; sahibi qayıdıb onu ram edənə qədər heç kimə zərər vurmadan gəzib-dolanacaqdı. Heç mən özüm də onu öldürmək istəmirdim. Yenidən vəhşiləşmədiyinə əmin olmaq üçün bir az onu izləmək və sonra da çıxıb getmək qərarına gəlmişdim.

Lakin həmin an ardımca gələn izdihamı nəzər saldım. Böyük bir kütlə idi, ən azı iki min adam vardı və sayları hər dəqiqə artırdı. Yolu hər iki tərəfdən uzun bir məsafədə bağlamışdılar. Rəngarəng paltarlarından boylanan bu üzlər sarı dənizə bənzə-

yirdi—xoşbəxt və həyəcanlı sarı simalar, hamısı əmin idi ki, fil öldürüləcək. Onlar məni sirkdə şou göstərməyə hazırlaşan sehrbaza baxdıqları kimi izləyirdilər. Məni sevmirdilər, amma əlimdə silah olduğundan onların dəyərli baxışlarına layiq görülmüşdüm. Və qəfil dərk etdim ki, gec-tez mən bu fili öldürməliyəm. İnsanlar bunu məndən gözləyirdilər və mən bunu etməli idim; məni irəliyə itələyən ikiminlik arzunu üzərimdə hiss edirdim və bu, qaçılmaz idi. Əllərimdə silah dayandığım həmin anda, ağ insanın Şərqdəki hökmlərliyinin mənasızlığını, bihudəliyini ilk dəfə anladım. Budur, mən, silahsız yerli insanlardan ibarət kütlənin qarşısında əlilə silahlı ağ adam – tamaşanın aparıcı aktyoru kimi görünürdüm; amma gerçəkdə səhnənin arxasındakı o sarı üzlərin iradəsi ilə irəli-geri itələnən mənasız bir kukla idim. Həmin an dərk etdim ki, ağ insan tirana çevriləndə özünün də azadlığını məhv etmiş olur. Bir növ boş, idarə edilən müqəvvaya, bir “sahib”in şərti fiquruna çevrilir. Çünki onun hökmlərliyinin əsas şərti bütün həyatını “yerlilər”də təəssürat yaratmaqla keçirməkdir və beləcə, hər böhran anında “yerlilər”in ondan gözlədiyini etməyə məcburdur. O, bir maska taxır və sonda sifəti həmin maskaya alxır. Filə atəş açmalıydım. Mən silah dalınca adam göndərəndə artıq bu öhdəliyi öz üzərimə götürmüşdüm. Sahib sahib kimi hərəkət etməlidir; qəti, əzmkar görünməlidir, öz fikrində əmin olmalıdır və hər kəsə aydın olan hərəkətlər etməlidir. Əlimdə silah, arxamca addımlayan iki minlik izdiham və mən zəiflik göstərərək çəkilib gedirəm, heç nə etmirəm – yox, bu, qeyrimümkündü. Kütlə mənə güləcəkdi. Mənim sə bütün həyatım, şərqdə yaşayan hər ağ insanın həyatı kimi, bir məqsəd uğrunda aparılan mübarizədən ibarət idi – gülüş hədəfinə çevrilməmək.

Amma yenə də fili öldürmək istəmir-

dim. Onun heyvanlara xas bir qayğıkeşliklə ot dəstələrini dizlərinə çırpmasına baxırdım. O an mənə elə gəldi ki, ona atəş açmaq çox böyük bir cinayətdir. O yaşımda heyvanların öldürülməsi məsələsində həssas deyildim, əslində. Amma heç vaxt da fili öldürməmişdim, belə bir istəyim də olmamışdı (Nədənsə iri heyvanları öldürmək insana həmişə pis təsir edir). Həm də heyvanın sahibini də nəzərə almalıydım. Canlı filin ən azı bir neçə yüz funt dəyəri var idi, amma öləndən sonra onun qiyməti yalnız dişi qədər olacaqdı, uzağı beş funt. Amma qərarımı tez verməli idim. Oradakı təcrübəli görünən bəzi birmalılardan filin necə hərəkət etdiyini soruşdum. Hamısı eyni şeyi söylədi: irəli getməsəniz, sizi görməyəcək belə, amma çox yaxınlaşanda üstünüzə cuma bilər.

Qərarımı verdim. Filə, təxminən, iyirmi beş yardlıq bir məsafəyə qədər yaxınlaşmalı və onun necə davranacağını yoxlamağa idim. Əgər hücum etsəydi, atəş açacaqdım; yox əgər məni hiss etməsəydi, sahibi geri qayıdana qədər onu orada təkbaşına buraxmaq ən yaxşısı olacaqdı. Amma bilirdim ki, bunların heç birini etməyəcəm. Zəif atıcı idim, torpaq da ki yumşaq palçıq; hər addımda batmaq olardı. Əgər fil hücum etsəydi və mən onu vura bilməsəydim, həyatda qalmaq şansım qırmaşınının altında qalan qurbağanın şansına bərabər olacaqdı. Lakin o halda belə öz canım barədə, arxamda dayanıb məni diqqətlə güdən sarıları düşündüyüm qədər düşünmürdüm. Bəlkə də, tək olsaydım, heç bu qədər qorxmazdım. Əslində, ağ insan “yerlilər”in qarşısında qorxmamalıdır və o, ümumiyyətlə, qorxu nədir, bilməməlidir. Beynimdəki tək düşüncə ondan ibarət idi ki, əgər işlər yolunda getməsə, o iki min birmalı məni qovulan, yaxalanan, tapdalanıb təpədəki hindli kimi dərisi soyulmuş meyit halında görəcək. Və əgər bu baş ver-

səydi, çox güman, bəziləri mənə güləcəkdilər. Bu isə baş verməməli idi.

Yalnız bir yol qalmışdı. Silahımı patronlarla doldurdum və yaxşı nişan almaq üçün yerə uzandım. Kütlə sükuta qərq olmuşdu. İnsanlar sanki teatr pərdəsinin qalxmasını gözləyirdilər. Nəhayət ki, bir azdan o cılız əyləncələri başlayacaqdı. Silahım çarpaz nişangahlı gözəl bir alman tufəngi idi. Amma mən o zamanlar təcrübəsiz olduğumdan fili öldürmək üçün onun iki qulağı arasında xəyali bir xətt uzandığını və oranı hədəf almaq lazım olduğunu bilmirdim. Mənim gülləm onun qulağından bir neçə düyüm kənara hədəflənmişdi, çünki beyninin hardasa oralarda olduğunu düşünmüşdüm.

Tətiyi çəkəndə nə atəş səsi eşitdim, nə də əks-zərbəni hiss etdim – hədəfə dəyəndə həmişə belə olur – amma kütlə tərəfdən dəhşətli bir şadyanalıq hayqırtısı gəldi. Həmin o qısa zamanda fildə çox dəhşətli bir dəyişiklik baş verdi. Nə hərəkət edirdi, nə də yerə yığılmışdı, lakin bədəninin hər hissəsi tamam dəyişmiş, başqalaşmışdı. Qəfil zərbədən küskünləşən filin bədənini qırıq-qırıq oldu, sanki bir anda gözümdə qocaldı, elə bil min yaşı vardı. Güllənin qorxunc zərbəsi onu yerə yığıb öldürməsə də, dərinə yaralamışdı. Elə bil fil iflic oldu. Ağzından su gəlirdi. Eyni nöqtəyə yenidən atəş açdım. İkinci atəşdən də yığılmadı, çarəsiz süstlük içərisində, dizləri üzərində dayanmışdı, çətinliklə də olsa, dik saxlayırdı özünü, ayaqları taqətdən düşmüş, başı isə aşağı sallanmışdı. Üçüncü dəfə atəş açdım. Bu atəş onun üçün idi, filim üçün... Dəhşətli ağrının onun bədənini necə silkələdiyini və dizlərindəki son gücü də alıb-götürdüyünü açıq-aşkar görürdüm. Amma yığılarkən sanki bir anlıq da olsa, yenidən qalxmaq istəmişdi; arxa ayaqları çökəndə yerindən aşırılan nəhəng qaya kimi dikəldi, xortumunu isə ağac kimi səmaya doğru qaldırdı. Son dəfə bağırırdı,

sonra yerə yığıldı. Dəhşətli gurultu ilə nəhəng fil qarşısında yerə sərilirdi.

Yerdən durdum. Artıq birmalılar yanımdan ötərək palçıqın içi ilə qaçımağa başlamışdılar. Aydın idi ki, fil daha ayağa qalxmıyacaqdı, amma hələ ölməmişdi. Çox ritmik şəkildə nəfəs alırdı, uzun sürən və xorultulu bir tənənfəslik içərisində idi, nəhəng qarnının yan tərəfi ağır içində qalxıb-enirdi. Ağzı geniş açılmışdı – boğazının solğun-çəhrayı boşluğunu görə bilirdim. Ölməsini gözlədim xeyli müddət, lakin tənəffüsü azalmırdı. Nəhayət, sonuncu iki gülləni də ürəyinin yerləşdiyini ehtimal etdiyim hissəyə doğru atdım. Yoğun qan şırnağı qırmızı məxmər kimi axıb töküldü, amma hələ də ölməmişdi. Hətta güllələr belə bədənini tərpədə bilmir, işgəncəli tənəffüsü isə kəsilmirdi. Yavaş-yavaş və böyük əzab içərisində ölməkdəydi, amma məndən uzaqda, elə bir dünyada idi ki, heç bir güllə artıq zərər yetirə bilməzdi ona. Anladım ki, buna bir son verməliyəm. Nəhəng bir heyvanın hərəkət etməyə, hətta ölməyə yetəcək gücü olmadan yığılıb qalmasını görmək dəhşətli idi. Kiçik silahımı geri gətizdirdim, filin ürəyinə və boğazına doğru dalbadal atəş açdım. Heç bir təsiri olmadı. Əzablı tənəffüs saat tiqqıltısı kimi aramla davam edirdi.

Axırda daha dözə bilmədim və oradan uzaqlaşdım. Sonradan eşitdim ki, filin ölməyi daha yarım saat davam edibmiş. Birmalılarsa hələ mən orada olanda bıçaqlarını götürüb gəlmişdilər; deyilənə görə, filin cəsədini az qala sümüklərinə qədər parçalayıblarmış.

Sonralar filin öldürülməsi barədə, əlbəttə ki, sonsuz söz-söhbət dolaşdı. Filin sahibi qəzəbdən dəli olmuşdu, amma o, sadəcə, bir hindli idi və heç nə edə bilməzdi. Onun etiraz səsləri öz qulaqlarından o yana eşidilməzdi. Həm də mən hüquqi cəhətdən doğru olanı etmişdim, qudurmuş fil

əgər sahibi tərəfindən idarə oluna bilmirsə, eynən qudurmuş köpək kimi öldürülməli idi. Avropalılar arasında isə fikirlər haçalanmışdı. Yaşlı insanlar deyirdilər ki, mən haqlıyam, gənclər isə bir hambalı öldürdüyünə görə fili güllələməyin biabırçı hadisə olduğunu söyləyirdilər, çünki fil istənilən mürdar hambaldan daha dəyərlidir. Və sonunda hambalın fil tərəfindən öldürülməyinə sevinəsi oldum: hüquqi baxımdan bu, mənə fili öldürmək haqqı verirdi. Tez-tez özümdən soruşuram: görəsən, həmin gün o izdihamdan bir kimsə fili axmaq kimi görünməkdən yaxa qurtarmaq üçün öldürdüyümü anlamışdımı?

Tərcüməçi: Fidan VAHİD

Adil HƏSƏNOĞLU

SEVGİNİN DİLİ...

Min çiçəkdən toplanan
Baldı sevginin dili.
Çiçəklər soldu getdi,
Qaldı sevginin dili.

Yarı pətək, yarı şan,
Gah küsən, gah barışan,
İrəvanda alışan
Xaldı sevginin dili.

Əlifbası bədəndi,
İlk söz Həvvə, Adəmdi,
Cənnət qoxulu dəndi,
Kaldı sevginin dili.

Mürəkkəbli, adili,
«Qu» dilidir, «qa» dili.
“Bəla”lara Adili
Saldı sevginin dili.

SƏNƏ VƏ ŞOPENƏ

(“Yağış» valsını dinləyərkən)

Bir yağış yağır ki, hələ bilmirəm,
Ruhum durulacaq, kirlənəcəkmi?

Sevdalar süzülür quş dimdiyindən,
Görən, torpaq bunu heç biləcəkmi?

Ömür çardağıma gur yağış yağır,
Payız yağışımı, yaz yağışımı?
Göylərdən gah dua, gah qarğış yağır,
Bu «Yağış» Tanrının son alqışımı?

Qurbanlar demişdim yağış adına,
Cadar dodağıma payımı, görəsən?
Belə doğrulasan «Yağış» altında,
Beləcə «Yağış»ın altda öləsən.

QƏHƏTDİR

Hanı bu gecənin aydın sabahı,
Niyə gözüümüzə səhər qəhətdir?
Ağıllısı yolun azıb, haqq deməz,
Dəlisində doğru xəbər qəhətdir.

Sel basmaz dərədə bəndə dönənək,
Hiyləyə, kələyə, fəndə dönənək.
Hərdən darıxanda kəndə dönənək,
Niyə kənd həyalı şəhər qəhətdir?

Bir könül alası söz deyən yoxdu,
“Hər şey düzələcək, döz”, – deyən yoxdu.

Daha ağ atlını gözləyən yoxdu,
Üzəngi qəhətdir, yəhər qəhətdir.

Haqqın toxumluğu haqsız talandı,
Sabaha verilən vədlər yalandı,
Maşallah, koramal özü ilandı,
İndi ilanlarda zəhər qəhətdir.

Açıq qapıları bağlayan artıb,
İçində küdurət şaxlayan artıb,
Soğan doğrayanda ağlayan artıb,
Duru könüllərdə qəhər qəhətdir.

Çiçək də vaxtında solmur ki daha,
Ağaclar saçını yolmur ki daha,
Birtəhər yaşamaq olmur ki daha,
Bir özü yalqızdı, təhər qəhətdir.

QONAQ GƏLİMMİ?

(Anamı düşünərək)

Birlikdə bölünməz söz olaq deyə,
Yarımçıq hecəna qonaq gəlimmisi?
Bir ocaq qarsıdan köz olaq deyə,
Tüstüsüz bacana qonaq gəlimmisi?

Gəlimmisi dünyanı bir görmək üçün?
Gəlimmisi hər yeri pir görmək üçün?
Gəlimmisi dağılan yer görmək üçün?
Ruhu itkin cana qonaq gəlimmisi?

Gəlimmisi bir zurna, qaval səsinə?
Gəlimmisi bir nişan, toy həvəsinə?
Gəlimmisi bəxtimin gənclik dərşinə?
Əllərimdə həna qonaq gəlimmisi?

Gəlimmisi «Şuşanı aldıq!», – deməyə?
Gəlimmisi «Bir zəfər çaldıq!», – deməyə?
Gəlimmisi «Biz millət olduq!», – deməyə?
Yazılan dastana qonaq gəlimmisi?

Otuz il yolumu gözlədin orda,
Otuz il ağrılar izlədin orda,
Otuz il «Ay oğul, döz» – dedin, orda,
Ana, Mincivana qonaq gəlimmisi?
Ana, Zəngilana qonaq gəlimmisi?

TƏRƏFİ VAR

Ömür təkcə zəhər deyil,
Bal, şəkər, qənd tərəfi var,
Hər qapalı ev-eşiyin
Bir aynabənd tərəfi var.

Çalan bilmə hər ilanı,
Ocaq bilmə hər yananı.
Seldə, suda qərş olanı
Saxlayan bənd tərəfi var.

Nazını çəksən qəhərin,
Gec açılar hər səhərin.
Havası yox hər şəhərin,
Şükür ki, kənd tərəfi var.

BƏNZƏMİR

Bu qış yenə yaylayıbdı,
Qarı da qara bənzəmir.
Payızından sovqat qalan
Narı da nara bənzəmir.

Tumarlayır hey Ələddin,
Çırağından çıxmıyır cin.
«Davaxor»du ağ göyərçin,
Sarı da sara bənzəmir.

Yuvalar yox, qısılasan,
Ərənlər yox, basılasan,
Ağaclar yox, asılasan,
Darı da dara bənzəmir!

Çirkabı bol yağışında,
İlməsi yox naxışında,
Buzdu Məcnun baxışı da,
Yarı da yara bənzəmir.

Şəlalənin donub səsi,
Gəlmir çayın zümzüməsi,
Daha yanmır pərvanəsi,
Qoru da qora bənzəmir.

SULAR HƏDİYYƏSİNİ GERİ ALIR

Turqut **NƏHMƏTLİ**

Napoleon, adəti üzrə, şahmatda Müqəddəs Yelena adasının yerlilərinə meydan oxumağa davam edirdi. Yeni şahmat taxtası və fil dışından düzəldilən fiqurlar ilə qazandığı qələbələr ona çox zövq verirdi. Bu şahmat dəsti ona hədiyyə idi, amma kimin göndərdiyi bəlli deyildi. Hədiyyəni çatdırmaq əmri almış əsgər adaya çatanda hədiyyəni təhvil verdikdən sonra ürəyi partlamışdı. Napoleon bu müəmmalı ölüm haqqında çox düşünmürdü, çünki onu maraqlandıran əsas şey əyləncə idi.

Şahmatdakı qələbələri ona Avropa torpaqlarındaki qüdrətini xatırladırdı. Adadakı acizliyinə baxmayaraq, Napoleon özünü şahmat taxtasındaki şahə bənzədirdi. Yerliləri məğlub etmək onun eqosunu təmin edirdi.

Davamlı şəkildə, ard-arda məğlub etdiyi yerlilərin arasında uzun, qara saçlı bir gənc qız hər zaman şahmat taxtasındaki oyunları pürdiqqət izləyirdi. Onun varlığı qələbəlikdə o qədər də hiss olunmurdu, amma insanlar onun fərqiəə vardıqda maraqla göz süzdürüb gənc qızın şahmata olan marağına heyrətlərini bildirirdilər.

Gənc qız isə çox zaman utanıb qələbəlikdən uzaq qalardı.

Bu gənc qız özündən xeyli razı fatehin də diqqətinə cəlb etmişdi. Napoleon yerlilərdən soruşaraq qızın kim olduğunu öyrənməyə çalışırdı. Ada əhalisi bu qızı yaxşı tanıyırdı. Sakit bir yay günündə müəmmalı gəmi qəzasından sonra dəniz ləpələrinin adanın sahilinə gətirdiyi beşikdə tapılmışdı. Dənizçilər onu okeanın adıyla “Nereida”, ada sakinləri isə adanın adı ilə “Yelena” deyər çağırırdılar. Bu uzunsaq, utancaq qız maraqlı gəlmişdi Napoleona. Onun haqqında daha çox şey öyrənmək istəyirdi. Yətim qızdan sevgi əsirgənməmişdi.

Növbəti gün Napoleon üçün yeni rəqiblər və yeni qarşılaşmalar demək idi. Amma həmin gün gözlənilməyən bir şey baş verəcəkdi. Napoleon növbəti qələbəsini qazandıqdan sonra yerindən sıçradı və gür səs tonu ilə özündənrazı şəkildə ətrafa car çəkdi:

– Avropanın fatehi, taktika dühası Napoleona meydan oxumaq istəyən var?!

Və gözlənilmədən dənizçilərin Nereidası, yerlilərin Yelenası irəli yeriyib qətiy-

yətli şəkildə «Mən!» dedi. Yelena Napoleonun cavabını gözləmədən şahmat taxtasının olduğu masanın arxasında yerini alıb başı ilə onu oyuna dəvət etdi. Və hər kəsin marağını çəkən qarşılaşma başladı.

Napoleon ağ fiqurlarla son dərəcə aqressiv şəkildə oyuna başladı. «Napoleon hücumu»ndan istifadə etməyə qərar verdi. Bu açılışdan tez bir zamanda oyundan qələbə ilə ayrılmaq istədiyi bəlli olurdu.

1. e4 1. e5 2. Vf3 2. Ac6 3. Fc4 3. Af6 həmlələrindən sonra taxtada vəziyyətdə tarazlıq yarandı. Ta ki Yelenanın 7-ci həmlə olaraq «Ah5» oynamağına qədər belə davam etdi. İstifadə etdiyi riskli açılışın müqabilini ağır ödəyən imperator 24-cü həmlədə məğlubiyyətlə barışmalı oldu.

Yelenadan başqa hər kəs heyrət içində idi. O özünə əmin şəkildə başladığı oyunu qələbə ilə başa vurmuşdu. Napoleon isə uzun müddət masadan qalxmadı və qeydlərinə əsasən, məğlubiyyətinə gətirib çıxaran səhvlərini götür-qoy etdi.

Napoleon Yelenanın zəkasına aşıq olduğunun fərqləndirdi. Uzun saçlı, utancaq qız Avropa fəthinin qəlbini fəth etmişdi. Eqosiz, özündənrazı imperator məğlubiyyətdən zövq almışdı sanki. Məğlubiyyət hissini dadmaq onu narahat etmirdi.

Ertəsi gün Napoleon hər kəsdən iraq, öz iqamətgahına yaxın bir yerdə, ağacların arasında məğlubiyyəti haqqında düşündü. Qeyd dəftəri qarşısında açıq, fiqurlar isə taxta üzərində dünənki oyunda 24-cü gedisdən sonrakı vəziyyətdə düzülmüşdü. Qarşıdakılar bir tərəfə, Napoleonun ağlından çıxmayan tək şey Yelenanın zəka dolu həmlələri idi. Və təbii ki, Yelenanın özü.

Elə bu vaxt bu tablonun müəllifi ağacların arasından boylanarkən göründü. Cəsarətini toplayıb Napoleona yaxınlaşaraq dedi:

– C-c-cənab, dünənki oyuna görə üzr istəyirəm.

Napoleon hissələrini gizlədərək bütün ciddiyyəti ilə cavab verdi:

– Qələbənlə qürur duya bilərsiniz, xanım qız. Mən məğlubiyyətə layiq oynadım və siz qələbə qazandınız.

Napoleonun alicənablığı gənc qızı heyran etmişdi. Utancaq səslə təşəkkür edib getmək istəyəndə Napoleon yenidən sözə başladı:

– Bu «su pərisi»nin başqa nə məharətləri var?

Yelena utandı və çaşqınlıq içində cavab verdi:

– Dua və ibadət etməyi çox sevirəm. Müqəddəs ata deyir ki, bu, mənim ailəmdən uzaq böyüməyimdən irəli gəlir. Məndən əsirgənən sevgini mənə Tanrı bəxş edir.

Napoleon gülümsədi. Yelena yenidən aradan çıxırmışcasına sürətlə geri çevrildi. Bu zaman uzun saçları şahmat fiqurlarından birinə sürtülərək onu aşırı. Yelena bunun fərqlənmədən oradan uzaqlaşdı. Buna kimi Napoleon Yelenanın gözəlliyinin fərqlənməmişdi.

Aşan fiquru düzəltmək istəyəndə Napoleon fiqurun içini açıldığını gördü. Bu onu təəccübləndirməmişdi. Onu diqqətini başqa bir şey cəlb etdi. Fiqurun içində bükülmüş, kiçik bir kağız parçası var idi. Napoleon maraqla bükümü açdı. Anladı ki, əlindəki Yelena adası və Avropa qitəsinin xəritəsinin kiçikmiqyaslı təsviridir. Digər fiqurlara əl atdı və hər birini açmağın mümkün olduğunu anladı. Fiqurların içərisindəki kağızları bir araya yığıqda məlum oldu ki, ona göndərilən bu hədiyyə bir qaçış planıdır. Təcili şəkildə iqamətgahına yollandı və öz qeydlərini apardıqdan sonra qərar verdi: sabah gecə yarısı adadan qaçacaqdı.

Ertəsi gün həyəcanla oyandı. İntiqam hissi ilə yanıb-tutuşurdu. Bütün Avropanı və bütün dünyanı fəth edəcək gücü hiss edirdi özündə. Yatağından qalxdı və ən

sevdiyi qiyafəsini geyindikdən sonra şəhər mərkəzinə yollandı. Bir növ, vidalaşmaq istəyirdi yerlilərlə.

Şəhər mərkəzində həmişəkindən fərqli olaraq, xaos deyil, sükut və hüzn hökm sürürdü. Napoleonu bu elə də narahat etmirdi, amma yenə də sakinlərin birindən xəbər almaq istədi. Yoldan keçən dənizçiə yaxınlaşıb nə baş verdiyini soruşdu. Dənizçi dedi:

– Bu gecə dənizdə tufan olub. Tufan vaxtı Nereida sahilə gəzişirmiş. Sahilə vuran dalğalar onu da ağuşuna alıb aparıb. Yazıq qız! Tələf oldu.

Sular hədiyyəsini geri almışdı...

Bu xəbər soyuqqanlı Napoleonu dərindən sarsıtdı. Həyəcanla başladığı gün onun üçün qiyamət gününə çevrildi. Öz iqamətgahına qayıdıb axşama kimi heç yerə çıxmadı. Axşam isə planı reallaşdırmaq məqsədi ilə sahilə gəldi. Uzun müddət coşqun okeanı seyr etdi. Hər şey hazır idi, amma ona getməyə mane olan nəşə var idi sanki. Bütün etməli olduğu, sadəcə, bir sal üzərində okeanı fəth etmək idi. Şərait onun üçün uyğun idi.

Bir müddət keçmiş, Napoleon sahilə ilişib qalmışdı. Sanki o, Yelenanın ruhunu narahat etməmək üçün okean sularına boyun əymişdi.

Uzun müddət dənizi seyr etdikdən sonra şahmat daşlarını çıxardı və hamısını dənizçilərin Nereidasına ərməğan etdi. Qüdrətli imperator Yelenanın əsirinə çevrilmişdi, ada bəhanə idi...

Şəhriyar HEYDƏR

Gedəndə elə gedəsən,
Göy də yerindən oynaya.
Ağlamağa səndən ötrü
Bir nəfərin də olmaya,

Araya kim hördü hasar?
Berlin divarıdır, baxsan,
Yerin görünür, hardasan,
Gəl, ay yerində olmayan.

Demə ki, sevgin ucuzdur,
Qarğışım tutar, quduzdur,
Bir sevgi sənə uduzdum,
Bəlkə, birin də oynayaq?

Payız bilməz ağaclara soyuqdur,
Bilsə, salmaz yarpaqları budaqdan.
Uçar quşlar, göy üzünü tərək edər,
Günəş baxıb əl yelləyər uzaqdan.

Bir bax, yenə göyün üzü tutulub,
Ağrıyıram, Tanrı, dizim tutulub.
Bir bulaqdım, çoxdan gözümlə tutulub,
Daha gözümlə su içmir bu bulaqdan.

İstəmirəm, gəlib apar bu günü,
Kimdən ötrü qoydum ağlar bu günü?
Tərkibində göz yaş var bu günün,
Tanrı, mənə göz yaşsız gün ağla.

Bu, dünyadır, gec-tez sıxır adamı,
Söykəndiyin yerdən yıxır adamı,
Böyüdükcə zayı çıxır adamın,
Aman gündür, böyüməyin, uşaqlar.

Bir ağaca söykənib tamaşa edirəm
Günəşin qürubuna,
Bir azdan göylər qara geyinəcək
Onun yoxluğuna.
Bir ağaca söykənib gedirəm qocalığa, bu
əsadan tuta-tuta...
Zaman o qədər sürətlidir ki, ləngiyirəm
arzulara çatmağa.
Bir ağaca söykənib tamaşa edirəm başı
dumanlı
bu qoca dağ kimi dünyaya.
Bir az əvvəl göy qurşağını da qaldırıb
başı üzərinə, üzürdü səma okeanında.
İndisə yelkəni enmiş gəmidir,
Üzərinə atılan bombalardan dəlmə-deşik,
Batmaq üzrədir
İçində səkkiz milyard ekipaj üzvü ilə...
Bir ağaca söykənib baxıram Tanrıya,
Bu gəminin
Kapitanı gözü ilə...

Maya İMRAN

– Ay qızım, mən də bu pulla dolanıram. Elə sən belə desən, biri beş gün gecikdirsə, o birisi desə ki, maaşı gözlə, onda mən acından ölərəm ki. İndi gör qohumdan-əqrəbadan kimdən borc tapıb verirsən. Mənə ver, sonra borcunu qohumuna-əqrəbana qaytararsan.

Ev sahibi dilxor halda sözünü bitirib qapını bərk çırpdı. Arıq, çəlimsiz qız yerində donub qalmışdı. Üç-beş saniyə yerindən tərpənmədi. Sonra ağır addımlarla aşağı-otağına endi. Səhərin ala-toranında gün işığı otağı yaxşı işıqlandırmırdı. Otağın lampası da həftədən artıq idi ki, yanırmırdı. Nə zaman düzələcəyi isə ev sahibinin insafına qalmışdı.

Otağın narahat atmosferini Bənövşənin rahat xorultusu pozurdu. Gecə gözünü yumandan başlayan xorultu eyni temple davam edirdi.

– Axı necə ola bilər? Bu pul buxarlanmadı ki? Hə, saydım, bəlkə də, beş dəfə saydım, ayırdım, qoydum pulqabının ən kiçik cibinə. Yox e, ağılım qaçmayıb ki,

səhv sayım. Bəlkə, otağa kimsə girib? Girsə də, nə bilib ki, pulqabım hardadı? Lap pulqabımı tapdı, ən kiçik cibdə olan pulu niyə götürdü ki?

Suallar beynində sürətlə axışır, birinə cavab tapmamış o biri əks-səda verirdi.

– Sabahın xeyir, – Bənövşə gərnəşərək aramla dedi.

– Sabahın xeyir, – Şəbnəm başını qaldırmadan cavab verdi.

– Nə olub? Yaxşısan?

– Yaxşı deyiləm. Kirayəyə verəcək pulumu itirmişəm. Bayaقدan ha fikirləşirəm, tapa bilmirəm. Axı bu pulu gecə sayıb qoydum pulqabıma.

– Aa, dünən burda sayırdın, o pul? Gecədən səhərə evə oğru girmədi ki!

– Hə də. Elə mən də ona məttəl qalmışam. Mən heç vaxt pul itirən deyiləm.

– Vallah, sən belə dedikcə adam özündən şübhələnir. Biz səninlə bir otaqda yaşayırıq, gərək bir-birimizə inanaq. Mənə inanırsan da, yəqin. O pulu çantana yox, lap stolun üstünə də qoysan, mən ona əl uzadacaq adam deyiləm.

– Ay qız, dəli olma. Mən sənə demədim ki, sən götürmüşən.

– A, dayan görüm e. Bəlkə, axşam yenə ev sahibəsi otağın istiliyini yoxlamağa gəlib? Ola bilərmə elə? Özü də dünən bərk-bərk tapşırıd ki, qapını içəridən bağlamayın. Guya istilik aparatından otağa su axa bilərmiş.

– Onda sıxma ürəyini. Canına gələcək bəla malına gəlsin. Puldu da, işləyib yenə qazanacaqsan. Təki itən pul olsun.

– Hə, elədir, əlbəttə. Amma adam pis olur da. Ay boyu o maaşı beynində bölür insan, nəyi hara verəcəm, nə qədər pulu nə almaq üçün ayıracam...

– Onda gərək bir ehtimal olaraq pulun oğurlana biləcəyini də düşünəydin.

Cümləsini bitirən kimi qəhqəhə çəkib gülməyə başladı. Yerindən atılıb ayağa qalxdı, gülə-gülə Şəbnəmə yaxınlaşıb arxadan onu bərk qucaqladı.

– Əziz bacım, necə belə əminsən ki, gözlənilməz xərc çıxmayacaq sənin üçün? Həm də pula görə üzlənməzlər. Əksinə, sevin ki, hələ pul qazanacaq şansın və gücün var. Hə, bir də aqlın, əlbəttə ki. Təsəvvür et, dünyada nə qədər insan var ki, heç zaman pul qazana bilməyəcək qədər bacarıqsız və şanssızdır!

Gülüşə bükülmüş bu hikmət dolu sözlər Şəbnəmi məsələnin qaranlıq aurasından çıxarıb məcburən gülümsəməyə və ümidlənməyə vadar edirdi.

– Doğrudur. Nəysə, mən yavaş-yavaş işə hazırlaşım. Yeməyə vaxtım çatmayacaq, amma sən yeyərsən. Dünən ilk maaşımdan səhər yemək üçün pendir, bir az da qaymaq almışam. Xoşlayırsan?

– Əlbəttə, xoşlayıram. Tələbəyə belə sual verərlər, bacı? Özü də ilk maaşla alınmış pendir, qaymaq, bilirsən, nə dadır? Bal!

Yenə gülüşə qərq oldu.

– Onda nuş olsun sənə.

– Qazancın bərəkətli olsun, əzizim. Həmişə işdə-gücdə, pullu-paralı, vəzifəli olasan. Dünən sənə deməyi unutmuşam. Anamla danışanda otaq yoldaşımın kim olduğunu soruşdu. Dedim, anacan, siz o qızı televizorda görürsünüz, amma mən hər gün canlı-canlı görürəm. Belə də dedim aa! Səninlə bir otağı bölüşdüyüm üçün niyə də lovğalanmayım ki?!

– Əşi, lap böyütdün sən də.

– Yox, elə olanı deyirəm!

Beləcə, Bənövşə Şəbnəmin “həyat eşqi”ni bərpa edib təbəssümlə sağollaşdı. Şəbnəm səhərdən bəri beynini qurd kimi yeyən pul məsələsini unutmuş, özünü daxilən xeyli sakitləşdirmişdi. İçinə qara bulud kimi dolan fikirlər yavaş-yavaş aydınlanırdı: “Ölüm olmayıb ki. Ən pisi odur ki, özümə gödəkcə ala bilmədim. Amma bu da dünyanın sonu demək deyil. İndi olmaz, gələn qış olar. Əsas odur ki, Bənövşə demiş, o pulu qazanacaq şansım və gücüm var. Lap aqlım da var. Pul itirmək niyə ağılsızlıq olsun ki? Ehtiyatsızlıqdır, sadəcə. Zamanla daha da ehtiyatlı olmağı öyrənərəm.”

Yol boyu arabir Bənövşənin göstərdiyi dəstək reaksiyasını da xatırlayır və yaşca ondan daha kiçik olsa da, hər vəziyyətdə müsbət düşünə bilmək bacarığına heyrət edirdi. Amma deyəsən, bunu özündən də gizlətməmişdi. Bənövşə hələ tibb texnikumunun 1-ci kursunda oxuyurdu. Şəbnəm isə universiteti bitirib iş həyatına yenidən başlamışdı. Amma Şəbnəm bütün doğru qərarlarında tərəddüdlü, ürkək, Bənövşə isə səhv etdiyi əməlinə də haqlı görünəcək qədər özünə inamlı formalaşmışdı. İlk baxışda xoş qız idi – hər sözə güləcək qədər müsbət auralı, qarayanız, hündür, iri bədənli, gur və qısa saçlı, dar alınlı, girdə gözlü idi. İri dodaqları ilə burnu arasındakı tünd xal kənardan baxanda dodağına yapışmış böcək kimi görünürdü. Şəbnəmin

diqqətini Bənövşənin görkəmində ilk olaraq bu xal çəkmişdi. Eyni otaqda yaşamağa başladıkları ilk gün dialoqları belə başlamışdı:

– Nə qəşəng xalın var.

– Qəşəng? İşləməyə başlayan kimi ilk maaşım ilə bu xalı əməliyyat etdirib götürəcəm.

– Məncə, bu səni özünəməxsus göstərir.

– İnanmaq istəyirəm ki, bu, kompliment deyil.

Bu əks xarakterli iki qız iki il eyni otağı bölüşmüşdü. Bənövşə xoş sözləri, həvəsləndirmə bacarığı ilə Şəbnəmin, Şəbnəm isə hər ay maaşı ilə aldığı şirniyyatlar, meyvəli yulaf, özü üçün mövsümdə bir dəfə aldığı bir-iki yeni geyimi ilə Bənövşənin sevimlisinə çevrilmişdi.

Başı işə-gücə qarışsa da, arabir əhvalını aşağı doğru çəkən oğurluq məsələsi beynində dolaşır, yenə çəkilib kənarda dayanırdı. Və beləliklə, əhvalı tez-tez dəyişir, dağınıq görkəm alırdı.

– Günorta efrinə oğurluq xəbərini də əlavə et. Mətninə göz at, düzəlişə ehtiyac varsa, et. Əhmədin çəkib gətirdiyini deyirəm.

Redaksiyada hər kəsin hörmət və ehtiyatla davrandığı Səlim müəllim gözünü kompüterin monitorundan çəkmədən tapşırıq verdi.

– Mən? – Şəbnəm ürkək halda cavab verdi.

– Bəli, sən. Redaktəyə elə bu mövzudan başla, nə də olsa, gündə ən azı bir oğurluq xəbəri olacaq xəbər blokunda. Bunu öyrəndinsə, o birilərini redaktə etmək iki vur iki olacaq sənə görə.

– Səlim müəllim, bir az ağır mövzudu mənə üçün. Qanunvericilik, polis, məhkəmə, oğru, cinayətkar... – bu mövzuların adı gələndə mənə həyəcan bürüyür, o ki qala o mövzuda xəbər hazırlamaq.

– Soyuqqanlı ol. Xəbər adamı elə olmalıdır. Bir də gördün, göndərdik səni cinayət hadisəsini çəkməyə. Onda nə edəcəksən? Deyəcəksən, qorxuram?

– Ola bilər ki, elə deyim. Çünki həqiqətən, qorxuram.

– Qorxa bilərsən, bu, normaldır. Amma onu hiss etdirməməlisən. Belə çıxır ki, sənin gözünün qabağında cibindən pul götürsələr, qorxundan səsinə çıxarmazsan. Deyərsən ki, oğrudan qorxuram?

– Yəqin ki, elə edərəm.

– Böyü, Şəbnəm, böyü. Uşaqları oğurlarla qorxudurlar. Amma böyüklər başa düşürlər ki, oğurlar və cinayətkarlar ən qorxaq insanlardır, əslində. Onlardan qorxmaq lazım deyil, qətiyyətlə. Bu, ağılsız hərəkətdir. Həm də ki oğurlar təkcə bizim pulumuzu, qızılıımızı oğurlayan insanlar deyil ki. Böyüdükcə zamanımızı, sevgimizi, gülüşümüzü, illərimizi oğurlayanlar, ya da oğurlamaq istəyənlər olacaq. Onları heç kim ittiham etməyəcək, onlar həbs olunmayacaq. Elə əllərini, qollarını sallaya-sallaya gəzəcəklər aramızda. Məsələn, sən həyat yoldaşına xəyanət etdiyinə görə həbs olunan qadın, yaxud kişi görmüsənmi? Yox! Amma xəyanət edildiyinə görə qarşı tərəfə fiziki şiddət göstərən insan ittiham olunur mütləq. Cəzalandırılır. Az, ya çox, fərqi yoxdur. Mütləq cəzasını alır. Amma xəyanət edən etdiyi cinayətinə görə heç sorğulanmır. Ona heç kim demir ki, sən illərini, sevgisini, inamını aldığın bu insana qarşı mənəvi cinayət etmişən. Sən cinayətkarsan!

– Heç bunları düşünməmişdim... – Şəbnəm astaca dedi.

– Sən birinin barmağının ucunu kəssən, bura polis gələr, səni tutub apararlar. Amma birinin qəlbini qırıq-qırıq eləsən, sənə heç kim heç nə deyə bilməz. Bu şəhər gizli cinayətkarlarla doludur. Nə də olsa, qırılan qəlbə hiçqırığını heç kim duymaz. Qəlb-

dən axan yaşlar səssizcə Xəzərə tökülər. Birini aldatsan, yalan danışsan, qarşındakının inamına xəyanət etmiş olarsan. Sanki onun etimadını oğurlamış olursan. Təəssüf ki, buna görə heç kim sənə oğru deməz. Amma birinin 5 manatını oğurlasan, sən oğru sayılırsan, hər kəs səndən gen gəzər. Eşidən, bilən səndən oğru kimi danışar orda-burda. Belə çıxır ki, inam 5 manatdan ucuzdur. Təəssüf ki, yaradılışımız mənəvi aləmlə vəhdətdə olsa da, insanlıq üçün vacib olan yalnız maddi dünyadır – gördüklərimiz və toxuna bildiklərimiz. Ağıllı və tədbirli olmaq lazımdır. Gərək ətrafında olan o gizli cinayətkarları tez tanıya biləsən, onlardan uzaq olmağı bacarasan.

– Bəs 100 manatı oğurlayan necə, oğru sayılır?

– Əlbəttə. 100 manatı da, 5 manatı da, sənin zamanını da, inamını da, sevincini də oğurlayan oğrudur. Problem ondadır ki, biz insanlar pulumuzu, malımızı oğurlayanı ittiham edirik, o birilərini, ümumiyyətlə, oğru hesab etmirik. Sənin 100 manatını oğurlayan hər kimsə, sənin pulunla yanaşı, sənin inamına, etibarına xəyanət edib, sənin bir neçə günlük sevincini oğurlayıb, gülüşünə qənim kəsilib, sənin saflığından öz pis niyyəti üçün istifadə edib. Bunlar 100 manatdan daha dəyərli deyilmi? 100 manat yerinə qayıda bilər, amma itirilən hisslər, zaman? Onlar qayıdacaqmı?

– Bəs dediklərinizi oğurlayan adam itirdiklərindən narahat deyilsə, biz onlara bunu izah edə bilərikmi? O özünü yalnız oğurladığı pulu qazanmış zənn edir. İtirdiyi hisslər onu qətiyyənlə narahat etmir, doğrudurmu? Halbuki, bir oğurluq prosesində ən çox itirən oğrunun özüdür. Düz anladım?

– Elədir. Oğurladığı hər qəpik pulda, qızılta, hər nədirsə, onda bir az da özündən itirir. Sonda görkəmindən başqa heç nəyi insana bənzəmir. Sonunu gözləməyə ehti-

yac yoxdur. Gördün, tanıdın, dəqiqləşdirdinsə, mütləq uzaq durmalısan. Sonunu özü gətirib sənə göstərəcək. Hələ gəl sənə məsələnin fəlsəfi tərəfindən başqa bir az gülməli tərəfindən danışım e. Edvard Munku tanıyırsan, yəqin. Norveçli simvolist rəssam. Ekspressionizmin görkəmli sələfi olub. Onun ən məşhur əsəri var ha, əlləri ilə başını tutub qışqıran adam. Əsərin adı «Qışqırıq»dır və Qərbdə “Mona Liza”dan sonra ikinci ən məşhur sənət əsəri hesab edilir. O əsəri ötən əsrin sonunda bir axmaq oğurlamışdı. Bu xəbəri oxuyanda dəli gülmək tutmuşdu məni. Adama deyərlər ki, ay axmaq, acsan, get çörək oğurla, ye. Axı bu sənətin mənasını, dəyərini anlayan insan niyə onu oğurlamaq istəsin? Yaxud niyə, ümumiyyətlə, oğru olsun?

Dərk edə bilməmişdim. İndi də dərk etmirəm. Düşünürəm ki, o, sadəcə, barəsində danışılın, xəbər yayılın, istəyirmiş. “Mono Liza”nın oğurluq tarixi daha qədimə söykənir. O daha tragikomikdir. Pah dədə. Oğurluğu da estetik, mədəni formada etmək olarmuş e. Pulun yoxdu, get Luvrdan “Mono Liza”-nı oğurla, sat. Ağıla bax sən. Oğrunun da bəsi, zəkalisı olarmuş, görəsən? Məncə, bunu araşdırmaq lazımdı. “Bir oğrunun düşüncələri” adı altında, məsələn. Bir insan necə oğruya çevrilir? Səmimi, ağıllı bir oğru tapıb danışdırasan. Bu da sənin jurnalistika fəaliyyətində ən heyvətəmiz araşdırman ola.

Şəbnəm diqqətlə qulaq asır, söhbətin zarafat, yaxud ciddi olduğunu anlamağa çalışırdı. Səlim müəllim arabir danışdığı fikirlərə qəhqəhə çəkir, anıdan da ciddi-ləşirdi. Danışdıqca söhbətin dərinliyinə varır, az zamanda mövzuya müxtəlif aspektlərdən yanaşma tətbiq edirdi.

– Məndən sənə məsləhət, bu mövzunu araşdır. Oğru azlığıdır? Adıca bir parkda gəzişən 10 cütlükdən beşi oğrudur- qarşındakının saf hisslərini qarət edir. O biri də zərərçəkən.

Bu yarızarafat, yarıciddi dialoqumuzdan 10 il keçmişdi. Daha oğrulardan qorxmurdum. Redaksiyada bir cümləmi də oğurlayan olsa, Səlim müəllim ilk gündəki kimi ata qayğıkeşliyi ilə mənə sətiraltı xəbərdarlıq edirdi: “Oğrunu tanı, uzaqlaş”. Hər sözümə də xüsusi himayə göstərirdim. Səlim müəllimin dediyini qulaqlarıma sırğa etmişdim: “Kim deyir ki, kitab oğurluğu oğurluq sayılmır? Söz oğrusu da oğrudur!”

Nahara yaxın xəbər otağında yenə ağız deyəni qulaq eşitmirdi. Biri əlində vərəq redaktorun yanına qaçır, biri kompüterin ekranına zillənib diqqətlə mətni tamamlamağa çalışır, biri səsləndirmə otağına yüyürdü. Həmişəki kimi ölkədə baş verən ən son xəbərləri operativ və dəqiq çatdırmaq üçün ondan çox insan var gücü ilə zehni əmək sərf edirdi. Dəqiqələr sonra gözəl bir xanım ekrandan hər kəsi salamlayacaq, bu qarışıqlıqdan, səs-küydən uzaq şəkildə, saatlardır hazırlanan xəbərləri aramla, dəqiqliklə insanlara çatdıracaqdı. Anıdan Səlim müəllim məni səslədi:

– Şəbnəm, günorta xəbərini hazır etmişənsə, axşam xəbərinə çatdırılacaq çəkiliş var. Naharını tezləşdir, get çəkilişə. Mövzu budur ki, paytaxtda beş nəfərdən ibarət oğru dəstəsi saxlanılıb, bir neçə evdən oğurluq ediblər. Sonuncu oğurluqlarında polis onları iş başında yaxalayıb. De ki, sənə canlı-cüssəli operator versinlər, zirək olsun.

Şəbnəm üçün tələsik nahar etmək və vaxtında çəkiliş məkanına – hadisə yerinə çatmaq vərdişə çevrilmişdi. Həmişəki kimi qalın dəftərçəsi də yanında idi. Səlim müəllimin verdiyi qısa məlumat əsasında ünvanlayacağı sualları dəftərçəyə qeyd etmişdi. Ayın tarixini, saatı, ünvanı da vərəqin başlığına əlavə etdi. Bu, onun ilk iş günündən adəti idi – çəkilişin tarixini, saatını və ünvanını qeyd edirdi. Şəbnəmin

bu adəti Səlim müəllimin də zarafatına çevrilmişdi: “Efir arxivi də silinsə, Şəbnəmin o qara üzvlü dəftərçəsindən heç nə silinə bilməz”.

Çəkiliş qrupu polis idarəsinə çatanda oğrular gətirilməmişdi. Təxminən 10-12 dəqiqə dəhlizdə gözlədikdən sonra dəhlizə guppultu ilə ayaq səsləri doluşdu. Ardarda beş oğrunun hər birini iki polis gətirirdi. İlk iki oğru qadın idi... Polislər hər birinin başını boynunun dibindən aşağı əymişdi, birinin sarı, o birinin şabalıdı saçları önə doğru sallanırdı. Şəbnəm bir əli ilə iki gözünü qapayıb o biri əli ilə qara dəftərçəsini sinəsinə sıxmışdı. Yəqin ki, təbiətinə uyğun olaraq, yenə hadisəyə çox həssaslıqla yanaşıb harda olduğunu və bura niyə gəldiyini unutmuşdu.

– Şəbnəm, indi dindirilmə olacaq. İçəri girək. Çəkilişin icazəsi alınıb.

Operatorun asta səsle dediyi sözlər Şəbnəmi səksəndirdi.

– Hə, hə. Girək içəri.

Şəbnəm dəftərçəsini vərəqləyib sualları gözdən keçirdi. Müsahibəyə nə ilə başlayacağını müəyyən etdi. Sonra bir-bir oğruların gözünün içinə baxmağa başladı. Üç kişi oğrunu aramla süzdükdən sonra qadınları nəzərdən keçirdi. Hər ikisi üzünü əlləri ilə örtmüşdü. Amma nimdəş ayaqqabıları, köhnə paltarları, səliqəsiz saçları, baxımsız dırnaqlarına baxıb onların vəziyyətinə yalnız üzülmək olardı. Kim bilir, daha necə pis vəziyyətlərə düşəcəkdilər. Kim bilir, onları hansı zillətlər gözləyir. Kaş ən başdan zəhməti severdilər. Zəhməti sevsəydilər, zillətə düşməzdilər.

– Əllərinizi aşağı salın, – Polis sərt şəkildə əmr etdi.

– Burda utanmaq lazım deyil, oğurluq edəndə utanmaq lazım idi.

Qadın oğrulardan biri əlini astaca aşağı endirdi. Saçları sarı olsa da, qaşları zil qara idi. Görünür, rəngi təkcə doğuluşdan qara

deyildi, qara-qura həyat tərzı görkəmini daha boğunuq etmişdi. Sırada ilk dayanmış kişi oğruların biri danışmağa başladı:

– Məcbur qalmışdıq oğurluq etməyə. Adətən, villalara oğurluğa girirdik. Əvvəldən izləyirdik, ya da qızları təmizlik adı ilə göndərirdik, onlar ev sahibəsinin inamını qazanıb evin girişini-çıxışını öyrənəndən sonra vaxt təyin edib “işləyirdik”.

– İşləyirdik? – Şəbnəm təəccüblə soruşdu.

– Bunlar öz arasında ona işləmək deyirlər, – polis dedi.

Oğru heç bir suala ehtiyac duymayan, əməllərini əvvəldən sona qədər, əzbərləyibmiş kimi birnəfəsə nağıl etdi. Deyəsən, nəyi necə və kimin danışacağını öncədən aralarında bölüb təyin etmişdilər. Çünki nitqini tamamlayan kimi yanındakı oğru davam etməyə başladı:

– Məcbur qalmışdıq. Evdə ailə, uşaq bizdən çörək gözləyirdi. Kim istəyər, oğru olsun?

“Kim istəyər oğru olsun?” – Şəbnəm cümləni astaca təkrar etdi. O, beynindəki suallara oğruların nitqində cavab axtarırdı. “Doğrudanmı heç kim oğru olmaq istəmir?”, “Oğurluq seçimdir, ya çıxış yolu?”, “Görəsən, oğurladıqları pul, yoxsa itirdikləri inam daha çox incidir onları?”.

Üçüncü kişi oğru davam etməyə başladı:

– Peşmanam əməlimdən.

– Bir insan necə oğruya çevrilir? – Şəbnəm dəftərçəsinə qeyd etdiyi ilk sualı ünvanladı.

Sırada 4-cü dayanan, iki qadın oğrudan birincisi başını anidən dikəltdi. Alınma iki dərin qırış düşmüşdü, gözləri girdə və enerjili idi. Əmələndən peşmanlıq duyacaq kimi görünmürdü. Burnu ilə dodağı arasındakı qara xalı hələ də yerində idi.

– Bənövşə, bir insan necə oğruya çevrilir? – Şəbnəm sualın ünvanını tapmış şəkildə cümləni təkrar etdi.

MƏHƏMMƏD FÜZULİ: SİTUATİV VİZUALLIQDAN TƏSƏVVÜFİ ABSTRAKSİYAYADƏK

(2-ci yazı)

Sərxan XAVƏRİ

Filologiya elmləri doktoru

Yalnız Azərbaycan bədii düşüncəsində deyil, bütövlükdə ümumtürk, hətta ümumşərq ədəbiyyatında anı zamandan alıb sənətdə əbədləşdirməyi bacaran nümunələrdən biri Məhəmməd Füzulinin onun bütün poeziyasının ideya-estetik leytmotivini və mistik-fəlsəfi mündəricəsini özündə əks etdirən, bu baxımdan da şairin «Eşqnamə»sinin epigrafi seçilməyə layiq «Heyrət, ey büt...» beytidir:

Heyrət, ey büt, surətin gördükdə
lal eylər məni,
Surəti-halım görən surət xəyal
eylər məni.

Qərb nəzəri-estetik görüşlərində poeziyanın həm də Ruhun Zamanla üzbəüz döyüşündən, əlbəyaxa qarşılaşmasından ayrılan enerji olması barədə ekzistensial baxış mövcuddur. Bu baxış bucağından salınan işıqda «Heyrət, ey büt...» nidasını Ruhun sözçüsü poeziyanın zamanla əbədi mübarizəsində qalibiyyət aktı da hesab etmək mümkündür. Çünki bu beyt varlığın harmoniyası qarşısında heyrətdən donan Şairin həm də əbədi hərəkətdə olan zaman-

dan bir anı ayıraraq poeziyada dayandırması, dondurması aktıdır. Burada heyrətdən donan həm lirik qəhrəman, həm şair, həm oxucu, həm də zamandır. Əslində, bu sıralanmada hər kəs sonuncu qarşısında – poetik tilsimlə dondurulmuş Zaman qarşısında heyrətdədir.

«Heyrət, ey büt...» Füzulinin şah beytlərindəndir. Füzulinin şah beytləri onun əsərlərindən, xüsusən də qəzəllərindən seçilmiş xüsusi semantikaya malik mətn bütövlərini ifadə edir. Əslində, istənilən şairin, yazıçının, filosofun əsərlərindən xüsusi semantik tutuma malik parçaların, mətn qəlpələrinin fərqləndirilməsi mümkündür. Elə buna görədir ki, ədəbi, fəlsəfi fikrin tarixinə münasibətdə belə bir ənənə formalaşmışdır. Lakin bizə elə gəlir ki, Füzulidə şah beytlər seçimi ənənədən daha çox, metamətnin öz struktur özəlliyi ilə şərtlənir. Belə ki, Füzuli yaradıcılığını orta əsrlər ümummüsəlman tipologiyalı oğuztürk mədəniyyətinin mətn bütövü hesab etsək, o, öz daxilində birləşdirdiyi elementlərin avtonom statusu ilə xüsusi fərqlənən

bir mədəni bütövlükdür. Şərq poeziyasının digər nümayəndələrindən fərqli olaraq Füzulidə beytlər janr bütövünün ümumi kontekstindən sanki daha asanlıqla ayrılıb müstəqil bədii bütöv statusunda çıxış edə bilər. Ən əsası isə, belə bir parçalanma mətnin semantik və poetik sistem bütövlüyünə heç bir xələl gətirmir. Füzulidə beyt daxili emosianın poetik ifadəsi kimi də, poese-mantik struktur bütövü kimi də başlanan və bitən mətnidir. Burada metasistemin bütövlüyünü təşkil edən alt sistemlər öz daxili strukturu etibarilə sistemin öz strukturunun kiçik modelləridir.

Öz mifoloji araşdırmaları ilə XX əsr dünya mədəniyyətşünaslığına, xüsusən mifologiya sahəsindəki araşdırmalara ciddi təsir etmiş Josep Kempelin miflərlə bağlı son illər Azərbaycan folklorşünaslığında da intensiv müraciət olunan bir fikri vardır. Müəllif mifləri kosmosun sonsuz enerjisini insanın mədəni yaradıcılığına axıdan gizli mənbələr adlandırır. Alim irəli sürdüyü bu postulatı konkret nümunə ilə belə izah edir: «Pəri haqqında kiçik bir nağılda rast gəldiyimiz dərin yaradıcı mərkəzlərə toxunma və onları oyandırma gücü okeanın sirrinin bir damcı suda, yaxud da həyatın bütün sirrinin bir birə yumurtasında qorunub saxlanması qədər böyük bir möcüzədir».

Mifoloji mətnlər üzərində alimin müşahidə etdiyi bu xüsusiyyət ümumən mətnə, o cümlədən bədii mətnə də şamil edilə bilər. Bu baxımdan, Füzulinin qəzəllərində poetik strukturlar miqyasın kiçildilməsi ilə öz struktur bütövlüyünü və müəyyənlik keyfiyyətini qorumaq şərtilə daim təkrarlanır. Onun əsərlərindən ayrıl-mış ən kiçik bir element – birə yumurtası həyatın ən mühüm keyfiyyəti olan «canlılıq» haqqında informasiyanı özündə ifadə etdiyi kimi, həm də ümumən metamətnin strukturu haqqında aydın təsəvvür yaratmaq gücündədir.

Birinci məqalədə qeyd edildiyi kimi, beytin mətn təhlili prinsipi ilə araşdırılması üçün ilk növbədə mətnin semantik səviyələrinin müəyyənləşdirilməsi lazımdır. Müşahidəmizə görə, beytdə zahirən vahid və bütöv, daxili qəlpələrə parçalanması qeyri-mümkün kimi görünən mətnin iç semantik strukturu, əslində, varlığın poetik duyumunun, fəlsəfi-mistik qavramının vəhdətindən təşkil olunmuşdur. Bu, mətn-də poetik, metafizik-mistik səviyyələrdən ibarət semantik ierarxiyanı təşkil edir. Eyni zamanda hər bir ierarxik səviyyənin özü ümummüsəlman mədəniyyətində uzun əsrlər ərzində formalaşmış hazır dünya modellərinin (varlığı poetik və fəlsəfi-mistik dərk təcrübələrinin) yaddaş kodları olmaqla mürəkkəb semantik struktura da malikdir. Bütün bu mürəkkəbliyə o mürəkkəblik də əlavə olunur ki, mətn-də hər bir səviyyənin semantik strukturu yalnız ikili mürəkkəblik meydana gətirməklə kifayətlənmir. Əksinə, burada hər bir səviyyənin semantik strukturu digər iki səviyyənin strukturu ilə mürəkkəb qarşılıqlı əlaqələr şəbəkəsi təşkil edərək əlavə mənalara tö-rədir. Beytdə sanki güclü bir məna mənbəyindən şaquli və üfiqi istiqamətlər üzrə semantik şüalanma, sonsuz sayda semantik strukturların cəmlənməsi prosesi baş verir...

Bəlkə də, buna görədir ki, Füzulidən ayrılıqda şair kimi bəhs edən filoloq da, mütəfəkkir, Tanrı, peyğəmbər və imam aşiqi kimi bəhs edən teoloq da... həm eyni dərəcədə haqlıdır, həm də eyni dərəcədə metodoloji yanlışlığa yol verir. Ayrılıqda götürüldüyü halda onların heç birinin baxış bucağından salınan işıqda Füzuli bütün parametrləri ilə bütöv görünə bilmir. Mətnin mikroskopik müşahidəsi onu daxil ol-duğu mədəni konteksti ilə bütöv halda təsəvvür etməyə, teleskopik müşahidəsi

isə bütöv halda görünən mətnin iç strukturuna nüfuz etməyə imkan vermir.

Beləliklə, hesab edirik ki, beyti bütün parametrlər üzrə təhlil etmək üçün ona iki semantik struktur səviyyə üzrə yanaşmaq lazımdır:

1. Beytin poesemantik struktur səviyyəsi;

4. Beytin metafizik-mistik semantik struktur səviyyəsi.

Beytin poesemantik struktur səviyyəsi

Beytdə olan ərəb-fars sözlərinin lüğəvi tərcüməsi:

- **Büt (fars)** - büt-pərəstlərin ibadət etdikləri rəsm və ya heykəl, sənəm, məcazi mənada gözəl;

- **Surət (ərəb)** - zahiri görünüş, şəkil, üz, sifət, bəniz;

- **Surəti-hal (ərəb)** - əhval;

- **Xəyal etmək (məcaz)** - zənn etmək.

Beləliklə, beytin hamıya məlum olan müasir Azərbaycan ədəbi dilindəki anlamı:

Ey gözəl, səni (sənin simanı)

gördükdə hey-rət məni lal edər,

Mənim bu əhvalımı görən məni

şəkil zənn edər.

Göründüyü kimi, beytdə situasiya olduqca sadə fabulaya əsaslanır: aşiq (küçədə) təsadüfən öz sevgilisi ilə rastlaşır (Hicran estetikasına əsaslanan Füzuli poetik konteksti üçün bu rastlaşma yalnız təsadüfən mümkündür). Aşiq bu rastlaşmada sevgilisinin surətini görmək fürsəti əldə edir. Xatırladaq ki, adi halda aşiq gözəlin surətini yalnız xəyalında canlandıra bilər. Bu baxımdan, aşiq üçün belə bir üz-büz seyr fəvqəladə dərəcədə səadət məqamıdır. Bir az da irəli gedib deyə bilərik ki, Füzuli poetik konteksti üçün bu seyr elə tam olaraq vüsəlin özü deməkdir. Aşiq və məşuqə arasındakı münasibətdə bundan o yana başqa yaxınlığı heç təsəvvür etmək belə mümkün deyil. Beləliklə, görüş, yəni

“vüsəl” baş verir və elə o andaca aşiq bu gözlənilməz seyrdən hey-rətə düşür, hey-rət emosiyasının təsirindən küçənin ortasında donub qalır. Beytdəki «lal eylər» ifadəsinin yalnız nitqin tutulmasını deyil, bütövlükdə hərəkətsizliyi, şəkil kimi, heykəl kimi donuqluğu ifadə etdiyini məndəki situasiyanın ümumi süjet kompozisiyası diktə edir. Beləliklə, aşiq hey-rət içində donub qalır, gözəl isə təbii ki, keçib gedir. Küçədən keçən digər şəxslər bu hərəkətsiz müqəvvanı seyr edərək onun insan deyil, şəkil, yaxud heykəl olduğunu zənn edirlər.

Beytin poetik fabulasının üzərində qurulduğu situativ vizuallığın mərkəzində aşiq obrazı dayanmış olsa da (küçənin ortasında heykəl kimi donub qalan odur), burada poesemantik planda ideallaşdırılan, tərənnüm olunan aşiq yox, məşuqədir. Başqa sözlə ifadə etsək, hey-rətin heykəlləşdirdiyi aşiqin «surəti-halı» (emosional vəziyyəti) səbəb deyil, nəticədir. Bu vəziyyət ilk növbədə məşuqənin misilsiz gözəlliyinin təsdiqidir. Ümumən Füzuli poetikası üçün universal olan bu fakt elə bir səviyyədə kanonlaşmışdır ki, burada eşq hüsn haqqında, hüsn də eşq haqqında informativ işarə statusundadır. «Hey-rət, ey büt...» beytində də poesemantik estetika müəyyən mənada bu düstura tabedir. Belə ki, burada psixoloji vəziyyət olaraq hey-rət vasitəsilə ifadə olunan eşq «o, misilsiz dərəcədə gözəldir!» predikatının həm informativ işarəsidir, həm də aksiomudur. Informativ işarəsidir ona görə ki, görünən əlamət konkret olaraq görünməyən əlamət haqqında (beytdə məşuqənin heç bir zahiri əlamətindən söhbət getmir) informasiya verir. Aksiomudur ona görə ki, heç bir zahiri əlaməti təsvir edilməsə belə, hey-rət situasiyasını yaradan görünməz səbəb «surətin gördükdə» ifadəsilə işarələnən «hüsn»dür, gözəllikdir.

Təbii ki, beytin poesemantik səviyyəsi üçün ilk növbədə onu da müəyyənləşdirmək lazımdır ki, «Hey-rət, ey büt...» beytinin

yananmasını şərtləndirən “emosional enerji” hansı tipoloji xarakterə malikdir. Mövcud baxışlar iki fərqli yanaşma təqdim edir:

1. Bu, mistik yaşantının simvollarla poetik ifadəsidir;

2. Bu, emosional yaşantının təsəvvüfi konseptual baxış hesabına (nəzərə alınması zəruridir ki, burada beytin poetik terminoloji aparatı təsəvvüfi leksikaya əsaslanır (“büt”, “hey-rət”, “surət”, “lal”) əyaniləşməsidir;

Nə qədər paradoksal olsa da, ayrılıqda onların heç biri deyil, bütövlükdə isə onların hər ikisidir. Bəlkə də, «eşq» yeganə anlayışdır ki, ən nəzəri təsəvvüfi risalələrdə belə o, analitik nəzəri düşüncənin predmetinə çevrilərək bu düşüncədən düşən idraki işıqda sonadək təhlil olunmur, daxili atomar hissəciklərə parçalanmır və bundan da irəli gələrək təsnif olunmur. Nə qədər taftoloji səslənsə də, o ya olur, ya da olmur. Əksinə, idrakın ən gur işığı belə, eşqdən düşən nurun şöləsi qarşısında görünməz olur. Bütün varlığı bütövləşdirməyə, vücut adlandırılan kəstəti (çoxlğu) vəhdət adlanan məqamda vahidləşdirməyə qadir yeganə qüdrət hesab olunan eşq necə ola bilər ki, mətn səviyyəsində «ilahi»yə və «dünyəvi»yə parçalana bilsin? O başqa məsələdir ki, bəzən daxili fizioloji fırtınalar, instinktin istəkləri – bir sözlə, eşqin imitasiyası kimi təqdim edilir. Bu mənada götürülən «eşq»lə həqiqi eşq arasında nəinki fərq var, hətta onlar arasında Cin səddi də çəkmək mümkündür. Belə bir radikal təsnifatı da hamıdan daha dəqiq Füzuli özü aparmışdır:

Canı kim cananı üçün sevsə,

cananın sevrə,

Canı üçün kim ki cananın sevrə,

canın sevrə.

Təbii ki, «Heyrət, ey büt...» beytində poesemantik struktur səviyyəsi üçün söhbət teatral situativlik hesabına yaradılan məşuqun gözəlliyindən və onun aşiqdə

doğurduğu təbii emosional təəssüratdan gedir. Lakin bu səviyyənin özü belə «cananı can üçün» deyil, «canı canan üçün» sevməyin faktıdır.

Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, beytin əsas semantik ağırlıq mərkəzlərini təşkil edən «büt», «hal», «surət» anlayışları təsəvvüfi mənaya malik anlayışlardır. Həm Füzuliyə qədər, həm də ondan bir neçə əsr sonra bu anlayışlar təsəvvüfi poeziyada aktiv işlənmə tezliyinə malikdirlər. Ona görə də əsas anlayışların poetik ənənədəki təsəvvüfi semantikasını dərhal poesemantik səviyyənin statusluluğunu şübhə altına alır. Lakin beytin yaranmasını şərtləndirən emosianın psixofizioloji arxetiplə bağlılığı deməyə əsas verir ki (bu, ümumən Füzuli metamətninin semantik kontekstindən aydın görünür), beytdəki emosionalıqla intellektualıqlar arasındakı münasibətlər ənənəvi poeziyada olduğu kimi deyil. Burada semantik strukturlar bir-birinə ziddiyyət təşkil etmədiyi kimi, bir-biri ilə tabelilik münasibətində də deyillər. Obrazlılıq səviyyəsində bu prosesin aşağıdakı kimi getdiyini hesab edirik. Vaxtilə erkən orta əsrlərdə ərəb poeziyasında mistik yaşantının ifadə edilməsi üçün ilkin mütəsəvviflər İslamaqədərkə ərəb ədəbiyyatının dominant obrazları olan «aşiq», «məşuq», «şərab» və s. kimi anlayışlara əlavə təsəvvüfi semantika yükləyərək onları simvollaşdırmışdır. Min ilə yaxın müddət ərzində İslam mədəniyyəti daxilində bu təsəvvüfi semantikalı simvollar sistemi elə bir kütləvi ümumilik kəsb edir ki, onun İslamaqədərkə məzmunu, ümumiyyətlə, arxaikləşərək unudulur. Füzuli poeziyasında eyni proses sanki əksinə gedir. Xüsusi təsəvvüfi semantikaya malik anlayışlar indi bu dahi söz ustasının təmsalında yəni-dən poetik kontekstə gətirilərək poetik təfəkkürün məntiqinə tabe etdirilir. Həm də yalnız təsəvvüfi poetik simvollar deyil, ümumiyyətlə, orta əsrlərə məxsus təsəvvüfə aid elmi nəzəri terminologiya, bütöv

təsəvvüfi elmi kateqorial aparat Füzuli poeziyasında dünyanın poetik duyumunun təsiri altındadır. Beytdəki «büt», «surət», «hal» kimi təsəvvüfi anlayışlar ikili semantikaya malikdir. Onlar mətnin poese-mantik struktur səviyyəsində poeziyanın məntiqinə tabedir və özlərinin yalnız poetik-simvolik yox, elmi-traktat səciyyəli məzmun qatılığı ilə də aşiqin öz sevgilisinin gözəlliyi qarşısında keçirdiyi təbii hisslərin tərənnümünə xidmət etməsinə qətiyyənlə mane olmur. Beytin digər səviyyələr üzrə təhlili isə gözlərimiz qarşısında tamamilə başqa mənzərə üzə çıxarır.

«Heyrət, ey büt...» beytində heyrətdən küçənin ortasında donub qalmış müqəvvanın heykəl hesab edilməsi real məntiqə əsaslanır. Bu mənada obrazlaşdırma səviyyəsində gerçəkliyin məntiqinə, necə deyirlər, hörmətlə yanaşılır. Lakin əslində isə, gözəllik qarşısında heyrətdən donub qalmaq özü, başqalarının bu donmuş şəxsi heykəl hesab etməsi real məntiqin əleyhinədir.

Fəlsəfi baxımdan situasiya zamana tabedir. «Heyrət, ey büt...» beytində də Füzuli müəyyən bir zaman anını ümumi zaman axınından alıb fotolaşdırır. Bu an beytdə «surətin gördükdə» ifadəsilə faktlaşan aşiqin məşuqu gördüyü andır. Situasiyaya da həmin zaman anında baxılır.

«Heyrət, ey büt...» beytində zaman anı daxilində müşahidəyə, seyrə əsaslanan bir neçə situasiya vardır. Burada situasiya situasiya içərisindədir:

1. Aşiq məşuqənin surətini görüb donub küçənin ortasında qalır – aşiq məşuqəni müşahidə edir.

2. Küçənin ortasında donub qalmış müqəvvanı kənardan başqası görüb onu şəkil, cansız rəsm hesab edir – müşahidə edən müşahidə olunur.

3. Şair aşiqin məşuqəni müşahidə edərkən küçənin ortasında donub qalmasının kənar şəxs tərəfindən müşahidə edilməsini müşahidə edir – müşahidə edən

müşahidə olunması situasiyası şair tərəfindən müşahidə olunur.

4. Nəhayət, oxucu şairin küçənin ortasında heyrətdən donub qalmış aşiqin başqa bir şəxs tərəfindən müşahidə edildiyini müşahidə edən şairi müşahidə edir – müşahidə edən müşahidə edilməsinin müşahidə edilməsi müşahidə olunur.

Bu mürəkkəb müşahidə prosesi fəlsəfədə «idrakı idrak» adlanır. Onun mahiyyətini anlamaq üçün müasir Azərbaycan fəlsəfi düşüncəsinin ən orijinal təfəkkür sahiblərindən olan görkəmli filosof Füzuli Qurbanovun bu xüsusda bir mülahizəsi ilə tanış olaq. Filosof yazır ki, dünyanı fəlsəfi-elmi müşahidə özünümüşahidədən başlanır. Müşahidə situativ mahiyyətlidir. Elə bir müşahidə nöqtəsi yoxdur ki, müşahidə zamanı insan özünü müşahidə edə bilsin.

Füzulinin «Heyrət, ey büt...» beytində Əlahəzrət Fəlsəfənin Füzuli Qurbanovun timsalında hökm kimi irəli sürdüyü bu qanunauyğunluq sanki pozulmuş olur. Və yaxud da beytdə onun pozulmasına ciddi bir cəhd ifadə olunmuşdur. Füzuli sanki poeziyanın qeyri-adi gücü hesabına möcüzə göstərməyə, peyğəmbərlik etməyə cəhd edir. Bu alınmadıqda isə sehrbazlıq hesabına olsa da, möcüzə effektivə nail olmağa çalışır. O, obrazlı ifadə etsək, müşahidə zamanı insanın öz-özünü müşahidə etməsinə cəhd edir. Bu möcüzəyə inam, sehrbazlıq təsiri bağışlasa da, beytdə fəlsəfi baxımdan güclü bir effektin yaranmasına səbəb olur.

Vaxtilə Baxtin yazırdı ki, özünüifadə özünü həm başqası, həm də özün üçün obyektə çevirmək deməkdir («idrak həqiqəti»). Bu, obyektivləşdirmənin birinci səviyyəsidir. Həmçinin mətnə özün obyektə çevrilən özə münasibətini də ifadə etmək mümkündür ki, bu da obyektivləşdirmənin ikinci mərhələsidir. Bu halda xüsusi söz obyekt olur və ikinci səsə çevrilir. Artıq bu ikinci səsdən mənaya heç bir kölgə düşmür. Çünki o sözün cisminə ob-

yektivləşdirilmiş və materiallaşdırılmış təmiz münasibəti əks etdirir.

“Heyrət, ey büt...” beytində “öz” həm özünü özü üçün, həm də başqaları üçün obyektivləşdirmişdir.

“Heyrət, ey büt...” beytinin əsasında dayanan emosional yaşantının yaşanması anı ilə bizim aramızda beş yüz ildən artıq zaman məsafəsi vardır. Lakin bu emosional yaşantıdan biz abidə kimi deyil, həyatı situasiya kimi bəhs edirik. Bu müasirliyin sirri nədədir? Bu barədə çoxsaylı mülahizələr vardır. Füzulinin Azərbaycan bədii düşüncəsini öz təsir orbitinə salıb uzun əsrlər boyu onu inkişafdan qoyması haqqında məşhur mülahizə hamıya məlumdur. Bu barədə çox yazılıb, çox danışılıb. Yəqin ki, bu cazibənin indiyə qədər deyilməyən bir mühüm səbəbi də mətnin sosial kommunikativ funksiyası ilə bağlıdır ki, hesab edirik, beytin poetik struktur səviyədə təhlili üçün bu aspektin də üzərində dayanmaq lazımdır.

Yuri Mixayloviç Lotman mətnin sosial kommunikativ funksiyasından bəhs edərkən onun aşağıdakı əlaqə tiplərini ayırır fərqləndirir:

1. Ünvanlayanla ünvanlanan arasında qarşılıqlı əlaqə;

Bu aspektdən yanaşıldıqda “Heyrət, ey büt...” beyti bir linqvistik konstruksiya əsasında emosional yaşantı daşıyan mətn bütövü kimi informasiya daşıyıcısından – şairdən auditoriyaya yönələn məlumat funksiyasını yerinə yetirir.

2. Auditoriya ilə mədəni ənənə arasında qarşılıqlı əlaqə;

Bu aspektdən yanaşıldıqda “Heyrət, ey büt...” beyti mətn tipi kimi kollektiv mədəni yaddaş funksiyasını yerinə yetirir. O mənada ki, o, emosional yaşantının linqvistik modelinin sinxron olaraq normativləşdirilməsi, mənsub olduğu sosial-mədəni çevrə üçün (deyə ki, Füzuli üçün oğuz-səlcuq mədəni çevrəsi üçün) kütləviləşməsi funksiyasını da yerinə yetirir.

3. Oxucuların bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsi;

Bu aspektdən yanaşıldıqda “Heyrət, ey büt...” bütün diaxron zaman axını boyunca oxucuların şəxsiyyətinin yenidən təşkilində mühüm rol oynayır. Oxucuların struktur özünüariyentasiyası metamədəni konstruksiyalar vasitəsilə onların ünsiyyətində rol oynayır. Lotman qeyd edirdi ki, bu situasiyada mətn mediator funksiyasını yerinə yetirir.

4. Oxucunun mətnlə qarşılıqlı əlaqəsi;

Biz əvvəlki yazılarda Füzuli beytlərinin mənsub olduğu poetik konstruksiya sistemi daxilində mərkəzdənqaçma meyilləri, xüsusi statusluluğa cəhdi barədə söz açmışdıq. Bu xüsusiyyət Füzulinin “Heyrət, ey büt...” beytinə xüsusən aid olduğundan burada mətn müəllif və oxucu arasında vasitəçi olmaqdan çıxıb onlarla bərabərhuquqlu həmsöhbətə şevrilir.

5. Mətn və mədəni kontekst arasında qarşılıqlı əlaqə;

Bu aspektdən “Heyrət, ey büt...” beyti bir mətn kimi özünün sosial kommunikativ funksionallığını həm sinxron, həm də diaxron müstəvidə reallaşdırır.

Biz hesab edirik ki, heyratəmiz Füzuli əbədiyaşarılığı onun müəllifi olduğu mətnlərin qeyd olunan sosial kommunikativ funksionallığında axtarılmalıdır. Sadəcə, Füzulidə mətnin sosial kommunikativ funksionallığı başqalarından fərqli olaraq sanki diaxron miqyassızlıqda, zamansızlıqdadır. Bu, mətnin energetik gücü ilə bağlıdır. Burada üzərində xüsusi dayanılmalı olan bir linqvopsixoloji aspekt də vardır ki, o, ayrı bir söhbətin mövzudur.

Füzuli poeziyasının əsas energetik mənbələrindən birini arxetip emosional struktur təşkil edir. Bu poeziyada Füzuliyəməliyin şərtləndiyi əsas cəhət məhz hissi-emosional yaşantıdır. İnsanın emosional strukturunun arxetip səciyyəsi haqqında Karl Qustav Yunqun məlum yanaş-

ması var. Həmin konseptual yanaşmaya görə, sosial tərəqqinin istənilən inkişaf səviyyəsində əldə etdiyi bütün elmi, texniki, mədəni nailiyyətlərə baxmayaraq, insan dəyişməz, sabit emosional struktura malikdir. İnsan fəaliyyəti nəticəsində yaranan artefaktlar sistemi olaraq geniş mənada götürülən mədəniyyət özünün bütün mürəkkəb sistem xarakteri ilə həmin emosional strukturun transformasiyasıdır. Mədəni faktların sinxron düzümü də, diaxron inkişafı da təhtəlsüz səviyyədəki arxetiplərlə səciyyələnir. Füzulinin poeziyasında formal poetik müstəvidə mürəkkəb ərəb-fars izafət tərkiblərinin bolluğuna, məzmun müstəvisində artıq indiki dövrün ideoloji paradigmaları baxımından arxaikləşmiş İslami dünya modelinin, təsəvvüfi daxili kamilləşmə konsepsiyasının, hətta bəzən şiə məzhəb təəssübkeşliyinin mövcudluğuna baxmayaraq, o, bu günün özündə bizimlə çiyin-çiyinə yaşayan, sevən, kədərlənən, həsrət çəkən, darıxan şair müasirlərimiz qədər müasirdir.

Yenə ol mah mənim aldı qərarım
bu gecə,
Çıxacaqdır fələyə naleyi-zarım
bu gecə.
Şəmivəş məhrəmi bəzm eylədi
ol mah məni,
Yaxacaqdır yenə eşq oduna varım
bu gecə.

emosional ovqatdan doğan situativ pozaları arasında heyrətamiz bənzərlik vardır:

dilin yaddaşından yox, emosianın yaddaşından gəlmək başlıca şərtdir.

Ən maraq doğuran cəhətlərdən biri də hər iki nümunədə obrazlılıqda qeyri-islami detalın iştirakıdır. Füzulidə «bütü seyr edib bütləşən aşiq» Ramiz Rövşəndə «ay işığına çarmıxa çəkilən aşiq»dir.

«Heyrət, ey büt...» beytində olduğu kimi, «Ay işığı»nda da lirik mənin op-pzitiv tərəfi də vardır. Burada da lirik qəhrəman zahirən onlarla eyni zaman-məkan parametrlərinə daxil olan, əslində isə tamamilə fərqli dünyalara məxsus «kənardakılar»ın hədəfindədir:

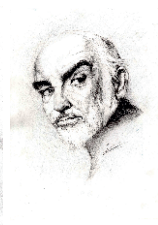
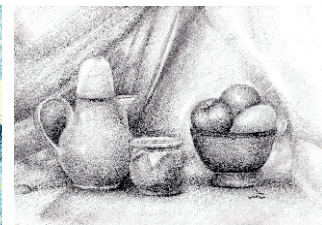
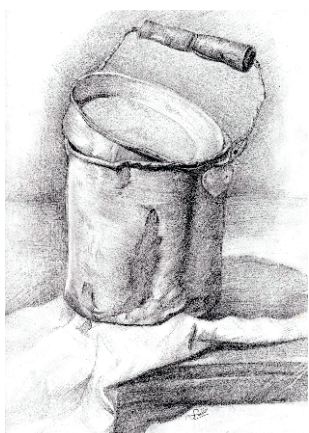
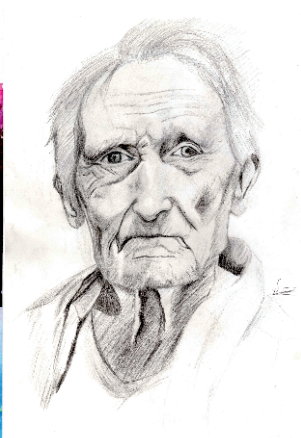
Yanımdan adamlar kecir,
Ay işığı, nə vecinə?
Burax məni, Ay işığı,
Gedim işimə-gücümə.
Bu nə işdi, Ay işığı,
Niyə yolun məndən keçdi?
Hamı çaşdı, Ay işığı,
Görən-görən gəndən keçdi.
Dedilər, dəlidi – nədi,
Hərə bir ad verdi mənə.
Kimi baxıb kül elədi,
Kimi baxıb güldü mənə.

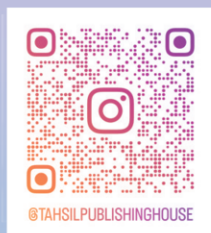
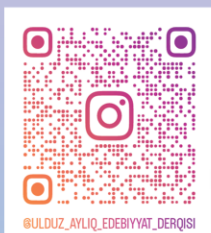
Burada da ay işığına çarmıxlanıb qalan lirik qəhrəmanı müşahidə edib «gendən keçənlər», «kül eləyənlər», «gülənlər» vaxtilə heykəlləşən aşiqi görüb onu cansız müqəvvə, şəkil hesab edənlərin varisləridirlər. Yalnız bir fərq vardır ki, aşiqi görənlərin hamısı birmənalı olaraq illüziyaya qapılırdılarsa, burada artıq «adamlar» lirik qəhrəmana münasibətdə «gülənlər»ə, «kül eləyənlər»ə, «gendən keçənlər»ə çevrilmişdilər. Onlar beş yüz illik zaman müddətində illüziyaya qapılmaqdan çaşqınlığa, biganəliyə, tənəyə qədər inkişaf etmişdir.

Hər iki lirik qəhrəman metaforanın miqyashlılığı ilə də bir-birinə olduqca yaxındır. Füzulinin küçədə heykəlləşən aşiqinə adekvat olaraq, Ramiz Rövşən də kosmik miqyaslı əzəmətli bir obraz yaratmışdır: dabanından yerə, başından göyə mıxlanaraq «ay işığına çarmıxlanan» lirik qəhrəman bir az da mifdən gəlir ...

Dərgidə Sərgi

Xədicə Şahbazova Bakı şəhər İlqar Əliyev adına 96 nömrəli tam orta məktəbin 10a sinf şagirdidir. "Rəssamlıq mənim üçün sadəcə hobbii deyil, gələcəkdə peşəkar karyera qurmaq istədiyim sahədir", - deyən Xədicə müxtəlif rəsm müsabiqələrinin qalibi olub.

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000
QİYMƏTİ: 2 AZN